

Národní knihovna České republiky

Interoperabilita v paměťových institucích

INTERPI

Marie Balíková
Miroslav Kunt
Jana Šubová
Nadežda Andrejčíková
Jarmila Podolníková
Vladka Mazačová

Praha 2015

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Balíková, Marie

Interoperabilita v paměťových institucích : INTERPI / Marie Balíková, Miroslav Kunt, Jana Šubová, Nadežda Andrejčíková, Jarmila Podolníková, Vladka Mazačová. – 1. vydání. – Praha : Národní knihovna České republiky, 2015. – 1 online zdroj
ISBN 978-80-7050-661-5 (online)

026/027+069+930.25 * 930.85 * [024.5+659.2]-021.161 * 004.8:111.1 * 004.41.045 *
004.652.4/.5 * 005.591-027.542 * (437.3)

– Interoperabilita v paměťových institucích (projekt)

– paměťové instituce – Česko

– kulturní dědictví

– zpřístupňování informací

– ontologie (informatika)

– objektově orientované metody

– objektově-relační databázové systémy

– národní programy a projekty – Česko

– kolektivní monografie

02 – Knihovnictví. Informatika [12]

Publikace vznikla v rámci projektu „Interoperabilita v paměťových institucích (INTERPI)“. Projekt byl v letech 2011–2015 podporován grantem Ministerstva kultury ČR v programu NAKI pod identifikačním číslem DF11P01OVV023.

Řešitelé projektu: Mgr. Marie Balíková, Národní knihovna ČR; Ing. Miroslav Kunt, Národní archiv

Recenzentka: PhDr. Barbora Drobíková, Ph.D.

Další informace včetně nových verzí této publikace na: <http://www.interpi.cz>

MINISTERSTVO
KULTURY

1. vydání

© Marie Balíková, Miroslav Kunt, Jana Šubová, Nadežda Andrejčíková,
Jarmila Podolníková, Vladka Mazačová, 2015

© Národní knihovna České republiky, 2015

ISBN 978-80-7050-661-5

Obsah

Předmluva	5
Seznam zkratk	6
Úvod	9
1. Výchozí stav, standardy a systémy v knihovnách	11
1.1 Aktivní přístup k aplikaci informačních a komunikačních technologií (ICT)	11
1.1.1 Automatizace v českých knihovnách	12
1.2 Standardizace v českých knihovnách	13
1.3 Soubory národních autorit	13
1.4 Soubor národních věcných autorit	14
1.4.1 Struktura záznamu věcných autorit	15
1.4.2 Funkce souboru věcných autorit v prostředí knihoven	16
1.4.3 Aplikace souboru věcných autorit v prostředí knihoven	16
1.4.3.1 Konspektové schéma	16
1.4.3.2 Tematická mapa fondů	17
1.4.3.3 Tematické vyhledávání a tematické autority online	18
1.4.4 Potenciální aplikace souboru věcných autorit v dalších paměťových institucích	19
1.4.4.1 Příklad souboru geografických autorit	19
1.4.5 Role Souboru národních autorit v současném informačním prostředí	21
1.4.5.1 Silné stránky tradičních autoritních souborů	21
1.4.5.2 Slabé stránky tradičních autoritních souborů	22
1.5 Soubory národních autorit v projektu INTERPI	22
1.6 Závěr	23
2. Výchozí stav, standardy a systémy v archivech	24
2.1 Pravidla, standardy a postupy v archivech	24
2.2 Autoritní záznamy v zahraničních archivech	26
2.3 Všeobecný mezinárodní standard pro archivní popis ISAD (G)	29
2.4 Mezinárodní standard pro archivní autoritní záznamy osob, korporací a rodů ISAAR (CPF)	31
2.5 Mezinárodní archivní standard EAD – Encoded Archival Description	32
2.6 Mezinárodní archivní standard EAC – Encoded Archival Context	33
2.7 Kodifikace autoritních záznamů v legislativě – národní portál	36
2.8 Základní pravidla pro zpracování archiválií	40
2.9 Využití metodiky INTERPI v evidenci národního archivního dědictví	43
3. Výchozí stav, standardy a systémy v muzeích a galeriích	50
3.1 Z historie dokumentace sbírek	51
3.1.1 Sbírky galerií	51
3.1.2 Sbírky muzeí	53
3.2 Počátky IT v muzeích	54
3.2.1 Demus a standardy	55

3.2.2 Centrální evidence sbírek a Demus	59
3.3 CIDOC CRM	60
3.4 Autority a jednotná terminologie	61
3.4.1 Slovníky/tezaury	62
3.4.2 Geografické autority	63
3.4.3 Tematické autority	64
3.4.4 Technická realizace Muzejních autorit (MA)	66
3.4.5 MA a Registr sbírek výtvarného umění	67
3.5 Závěr	68
4. Realizace projektu INTERPI	69
4.1 Obecný konceptuální model znalostní databáze INTERPI a třídy entit	69
4.1.1 Výčet různých typů entit, které jsou předmětem zájmu paměťových institucí	69
4.1.2 Analýza standardů souvisejících se zkoumanou problematikou	71
4.1.2.1 Terminologická analýza	71
4.1.3 Specifikace požadavků na rozsah a strukturu vlastností entit.....	74
4.1.4 Generalizace vlastností a vytvoření konceptuálního modelu.....	75
4.1.5 Vymezení společných vlastností různých typů entit a jejich začlenění do větších skupin – tříd entit	78
4.1.5.1 Třída entit osoba/bytost	79
4.1.5.2 Třída entit rod/rodina	80
4.1.5.3 Třída entit korporace	81
4.1.5.4 Třída entit geografický objekt	82
4.1.5.5 Třída entit událost	82
4.1.5.6 Třída entit dílo/výtvar	82
4.1.5.7 Třída entit obecný pojem	83
4.1.6 Použití konceptuálního modelu v další realizaci projektu INTERPI	84
4.2 Model kooperace a návrh provozu znalostní databáze INTERPI	85
4.2.1 Skupiny uživatelů v provozu INTERPI	85
4.2.2 Technologické komponenty provozu znalostní databáze INTERPI	86
4.2.2.1 Datové úložiště a databázový systém, aplikační server a webový server	87
4.2.2.2 Webové uživatelské rozhraní pro zpracování entit	89
4.2.2.3 Webové uživatelské rozhraní pro prezentaci informací o entitách	90
4.2.2.4 Webové administrátorské rozhraní pro správu uživatelských přístupů	91
4.2.2.5 Technologie pro komunikaci s jinými systémy – webové služby, Z39.50 server (s funkcí „database update“)	92
Závěr	95
Seznam bibliografických odkazů	96
Seznam obrázků	104
Seznam tabulek	104

Předmluva

Sbírky paměťových institucí tvoří nepochybně jádro národního kulturního, industriálního a přírodního dědictví. Díky intenzivní digitalizaci informačních zdrojů je nyní stále více a více informací o obsahu tohoto národního kulturního dědictví veřejně dostupných a spolu s tím nebývale roste zájem o globální vyhledávání ve sbírkách paměťových institucí. Tyto instituce – knihovny, archivy a muzea či galerie – samy dnes vidí online zpřístupnění sbírek, za něž jsou odpovědné, jako prvořadý strategický úkol a systematicky zkoumají cesty k jeho naplnění. Obrovskou příležitost právě na tomto poli představují úspěšně se rozvíjející sémantické webové technologie, současně s jejich osvojením je však třeba změnit přístup k vlastní koncepci zpřístupnění informací, odvážně a kriticky zhodnotit stávající standardy, pravidla a postupy a hledat nové možnosti a poučení. Projekt INTERPI je systematickým pokusem o přípravu takové cesty: jeho cílem je vytvořit ontologii a konceptuální znalostní model, který splňuje požadavky a potřeby uživatelů z řad široké veřejnosti i odborníků paměťových institucí. Nabízí ontologii pro obsah kulturního dědictví na základě sémantické interoperability a technologií sémantického webu. Projekt také přináší nové paradigma zpracování dat na základě objektově orientovaného přístupu, který se zaměřuje na zpracování entit (tříd) a na komplexní vztahy mezi nimi. Tato publikace představuje výsledky dosažené v rámci pětiletého projektu; ty byly kromě jiného příznivě přijaty a hodnoceny i v mezinárodním kontextu, zejména na posledním Světovém knihovnickém a informačním kongresu IFLA v Kapském Městě v roce 2015. Věříme, že výsledky projektu představené v této publikaci budou užitečné a přínosné i jako základ pro další výzkum.

Seznam zkratek

AACR, AACR2	Anglo-American Cataloguing Rules
AAT	The Art & Architecture Thesaurus
AMC	Archival and Manuscripts Control
ANSI/NISO	American National Standards Institute/National Information Standards Organization
APPM	Archives, Personal Papers, and Manuscripts
ARIA	Accessible Rich Internet Applications
BIBFRAME	Bibliographic Framework (BIBFRAME Initiative, BIBFRAME Model, BIBFRAME Vocabulary)
C++	general-purpose programming language
CCO	Cataloging Cultural Object
CDWA	Categories for the Description of Works of Art
CES	Central Registry of Museum-type Collections
CIDOC CRM	CIDOC Conceptual Reference Model
CIDOC	International Committee for Documentation
CITeM	Centrum pro informační technologie v muzejnictví
COM	Component Object Model
CONA	Cultural Objects Name Authority Online
CSP	Caché Server Pages
CSV	Comma-separated values
DTD	Document Type Definition
EAD	Encoded Archival Description
EAD-CPF	Encoded Archival Context – Corporate bodies, Persons and Families
EGAD	Experts Group on Archival Description
EJB	Enterprise Java Beans
EuroVoc	multijazyčný, multidisciplinární tezaurus EU
FRAD	Functional Requirements for Authority Data
FRBR (FRBR_{ER})	Functional Requirements for Bibliographic Records
FRBR_{oo}	FRBR – object oriented
FRSAD	Functional Requirements for Subject Authority Data
HTTP	Hypertext Transfer Protocol
ICA	International Council on Archives
ICOM	International Council of Museums
ICT	informační a komunikační technologie
ID	identifikátor
IFLA	International Federation of Library Associations and Institutions
ISAAR (CPF)	International Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families
ISAD (G)	General International Standard Archival Description
ISBD	International Standard Bibliographic Description

ISDF	International Standard for Describing Functions
ISDIAH	International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings
ISO	International Organization for Standardization
LC	Library of Congress
LCC	Library of Congress Classification
LCNAF	Library of Congress Name Authority Files
LCSH	Library of Congress Subject Headings
LESS	stylesheet language
LIDO	Lightweight Information Describing Objects
LOD	Linked Open Data
MARC, MARC21	MAchine Readable Cataloging
MVC/MVVM	Model-View-Controller / Model View ViewModel
NAKI	Národní kulturní identita (National culture identity)
OAI	Open Archives Initiative
OCLC	Online Computer Library Center
ODMG	Object Database Management Group
OPAC	Online Public Access Catalogue
OWL	Web Ontology Language
PDF	Portable Document Format
PeVa	Archive Groups in the Czech Republic
PSH	Polythematic Structured Subject Heading System (Polytematický strukturovaný heslář)
PUC	Permanent UNIMARC Committee
RDA	Resource Description and Access
RDBMS	Relational Database Management System
RDF	Resource Description Framework
RDSMS	Relational Data Stream Management System
REST	Representational State Transfer
RPC-style	Remote Procedure Call
SAA	Society of American Archivists
SGML	Standard Generalized Markup Language
SKOS	Simple Knowledge Organization System
SOAP	Simple Object Access protocol
SPARQL	SPARQL Protocol and RDF Query Language
SQL	Structured Query Language
SRU	Search/Retrieve via URL
SRW	Search Retrieve Web Service
TCP/IP	Transmission Control Protocol/Internet Protocol
TGN	The Getty Thesaurus of Geographic Names
UDC	Universal Decimal Classification
UDDI	Universal Description, Discovery and Integration
ULAN	The Union List of Artist Names
UNIMARC	Universal MARC format
URI	Uniform Resource Identifier

URL	Uniform Resource Locator
VRA core	Visual Resources Association Core
W3C	World Wide Web Consortium
WSDL	Web Service Description Language
WWW	World Wide Web
XML	eXtensible Markup Language
XSL	eXtensible Stylesheet Language

Úvod

Cílem projektu INTERPI je připravit vědeckou a technologickou infrastrukturu pro podporu zpracování, sdílení a využívání kulturního obsahu ve formě metadatových informací o informačních objektech zpřístupňovaných v paměťových institucích na bázi interoperability především sémantické, za pomoci v současné době dostupných informačních a komunikačních technologií podporujících tvorbu sémantického webu publikovaných konsorciem W3C (URL/URI, XML, XMLS, RDF, RDFS).

Informační objekty představují objekty reálného světa, např. osobnosti, instituce, akce, trojrozměrné předměty (lidské výtvořky, objekty neživé přírody), události, umělecké a jiné výkony i jejich virtuální reprezentace, které jsou předmětem odborných činností v paměťových institucích a které mohou být identifikovány prostřednictvím jmenných a věcných autorit obohacených o další propojené informace. Přispějí tak k sémantické interoperabilitě, která je podmínkou pro tvorbu uživatelsky vřidného nástroje zpřístupnění národního kulturního dědictví.

K paměťovým institucím se řadí knihovny, archivy, muzea a galerie: jejich cílem je ochrana a zpřístupňování informačních zdrojů kulturního dědictví. Rozdíly ve zpřístupňování kulturního dědictví v jednotlivých paměťových institucích jsou podmíněny především rozdílností zpřístupňovaných informačních objektů a také jsou ovlivněny používanými informačními a komunikačními technologiemi.

Knihovny

Knihovny zpřístupňují převážně textové, analogové i digitální veřejně publikované dokumenty. Při informačním zpřístupnění knihovnických dokumentů lze vycházet z předem daných identifikačních údajů, jež tvoří součást publikovaného dokumentu samého (autor, název, vydavatel atd.). Také zpřístupnění knihovnických dokumentů po obsahové stránce je usnadněno použitím standardizovaných přístupových selekčních prvků definovaných v autoritních záznamech, které jsou součástí institucionálních, národních i mezinárodních souborů autorit. Tyto soubory se však vyznačují tím, že obsahují minimum informací, mnohdy se omezují pouze na selekční prvky.

Archivy

Archivy ukládají a zpřístupňují archiválie, tj. analogové i digitální dokumenty vzešlé z činnosti institucí i jednotlivců a vybrané podle daných kritérií k trvalému uložení. Při zpřístupňování archivních dokumentů nelze ve většině případů vycházet z předem daného názvu nebo jiných formalizovaných identifikátorů. Identifikační i obsahové údaje pro daný informační zdroj musí archivář vytvořit sám a pomocí takto vytvořených údajů tento informační zdroj – archiválii – popsat a začlenit do archivní pomůcky. V archivech jsou používány v rámci archivní pomůcky standardizované přístupové body – rejstříková hesla s odkazy.

Jedna z nejdůležitějších kontextuálních informací – provenience – je vyjádřena hned v úvodu archivní pomůcky. Tento vztah archiváře k původci je (s výjimkou archivních sbírek) vlastně základem archivnictví.

Muzea a galerie

Muzea a galerie zpřístupňují trojrozměrné objekty a jejich digitální reprezentace. Ani zde nevyplývají základní popisné údaje z objektu samého, ale musí je kurátor vytvořit sám, mnohdy na základě náročných rešerší a výzkumu. V každém případě i tyto údaje mohou nést jisté známky subjektivity. V muzeích a galeriích jsou selekční údaje standardizovány pomocí odborných slovníků, kódovníků, číselníků, které se však používají pouze v daném systému, např. systém Demus; v některých systémech se slovníky, kódovníky, centrálně spravované číselníky nepoužívají vůbec, např. systém ProMuzeum (Tezaury..., 2012).

Jedním z hlavních výsledků projektu bude nástroj pro uživatelsky vřidné a diferencované pořizování a zpřístupnění informací o těchto informačních objektech. Tento nástroj bude zároveň vytvářet základní předpoklady pro zpřístupnění a sdílení kulturního obsahu napříč paměťovými institucemi se zabezpečením sémantické interoperability na konceptuální úrovni.

1. Výchozí stav, standardy a systémy v knihovnách

Jedním ze základních cílů knihoven jako paměťových institucí je zpřístupňování publikovaných informačních objektů/dokumentů široké i odborné veřejnosti. Je to dáno jejich posláním a charakterem informačních objektů, které uchovávají ve svých sbírkách, případně ke kterým zprostředkovávají vzdálený přístup v rámci kooperačních programů. Knihy a jiné textové dokumenty představují rukopisné, tištěné nebo jakýmkoliv způsobem rozmnožené dokumenty, které jsou graficky a knihařsky zpracované do tvaru svazku a tvoří myšlenkový a výtvarný celek (Matušík, 2015). Ve většině případů nejde o jedinečné, unikátní informační objekty, jako je tomu v případě muzejních sbírkových předmětů či archiválií. Výjimku v oblasti knihoven představují vzácné knihy a bibliofilie, tj. krásné knihy vydané „se zvláštním zřetelem k úpravě (typografii), často ilustrované originálními grafikami, které vycházejí zpravidla v malém nákladu na kvalitním papíru, a jednotlivé výtisky bývají někdy číslovány i podepsány autory“ (Bibliofilie, 2015). Z pohledu zpracovatele jsou textové informační zdroje (tradiční analogové i digitální) v jistém slova smyslu „samopopisující“. Popisné údaje (titul, autor, místo a rok vydání) jsou zpravidla uvedeny na titulním listu či na jiném místě v rámci popisovaného zdroje. V tomto se tyto informační objekty odlišují od objektů zpřístupňovaných ostatními paměťovými institucemi, které tyto základní popisné údaje postrádají. Zde musejí být popisné údaje vytvořeny popisujícím (archivářem, kurátorem) mnohdy na základě náročného výzkumu a rešerší. Z tohoto důvodu bývají také standardy a pravidla pro popis těchto zdrojů mnohem komplexnější.

Ve srovnání s ostatními paměťovými institucemi je pro knihovny charakteristický aktivní přístup k aplikaci informačních a komunikačních technologií, vysoká míra kooperace a vysoká míra standardizace postupů a pravidel. Od počátku se také aktivně podílejí na programech souvisejících se systematickou digitalizací.

1.1 Aktivní přístup k aplikaci informačních a komunikačních technologií (ICT)

Aplikace informačních a komunikačních technologií v knihovnách se datuje od 70. let 20. století, kdy jsou patrné první krůčky v tzv. automatizaci knihoven. Automatizace knihoven má za cíl zvýšit kvalitu a efektivnost poskytovaných služeb a racionalizovat knihovnické procesy.

Automatizace knihovnických procesů úzce souvisí se standardizací postupů a pravidel používaných v knihovnách při zpřístupňování informačních zdrojů. Jak již bylo uvedeno, tyto informační zdroje nejsou do značné míry jedinečné, právě naopak jsou výsledkem hromadné produkce. Jejich základní popisné údaje se na každém exempláři (kopii) dané publikace povinně opakují ve stejné podobě, je tedy možné tyto informace sdílet. Proto se od 70. let minulého století začíná prosazovat koncepce sdíleného bibliografického záznamu. Zavedením

standardizovaného strojem čitelného záznamu ve formátu MARC podporujícího směnitelnost a využitelnost záznamu v kooperačních programech se o to velkou měrou zasloužila především Knihovna Kongresu Spojených států amerických.

1.1.1 Automatizace v českých knihovnách

V roce 1983 byl v tehdejší Státní (dnes Národní) knihovně ČR zprovozněn první *Automatizovaný systém české národní bibliografie (ASNB-K)*, jehož cílem byl tisk sešitů národní bibliografie. Systém netvořil databázi, která by sloužila k ukládání, vyhledávání, případně k dalšímu zpracování údajů. Strukturované údaje (podle pravidel ISBD) byly ukládány do pracovních listů. Věcné údaje se ukládaly jako komplexní řetězce předmětových hesel.

Databázový *Automatizovaný systém zpracování fondů (ASZF)*, vzniklý v roce 1987 pro zpracování anglické literatury, představoval další významný krok v automatizaci českých knihoven. Zkušenosti získané při vývoji této databáze byly zúročeny při vývoji *Modulárního automatizovaného knihovnického systému (MAKS)*, který se stal hybnou silou automatizace českých knihoven. V rámci tohoto systému se uplatnil národní formát *Výměnný formát pro bibliografický (dokumentační) a katalogizační záznam*, jehož struktura byla ovlivněna výměnným formátem *UNIMARC*. Vývoj proprietárního národního formátu byl podmíněn systémem *CDS/ISIS*, který nepodporoval strukturu formátu *UNIMARC*. V roce 1994 se v Česku postupně začínají používat automatizované integrované knihovní systémy vyvinuté českými producenty (*Rapid Library/Advanced Rapid Library, Clavius/LANius, KP-SYS/KP-WIN*), velké knihovny volí spíše systémy zahraniční produkce (*ALEPH, TINLIB*). Automatizovaný knihovní a informační systém představuje podle TDKIV „aplikační software provozního (transakčního) typu, určený k automatizaci procesů realizovaných v knihovně. Obvykle má modulární strukturu; typické moduly jsou Akvizice, Katalogizace, OPAC, Výpůjčky a MVS, Správa seriálů. Zpravidla obsahuje i nástroje pro zapojení do sítě knihoven a pro komunikaci s externími zdroji“. (Kučerová, 2015) Byly tak zahájeny procesy typické pro knihovnickou sféru, a to kooperace, integrace a standardizace, které posléze vyústí v rozvoj knihovních sítí¹ (institucionálních, regionálních či mezinárodních). Lokální automatizované knihovní a informační systémy omezené na jednu instituci byly brzy nahrazeny systémy kooperativními, které nabyly významu zvláště v období tzv. internetizace knihoven, tedy připojení knihoven k internetu (do „sítě sítí“). V této době se plně uplatňuje sdílená katalogizace, tj. původní (originální) katalogizace prostřednictvím společné práce skupiny knihoven, které vytvářejí bibliografické záznamy

¹ Skupina knihoven propojených vzájemnými vazbami v oblasti řízení, organizace a poskytování knihovnických a informačních služeb. Může být organizovaná např. na územním principu (poskytuje služby občanům vymezeného území – obce, regionu, státu), nebo podle typu knihoven (sítě vysokoškolských, muzejních, lékařských aj. knihoven).

přístupné spolupracujícím knihovnám a někdy i knihovnám, jež se skupinou knihoven nespolečně spolupracují. Katalogizační záznamy jsou vytvářeny v centrálním katalogu. V případě, že záznam již v centrálním katalogu existuje, jsou přidány lokální údaje a záznam je zkopírován do lokálního katalogu. (Vodičková, Krčmařová, 2015)

1.2 Standardizace v českých knihovnách

V roce 1995 také vzniká elektronický *Souborný katalog CASLIN* (*Czech and Slovak Library Information Network*), který v současnosti obsahuje více než 6 milionů záznamů českých a zahraničních monografií, speciálních dokumentů a seriálů (časopisy, sborníky, zprávy z konferencí apod.).

Podmínkou pro úspěšnou sdílenou katalogizaci i pro efektivní sdílení záznamů v rámci *Souborného katalogu* je standardizace pravidel a pracovních postupů v institucích, které se na těchto aktivitách podílejí. Koordinací v oblasti standardizace byly pověřeny pracovní skupiny pro jmenné a věcné zpracování, jejich doporučení a instrukce podléhaly schválení jmenovanou *Radou pro katalogizační politiku*. V roce 1994 byl schválen minimální záznam pro *Souborný katalog*, výměnný formát *UNIMARC*, doporučení *ISBD* a pravidla *AACR2* (český překlad byl publikován v roce 1994); postupně byly pracovními skupinami schváleny potřebné instrukce pro tvorbu korporativních záhlaví. Tím byly dány základy standardizace pro bibliografický popis informačních zdrojů, které spravují knihovny. V roce 2015 dochází k výrazné změně, pravidla *AACR2* jsou nahrazena pravidly *RDA*, která se kromě způsobu zápisu údajů orientují nejenom na zařazení selekčních prvků do jednotlivých skupin entit, na rozsah informací důležitých pro identifikaci a vymezení entity, ale i na oblast vzájemných vztahů, které jsou pro tvorbu znalostní báze podstatné (objektově orientovaný přístup). Tím byly dány základy standardizace pro bibliografický popis informačních zdrojů, které spravují knihovny.

1.3 Soubory národních autorit

Národní autoritní systémy utvářené podle mezinárodních standardů a pravidel bývají považovány za základní pilíř standardizace bibliografického popisu a jsou důležité i pro vývoj souborných katalogů. Tvorba souborů národních autorit i budování souborného katalogu je náročný a dlouhodobý proces, který je a musí být výsledkem kooperačního úsilí. V roce 2001 se podprogram *VISK 9*, vyhlášený v roce 2000, rozčlenil na dvě samostatné části: I Rozvoj *CASLIN* – Souborný katalog ČR a II – Kooperativní tvorba a využívání souboru národních autorit. Tento kooperativní projekt je realizován pod vedením Oddělení národních jmenných autorit NK ČR (ONJA NK ČR) a je zaměřen na kooperativní tvorbu a sdílení jmenných autorit (personálních a korporativních). Hlavním úkolem ONJA NK ČR je správa a údržba souborů národních jmenných autorit v intencích národních interpretací přijatých standardů (*AACR2/RDA* od roku

2015, MARC21, resp. UNIMARC, MARC21/Autority, resp. UNIMARC/Autority). Záznamy autoritních hesel jsou nedílnou součástí kvalitní báze bibliografických záznamů. Jejich základní funkcí je nepochybně určení konkrétní osoby (autora, původce atp.) a instituce tak, aby byly jednoznačně identifikovány a odlišeny od ostatních jmen. Soubory autorit usnadňují údržbu rozsáhlých bibliografickýchází v konzistentním stavu, podporují navigaci v těchto bázích a zajišťují úspěšnost při vyhledávání.

Kooperace v oblasti věcných autorit se odvíjela odlišně. Na rozdíl od jmenové autority, při jejíž tvorbě je hlavním úkolem zpracovatele stanovit preferovanou formu i variantní formy selekčního prvku (jména osoby nebo názvu korporace) a opatřit tyto formy nezbytným poznámkovým aparátem, je tvorba věcné tematické autority, která má být součástí univerzálního souboru, složitější. Při její tvorbě je totiž nutné vycházet z terminologických soustav jednotlivých oborů a zkoumat význam jednotlivých termínů, řešit problematiku synonymních a homonymních výrazů a uvést jednotlivé termíny do hierarchických vazeb v rámci tohoto univerzálního souboru. Proto se na kooperaci v oblasti věcných tematických autorit podílejí pouze vybrané knihovny, např. Knihovna Akademie věd ČR, Moravská zemská knihovna, Vědecká knihovna v Olomouci, Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci a některé knihovny Masarykovy univerzity. Na tvorbě geografických autorit se aktivně podílejí krajské knihovny, které odpovídají za tvorbu geografických autorit dané oblasti.

1.4 Soubor národních věcných autorit

Přípravné práce související s tvorbou souboru věcných autorit byly zahájeny v roce 1998. Byla navržena *Změna koncepce věcného zpracování*, která nastínila jednotlivé kroky vedoucí k aplikaci potřebných změn tak, aby věcné pořádání dokumentů plně odpovídalo současným trendům a potřebám uživatelů. Zmíněná doporučení se zaměřovala na respektování formy a celistvosti termínu, odstranění priority substantiva, nerozkládání víceslovných lexikálních jednotek na jednotlivé komponenty, zavedení minimální syntaxe v doposud používaných rozsáhlých řetězcích předmětových hesel a především na zahájení tvorby souboru věcných autorit. Soubor věcných autorit byl zpřístupněn roku 2000.

V roce 2002 hovoříme již o rutinní tvorbě dílčích souborů národních věcných autorit, tj. souborů ověřených a unifikovaných věcných (tematických, geografických, formálních) selekčních prvků určených pro zpracování a vyhledávání dokumentů, obsahujících adekvátní odkazový a poznámkový aparát (Vodičková, 2015). Soubor národních věcných autorit (SNVA, CZENAS²) obsahuje v současné době 36 954 tematických termínů, 27 170 geografických termínů,

² Akronym pro Czech Subject Authorities

1783 označení forem/žánrů a 900 chronologických termínů³. Jednotlivé soubory jsou dostupné na www stránkách Národní knihovny ČR. V roce 2007 byl zveřejněn portál *Národní autority*, který soustřeďuje informace o jednotlivých typech národních autorit na jednom místě⁴.

1.4.1 Struktura záznamu věcných autorit

Záznam věcné autority obsahuje preferovanou formu termínu, odkazované varianty a nadřazené a podřazené termíny, protože jednotlivé autoritní termíny vstupují do sémantických vztahů typických pro řízené slovníky a tezaury, tedy do vztahů ekvivalence, hierarchie a asociace. Součástí autoritního záznamu věcné autority je také notační znak systematického selekčního jazyka *MDT* související s autoritním záhlavím a nezbytný poznámkový aparát. Od roku 2003 je autoritní záznam tematických autorit rozšířen i o základní znak *Kon-spektového schématu*, tzv. *skupinu Konspektu*.

AUT - Úplné zobrazení záznamu

Zvolte formát: [Standardní](#) – [MARC](#)

Záznam 1 z 1

Ident. číslo	ph164186
Záhlaví	● bitva na Kosově poli (1389 : Kosovo Polje, Kosovo)
Odkaz. forma	bitva na Kosovu rovném (1389 : Kosovo Polje, Kosovo) Kosovo pole, bitva, 1389
Asoc. termin	Kosovo polje (Kosovo)
MDT	● 355.483(497.115)* 1389 * (vojenství) ● 94(497.115)* 1389 * (dějiny)
Angl. ekvivalent	battle of Kosovo (1389 : Kosovo Polje, Kosovo)
Skupina Konspektu	● 355/359 - Vojenství. Obrana země. Ozbrojené síly [15] ● 94(495/498) - Dějiny států a území na Balkánském poloostrově [8]
Poznámka	Bitva se odehrála 15. června 1389 poblíž dnešního města Kosovo Polje . Sřeteli se zde na jedné straně srbský kníže Lazar Hrebeljanović, kníže Vuk Branković a bosenský král Tvrtko I. Kotromanić, podporovaní křesťanskými oddíly z Albánie, Bulharska a Uher, na straně druhé osmanský sultán Murad I., kterého doprovázeli jeho synové Yakub a Bayezid. Bitva skončila nerozhodně, přesto další vývoj vedl k upevnění osmanských pozic na Balkáně.
Další informace	 Wikipedie (Bitva na Kosově poli)

Obr. 1: Ukázka bohaté struktury záznamu tematické autority

Klasifikační znak MDT v záznamech tematických autorit

Základní funkcí notačního symbolu *MDT* v souboru tematických autorit je určení dominantního oboru pro daný termín, posouzení jednoznačnosti a systémovosti daného termínu v sémantické doméně. Podílí se na formování hierarchické struktury univerzálního souboru a přispívá k mezinárodní srozumitelnosti selekčního jazyka. Pro snadnou orientaci uživatele jsou jednotlivé notace

³ Instrukce pro aplikaci chronologických údajů je dostupná na adrese http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=fond_chronoludaje_10.htm

⁴ <http://autority.nkp.cz/>

MDT použité v autoritních termínech publikovány v přístupovém rejstříku spolu se slovním termínem v češtině a angličtině.

Browse List: UDC	
No. of rec.	Entry
1	329.8:329.14 -- Gothajský program, 1875 / Gothaer Program, 1875
1	33 -- ekonomické aspekty / economic aspects
1	33 -- ekonomie / economics
1	33:001.891 -- ekonomický výzkum / economic research
1	33:004.652 -- ekonomické databáze / economic databases
1	33:061.2 -- hospodářské společnosti / economic societies
1	33:159.95 -- behaviorální ekonomie / behavioral economics
1	33:311.141 -- ekonomické ukazatele / economic indicators
1	33:32 -- ekonomie a politika / economics and politics
1	33:351.71 -- veřejná volba / public choice

Obr. 2: Ukázka přístupového rejstříku MDT

Údaj skupiny Konspektu v záznamech tematických autorit

Součástí autoritního záznamu tematické autority je i údaj skupiny Konspektu. Tento údaj je nepovinný. Slouží katalogizátorům k usnadnění rozhodování, do které skupiny Konspektu lze dokument zařadit.

1.4.2 Funkce souboru věcných autorit v prostředí knihoven

Soubor věcných autorit představuje národní standard pro věcné pořádání a vyhledávání informací, který respektuje mezinárodní standardy a je určen zejména pro databáze pokrývající rozsáhlý univerzální fond. Soubor věcných autorit slouží jako:

- nástroj standardizace a unifikace věcných selekčních údajů na národní úrovni,
- nástroj pro sdílenou katalogizaci,
- nástroj integrace a unifikace věcných selekčních jazyků různých typů,
- podpora vzniku vícejazyčného pořádacího systému,
- uživatelsky vstřícný rešeršní nástroj pokrývající heterogenní prostředí.

1.4.3 Aplikace souboru věcných autorit v prostředí knihoven

Termíny souboru tematických autorit jsou důležitou součástí dalších systémů podílejících se na standardizaci, např. představují poslední hierarchickou úroveň *Konspektového kategorizačního schématu*.

1.4.3.1 Konspektové schéma

Kategorizační schéma pro potřeby Konspektu je součástí metody *Konspektu*, mezinárodního standardu, jehož primárním cílem je koordinované budování knihovních fondů a jejich zpřístupnění prostřednictvím obsahových charakteristik.

Této vlastnosti Konspektového schématu bylo využito také při tvorbě a rozvoji předmětově orientovaných informačních bran univerzálních (Jednotné informační brány, JIB) i oborových (KIV, MUS, TECH, ART).

Konspektové schéma aplikované při tvorbě informačních bran se skládá ze tří hierarchických úrovní, jimiž jsou:

- 24 základních skupin, tzv. Předmětové kategorie,
- 584 podřízených podkategorií, tzv. skupiny/kategorie Konspektu,
- tematické termíny souboru věcných autorit (CZENAS).

Nejvyšší hierarchická úroveň tohoto schématu – 24 předmětových kategorií spolu s dalšími připojenými kategoriemi – slouží v Jednotné informační bráně jako tematický rozcestník.

Obr. 3: Ukázka tematického rozcestníku JIB a navazujících oborových bran

1.4.3.2 Tematická mapa fondů

Kategorizační schéma pro potřeby Konspektu je použito také při organizaci *Tematické mapy fondů NK ČR*. Tematická mapa fondů poskytuje tematický profil fondů a je určena všem zájemcům z řad uživatelů, knihovníků a nakladatelů, kteří chtějí získat rychlou informaci o tematickém profilu fondů NK ČR bez podrobných bibliografických informací. V současné době je takto zpřístupněna část knihovních fondů NK ČR, a to převážně knihy zpracované od roku 1995 do současnosti.

Základní kategorizační schéma pro potřeby Konspektu aplikované v tomto portálu, stejně jako v případě dalšího portálu *Tematické autority online*, bylo rozšířeno o dvě Předmětové kategorie: 25. Beletrie a 26. Literatura pro děti a mládež.

Tematická mapa fondů Národní knihovny ČR

Tematická mapa fondů NK ČR je určena všem zájemcům z řad čtenářů, knihovníků a nakladatelů, kteří chtějí získat rychlou informaci o tematickém profilu fondů NK ČR bez podrobných bibliografických informací... (další informace)

- ☐ 1 - Antropologie, etnografie
- ☐ 2 - Biologické vědy
- ☐ 3 - Divadlo, film, tanec
- ☐ 4 - Ekonomické vědy, obchod
- ☐ 5 - Filozofie a náboženství
- ☐ 6 - Fyzika a příbuzné vědy
- ☐ 7 - Geografie, Geologie, Vědy o Zemi
- ☐ 8 - Historie a pomocné historické vědy. Biografické studie
- ☐ 9 - Hudba
- ☐ 10 - Chemie. Krystalografie. Mineralogické vědy
- ☐ 11 - Jazyk, lingvistika a literární věda
- ☐ 12 - Knihovnictví, informatika, všeobecné, referenční literatura
- ☐ 13 - Matematika

- ☐ 14 - Lékařství
- ☐ 15 - Politické vědy (Politologie, politika, veřejná správa, vojenství)
- ☐ 16 - Právo
- ☐ 17 - Psychologie
- ☐ 18 - Sociologie
- ☐ 19 - Technika, technologie, inženýrství
- ☐ 20 - Tělesná výchova a sport. Recreace
- ☐ 21 - Umění, architektura
- ☐ 22 - Výchova a vzdělávání
- ☐ 23 - Výpočetní technika
- ☐ 24 - Zemědělství
- ☐ 25 - Beletrie
- ☐ 26 - Literatura pro děti a mládež

Obr. 4: Ukázka tematické mapy fondů

1.4.3.3 Tematické vyhledávání a tematické autority online

Aplikace obsahuje tematické autoritní termíny, které představují třetí hierarchickou úroveň Konspektového schématu; na tyto tematické autoritní termíny jsou navázány bibliografické záznamy, v nichž se daný autoritní termín vyskytuje jako selekční prvek.

Cílem aplikace je také poskytnout katalogizátorům uživatelsky vřidné prostředí pro získávání informací o autoritních tematických termínech používaných v daném oboru, v dané sémantické doméně. Speciální portál týkající se souboru tematických autorit nabízí nyní možnost výběru termínů v konkrétních individuálně zvolených skupinách Konspektu.

Tematické autority online - Topical Authorities Online

Hešla 1 - 2 z celkového počtu 2

[europoslanci / members of the European parliament](#) >>>

[zákonodárná moc / legislative power](#) >>>

© 2007 Ex Libris, NK ČR

NKC - Výsledky dotazu: Předmět. hesla= "europoslanci"

Limit pro setřídění a zobrazení je 2500 záznamů.

Záznamy 1 - 10 z 12 Seřadit zám. ▼

#	Název	Autor	Nakladatel	Rok vyd.	Exempláře
1	Daniel Štrof v polovině mandátu poslance Evropského parlamentu / [s] Danielem Štrofem vedl rozhovor Emel Hruška	Štrof, Daniel, 1943.	Praha : Agentura Fajma,	2007	2
2	Daniel Štrof v polovině mandátu poslance Evropského parlamentu / s Danielem Štrofem vedl rozhovor Emel Hruška	Štrof, Daniel, 1943.	Praha : Agentura Fajma,	2007	2
3	Evropský parlament. 2005-2009 : sborník informací o činnostech v letech 2005-2009 pro členy a sympatizanty České strany sociálně demokratické vydávaný každým posancem z ČSDS v Evropském parlamentu / [sestavil] Libor Rouček a Richard Faltr	Evropský parlament	[Brusel] : PSE Skupina sociálních demokratů v Evropském parlamentu,	[2010?]	2
4	Evropský parlament. ... poslanci posílají v České republice ... volební období ... stav k ...	Evropský parlament	Praha : Informační kancelář Evropského parlamentu,	[2004?]	2
5	Roční zpráva Evropského parlamentu / František Sesták, [fotografie Antonín Kapraň]	Rothová, Zuzana, 1953.	[Česko] : Zuzana Rothová,	[2004?]	2
6	Meziletské Parlament im Europäischen Parlament. Delegation, Kontrollrat und sozialistischer Linke / Janina Thiem, mit einem Geleitwort von Franz Urban Peppi	Sesták, František, 1941.	Praha : [s. n.],	2009	2
7	Meziletské Parlament im Europäischen Parlament. Delegation, Kontrollrat und sozialistischer Linke / Janina Thiem, mit einem Geleitwort von Franz Urban Peppi	Thiem, Janina	Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften,	2009	2

Obr. 5: Ukázka tematického vyhledávání

V předchozí ukázce je nastíněn možný scénář získání informací o autoritních termínech potřebných při zpřístupnění dokumentů v dané doméně. Katalogizátor zvolí předmětovou kategorii právo, v rámci této kategorie požadovanou skupinu Konspektu, např. zákonodárství, poté zvolí např. termín europoslanci. Pokliknutím na termín získá autoritní záznam, pokliknutím na ikonku [ikona_v_texte.png] získá bibliografické záznamy, ve kterých byl daný termín použit.

1.4.4 Potenciální aplikace souboru věcných autorit v dalších paměťových institucích

V současné době slouží soubor věcných autorit pro věcné zpřístupnění informačních zdrojů v knihovnách s univerzálním fondem, dále jako nástroj pro sdílenou katalogizaci v projektu Cluster a jako nástroj pro autoritní kontrolu. Soubor věcných autorit může sloužit i jako:

- nástroj pro integraci a unifikaci věcných selekčních jazyků různých typů,
- nástroj pro standardizaci a unifikaci věcných selekčních údajů v paměťových institucích (na národní úrovni).

Cílem této snahy je zajistit integrovaný přístup ke sbírkám a materiálům uchovávaným v knihovnách, archivech, muzeích a galeriích pomocí nástroje, který odpovídá současným informačním potřebám uživatelů všech paměťových institucí. Základní funkcí paměťových institucí je trvalá ochrana, zpracování a zpřístupnění sbírek/fondů. Knihovny se zaměřují převážně na sbírky publikovaných dokumentů (analogových i elektronických), muzea a galerie na sbírky objektů/artefaktů, předmětem zájmu archivů jsou převážně sbírky archiválií. Zpracování i zpřístupnění má být efektivní, rychlé, komfortní a uživatelsky vstřícné. Efektivitu, rychlost a komfortní přístup zajišťují standardizované selekční prvky/přístupové body, tj. atributy, podle kterých můžeme informaci vyhledat; garantem standardizace jsou soubory autorit. Uživatelská vstřícnost je dána kvalitou poskytovaných informačních služeb, tj. cíleného poskytování informací, které mohou sloužit uživatelům k podpoře jejich čtenářských či badatelských aktivit. Archivy, muzea a galerie (i další paměťové instituce jako např. památkové ústavy) se v budoucnu musejí více věnovat standardizaci selekčních prvků, tj. napojení selekčních prvků na soubory národních autorit, protože nesourodost používaných selekčních prvků znesnadňuje uživateli proces vyhledávání.

1.4.4.1 Příklad souboru geografických autorit

Má-li však soubor věcných autorit spravovaný NK ČR plně odpovídat potřebám uživatelů všech paměťových institucí, musí být rozšířen jak počet autoritních záznamů, tak rozsah informací obsažených v jednotlivých autoritních záznamech. Jako příklad nám poslouží soubor geografických autorit, konkrétně termín „Rakousko“. Tento termín dosud plně pokrýval potřeby uživatelů univerzálních knihoven a nemusel být dále specifikován a rozlišen. Již počáteční testy aplikace souboru geografických autorit v dalších paměťových institucích

však prokázaly, že tato praxe je dále neudržitelná a že do souboru geografických autorit musejí být připojeny další termíny rozlišené pomocí chronologických údajů a že ve všech geografických termínech týkajících se Rakouska – stávajících i nově připojených – musejí být uvedeny potřebné poznámky.

Rakouské Nizozemí	ge487180
Rakousko	•Rakousko (1526-1804)
Rakousko (1526-1804)	Habsburská monarchie (1526-1804)
Rakousko (1804-1867)	Rakouská monarchie (1526-1804)
Rakousko (1867-1918)	Rakousko
Rakousko (1867-1918)	Rakousko (1804-1867)
Rakousko-Uhersko	Rakousko (1867-1918)
Rakousko, americká okupační zóna, 1945-1955	Rakousko-Uhersko
Rakousko severní	Austrian monarchy (1526-1804)
Rakousko-Uhersko	Používá se pouze pro korporace zapsané pod správním celkem s působností pro území Rakouska v letech 1526-1804.
Rakousko západní	Označuje historický státní útvar, jemuž vládla rakouská větev habsburské dynastie a jejich následnická habsbursko-lotrinská dynastie v letech 1526-1804; známé také pod neoficiálními názvy Habsburská monarchie, popř. Rakouská monarchie.
Rakov (Bernartice, Písek, Česko)	správní celek
	Evropa v proměných staletí

Obr. 6: Ukázka rejstříku geografických autorit a rozšířeného záznamu

Řízené termíny souboru věcných autorit je možné integrovat do procesu zpřístupňování informací při popisu na úrovni sbírky i na úrovni jednotlivých informačních objektů; tím je možno zefektivnit proces vyhledávání pro uživatele sbírek v paměťových institucích.

centrální evidence sbírek

Úvod Co je CES O sbírkách Vyhledávání Sbirka dne Kontakty

Sbírka Regionálního muzea v Litomyšli

Vlastník:
Pardubický kraj

Správce:
Regionální muzeum v Litomyšli, Jiráskova č.p. 9, 570 01 Litomyšl

www:
<http://www.rml.cz>

Podsbírky

1. Archeologická
2. Architektura
3. Doprava a sport
4. Femesla
5. Etnografická
6. Geologická
7. Hodiny
8. Šímkova sbírka
9. Kartografie
10. Knihy
11. Kultura
12. Militária
13. Náboženství, tradice a lidové zvyky
14. Nábytek
15. Numizmatická
16. Obchod
17. Obrazová, zvuková a datová média
18. Předměty pro zábavu a osobní potřebu
19. Šperky a bižuterie
20. Sbirka archivní povahy
21. Sklo, keramika, jiné nádoby a kuchyňské nádoby
22. Svitidla
23. Textil
24. Tématické sbírky
25. Varia
26. Výtvarného umění
27. Zemědělství, domácí chov

Sbírka Regionálního muzea v Litomyšli

Oborová část sbírky - podsbírka:
Militária

Vlastník:
Pardubický kraj

Správce:
Regionální muzeum v Litomyšli, Jiráskova č.p. 9, 570 01 Litomyšl

www:
<http://www.rml.cz>

Počet ev. čísel:
576 (vyřazeno: 82)

Archiváře:
Ne

Kult. památky:
Ne

Území:
Litomyšl, Čechy, Rakousko, Rusko, Francie, Čína, dále několik palných, chladných zbraní a munice evropských zemí, které se účastnili I. svět. války.

Období:
Převážně 19. a 20. století.

Předměty:
Jedná se především o palné a chladné vojenské zbraně, několik loveckých a tzv. terčovnic, které sloužily ke střelbě do terče. Dále sem patří různé na prah, střelivo a vojenská výtvarná předměty. Do této řady také patří malované terče litomyšlských ostrostrělců.

Výsledky vyhledávání
fond MILITÁRIA

Aktuální filtr: (Tématický slovník rovná se PODHAJSKÝ, Karel)

Razení: Inventurní číslo Vzestupně

Zobrazeno 1-1 z 1 výsledků (10 výsledků na stránku)
« První « Předchozí (strana 1 z 1) Následující » Poslední »

Předmět: puška lovecká
Datace: 2. čtvrtina 19. století
Autor: SUCHY, František
Místo vzniku: Benátky nad Jizerou
Inv. číslo: 16B-45

Obr. 7: Ukázka popisu a zpřístupnění v muzeích

ARCHIVNÍ FONDY ČR

Úvodní strana / Archivní fondy ČR / Archivní fondy ČR

Archivní fondy a sbírky v České republice

Dokumenty, které jsou uloženy v archivech (archivátech), tvoří archivní fondy a archivní sbírky (společně nazývané také archivní soubory). Ty jsou základní evidenční jednotkou v archivnictví. V případě, že by se Vám nepodařilo hledaný archivní soubor najít, zašlete dotaz na adresu archiv@mncr.cz (například „Jsemžij najít nic o Litvových mlčích. Jaká slova mám hledat?“). Odpověď obdržíte podle množství zpracovávaných dotazů přibližně do tří dnů. Dotazy na obsah stránek můžete zaslat na adresu webmaster@mncr.cz.

Výsledek vyhledávání

Počet nalezených záznamů: 623

Rodinný archiv Tadeů (1790 – 1870)

Rodinný archiv Tauerů (1738 – 1901)

Rodinný archiv Telcerů, Karlov Vary (1839 – 1919)

Rodinný archiv Thun – Hohensteinn Kuksice (1482 – 1945)

Rodinný archiv Thun – Hohensteinn, Děčín (1292 – 1947)

Rodinný archiv Thun – Hohensteinn, Klášterec nad L.

Rodinný archiv Thurn Chotčice (1810 – 1945)

Rodinný archiv Thurn Taxisů Loučeň (1926 – 1942)

Rodinný archiv Thurn-Taxisů Biskupce (1809 – 1944)

Rodinný archiv Thurn-Taxisů, Loučeň (1853 – 1945)

Rodinný archiv Tichých (1880 – 1949)

Rodinný archiv Tochačků (1852 – 1901)

Rodinný archiv toskánských Habsburků (1766 – 1915)

Název fondu/sbírky:	Rodinný archív toskánských Habsburků
Uloženo v archivu:	Národní archiv
Místo vzniku fondu/sbírky:	Würzburg
Časový rozsah:	1766-1915
Metráž:	30,9 km zpracováno (z toho 30,8 km inventarizováno), 99,7 km nezpracováno
Přístupnost:	Archivní soubor je částečně přístupný pro nahlázení
Původce fondu/sbírky:	Habsburkové toskáni (1737-1915) – Petr Leopold, Ferdinand II., Leopold I., Ferdinand IV., Ludvík Salvátor, Josef Ferdinand, Jan Orti, Toskánské zastupitelské úřady (1814/1873); Toskánské perzapi Invidtura v Paříži (1814-1825); Administrace toskánských statků (1852-1872)
Tematický popis:	Rodinné archivy, šlechta, rody šlechtické, monarchie, osvícenský absolutismus, konstituční monarchie, panovníci, dějiny novověku, dějiny jednotlivých zemí, zahraniční politika, zastupitelské úřady, zákon, rodinné právo, plienost osobní povahy, demografie, ekonomika, finance, cizovní organizace, cizovní správa, ciziev a stát, zemědělství a lesnictví, vodní hospodářství a meliorace, vnější vztahy, zahraniční obchod, věda, kultura, umění, zdravotnictví, správa, školství, sociální

Název fondu/sbírky: Rodinný archiv toskánských Habsburků
Uloženo v archivu: Národní archiv
Místo vzniku fondu/sbírky: Würzburg
Časový rozsah: 1766-1915
Původce: Habsburkové toskáni (1737-1915); Petr Leopold; Ferdinand II.; Leopold I.; Toskánské zastupitelské úřady (1814-1873)
Tematický popis: rodinné archivy, šlechta, rody šlechtické, monarchie, osvícenský absolutismus, konstituční monarchie, dějiny novověku...

Obr. 8: Ukázka popisu a zpřístupnění v archivech

1.4.5 Role Souboru národních autorit v současném informačním prostředí

Soubor národních autorit obsahuje soubor personálních autorit (639 472 termínů), korporativních autorit (140 002), unifikovaných názvů (21 301), tematických autorit (36 954), geografických autorit (27 170) a autorit označujících formu/žánr (1 783).

Soubory národních autorit byly původně vytvořeny pro podporu sdílené katalogizace a pro jednotné zpřístupnění fondů knihoven. Jmenné autority se vytvářely podle pravidel AACR2, věcné autority se vytvářely podle zásad LCSH. Později se při jejich tvorbě uplatňovala postkoordinace, byly autorizovány izolované lexikální řetězce předmětových hesel, nikoli celé řetězce předmětových hesel. Hlavním cílem autoritních záznamů byla autorizace preferovaných forem jmen a termínů, zaznamenání jejich variantních forem a poznámkového aparátu. Pro zápis jejich struktury se používá formát MARC.

1.4.5.1 Silné stránky tradičních autoritních souborů

V tradičních autoritních záznamech se definují selekční prvky, přičemž poznámkový aparát je uplatněn pouze v minimální potřebné míře. Používají se při sdílené katalogizaci v knihovnách i v jiných kooperujících institucích. Většina knihoven v Česku spolupracuje v kooperačním systému Kooperativní tvorba

souborů národních autorit. Muzea vytvářejí ve spolupráci s Národní knihovnou Muzejní autority, na jejichž základě pak vzniká Registr sbírek výtvarného umění. Všechny tyto projekty jsou založeny na národních autoritách, přičemž Muzejní autority a Registr se omezují na tvorbu personálních autorit.

1.4.5.2 Slabé stránky tradičních autoritních souborů

Ke slabým stránkám tradičních autoritních souborů patří především to, že jsou primárně určeny pro intelektuální vnímání, nikoli pro strojové zpracování. Dále jsou jejich údaje jen částečně strukturovány, jsou tudíž charakterizovány nízkou granularitou. AACR2 a formát MARC totiž nepodporují dostatečnou granularitu údajů, která je potřebná pro Sémantický Web a princip propojených dat. „MARCOVÝ záznam nebyl vytvořen pro zápis datových segmentů/elementů, byl vytvořen pro ukládání a zobrazení textu katalogizačního lístku.“ (Coyle, 2012)

Vedle toho se entity téhož typu zařazují v různých souborech autorit v přímé závislosti na poli/tagu formátu MARC. Některé entity jsou zařazeny do dvou různých souborů, např. jména akcí (konferencí, seminářů, workshopů) jsou řazena v souboru korporativních autorit, názvy bitev, válek do souboru tematických autorit. Tyto entity by měly být řazeny na základě atributů a vztahů, nikoli podle pole formátu MARC.

Autoritní záznamy také obsahují málo informací o entitě, kterou zpřístupňují: soustřeďují se pouze na preferovanou formu jména a na její varianty zapsané jako odkazy viz. V autoritních záznamech však není možné uvést informaci o jejích vlastnostech strukturovaně, nýbrž pouze jako volný text v poli pro poznámky.

Navíc se podle zásad pravidel AACR2 i RDA nepoužívají označení typu korporace, např. *n. p.*, *s. r. o.* apod. Nicméně jsou tato označení nesmírně důležitá pro archivní popis.

1.5 Soubory národních autorit v projektu INTERPI

Poté, co byly národní autority podrobeny důkladné analýze, bylo rozhodnuto, že mohou být v systému INTERPI využity při dodržení následujících principů:

- Standardizované přístupové body budou využity jako preferovaná a variantní označení entit.
- Všechny informace, které uvádějí entitu do kontextu, budou v záznamu o entitě využity a budou zapsány ve strukturované podobě.
- Entity se budou řadit do tříd na základě vlastností a vztahů, do nichž vstupují, nikoliv na základě pole formátu MARC.
- Bude vytvořen proprietární formát datové struktury, v němž budou zohledněny potřeby odborných komunit paměťových institucí.
- Konceptuální model INTERPI bude založen na entitách, nikoli na autoritách.

1.6 Závěr

Kvalitně koncipované soubory autoritních termínů jsou přínosné i v současném informačním prostředí. Lze je po nezbytných úpravách využít i v rámci sémantického webu. V tomto případě ale musejí projít důkladnou transformací v intencích konceptuálních modelů FRAD a FRSAD, zvláště v oblasti struktury dat a v oblasti explicitního vyjádření vztahů a vazeb, do kterých zpřístupňované autoritní entity vstupují.

Ukazuje se, že rozvoj ICT technologií výrazným způsobem ovlivňuje všechny postupy v knihovnách, v meziknihovní spolupráci a nově i v kooperaci mezi pamětovými institucemi všech zaměření, jež směřuje zejména k integraci nástrojů zpřístupnění informací a kulturního dědictví, za něž odpovídají. Právě integrovaný přístup ke kulturnímu dědictví v širokém smyslu znamená pro obecné uživatele i profesionály zásadní proměnu a krok dopředu při vyhledávání informací.

2. Výchozí stav, standardy a systémy v archivech

2.1 Pravidla, standardy a postupy v archivech

Autority, autoritní záznamy a související pojmy byly ještě před několika lety v archivnictví téměř neznámé. V praxi se používaly rejstříky, které měly za úkol zajistit orientaci v příslušné archivní pomůcce, vyhotovené v podobě vázaného svazku. Každá listinná archivní pomůcka i její rejstřík, pokud byl vůbec vytvořen, nemá vazbu na pomůcky další. To vedlo k tomu, že většina archivů rejstříky vůbec nepoužívala, nebo je tvořila pouze u rozsáhlejších archivních pomůcek. Úvahy o „generálním rejstříku“ byly vnímány jako nereálné,⁵ pokusy o využití tezaurů také selhaly. (Skřivánek, 1984)⁶ Vytváření rejstříků bylo velmi pracné, uskutečňovalo se pomocí kartotéky a jejího následného předpisu do podoby archivní pomůcky; stejným způsobem byl pořizován i vlastní popis archiválií. Teprve rozvoj výpočetní techniky, notně zpožděný za jejím nasazením v knihovnách, a možnosti dálkového přístupu odhalily slabiny dosavadních rejstříků archivních pomůcek. Zpočátku nedošlo ke změně, s výjimkou několika velkých archivů byla výpočetní technika používána pouze pro tvorbu archivních pomůcek v textovém editoru (někde je tomu tak dodnes). Nasazení databázových řešení umožnilo – fakticky až kolem roku 2000 – tvorbu rejstříkových hesel jiným způsobem, přímo k jednotlivým záznamům popisujícím archiválie s možností sdílení rejstříkových hesel, zatím však výhradně v rámci jedné archivní pomůcky. Kartotéční metoda tvorby hesel byla tedy nahrazena, ale vyšší přidanou hodnotu přinesla pouze možnost rychlé orientace v heslech a jejich snadná úprava (čištění hesláře). Teprve rozšíření Internetu, tedy možnosti dálkového připojení, akcelerovalo zájem o problematiku, protože všechny popisované problémy a nedostatky se výrazně projevují při prezentaci dat.⁷

Vedle rejstříků je druhou oblastí, která se dotýká standardizace autoritních záznamů, popis původce archiválií, kterým je „entita (korporace, rod nebo osoba), která vytvořila, shromáždila nebo spravovala dokumenty při provádění svých osobních nebo korporátních (úředních) aktivit“. (International Council on Archives, 2009, s. 11) Dosavadní metodické postupy nahrazovaly popis původce důrazem na vymezení archivního fondu jako základní jednotky českého archivnictví.⁸

⁵ „Spojením rejstříků k jednotlivým fondům je možno postupně vytvářet generální rejstřík k celému archivu.“ (Metodické návody [...], 1960, s. 237)

⁶ Vlastní tezaurus byl publikován jako interní materiál Státního oblastního archivu v Zámruku jako příloha metodického pokynu ředitele, čj. 1/86 ze dne 2. 1. 1986. Obdobně Rubrikátor ARCHAIS (Archivní teorie [...], 1990)

⁷ Z projektů poslední doby se to výrazně týká například zpřístupňování digitálních reprodukcí matrik a zejména jejich zeměpisného rejstříku (geografických entit).

⁸ Podle § 2 písm. h) zákona č. 499/2004, o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů je archivní fond „soubor archiválií, který vznikl výběrem z dokumentů vytvořených z činnosti původce“.

Důsledkem bylo nahrazování popisu původce popisem archivního fondu, nedůsledné rozlišování původců – protože v řadě případů není možné archiválie podle původců striktně rozdělit (roztržení organicky vzniklých sérií, které v průběhu let spravovali různí původci aj.) – a neuvádění všech původců archiválií, pouze převažujícího. Také stará Základní pravidla pro zpracování archivního materiálu vycházejí z ideálního případu, kdy archiválie (pouze) jednoho původce tvoří (pouze) jeden archivní fond: „Archivní fond je základní třídící jednotkou. Do jednoho archivního fondu nelze zahrnovat materiál různých institucí, i když jsou navzájem spojeny poslušností. Naproti tomu vytvoříme různé fondy z materiálu jedné instituce na podkladě toho, že v různých časových obdobích se její činnost kompetenčně rozšiřovala nebo zužovala, jestliže se podstatně nezměnilo její původní určení.“⁹ Stará základní pravidla nereflektovala ani původce, kteří nejsou korporacemi, když při inventarizaci požadovala v úvodu pomůcky: „[...] stručný vývoj organizace úřadu (instituce), z jehož činnosti fond vznikl (citovat, pokud možno, právní normy týkající se původce fondu).“ (Základní pravidla [...], 2015)¹⁰ Tento požadavek byl již v minulosti antikvován, když prováděcí vyhláška k zákonu č. 499/2004 Sb. stanovila jako povinnou součást úvodu inventáře, jakožto typu archivní pomůcky, „vývoj původce archiválie, tj. organizační a kompetenční vývoj instituce s citováním příslušných právních norem; u osobních fondů životopisy osob“ (Vyhláška č. 645/2004 Sb., příloha 2). Sama zákonná definice původce: „každý, z jehož činnosti dokument vznikl“ (§ 2 písm. d) zákona č. 499/2004 Sb.), byla a je nedostatečná, ovšem zákon až do novelizace v roce 2012 uváděl fakticky nesprávnou definici původce u pojmu *archivní fond*: „Archivním fondem je soubor archiválií, který vznikl výběrem z dokumentů vytvořených činnostmi určité fyzické nebo právnické osoby, organizační složky státu nebo územního samosprávného celku.“ (§ 2 písm. d) zákona č. 499/2004 Sb., ve znění platném do 30. 6. 2012) Tak nebyly za původce považovány rody a neregistrované korporace (např. partyzánské oddíly, stolní společnosti), jejichž archiválie samozřejmě archivní fondy tvoří. Tento zmatek je na pováženou, pokud uvážíme, že na původci stojí provenienční princip je základem archivnictví nejméně posledních sto let.¹¹

První seznámení archivů s problematikou autoritních záznamů přinesl projekt výzkumu a vývoje Možnosti a formy zpřístupnění archivních fondů nebo jejich součástí veřejnosti v elektronické podobě, řešený v letech 2008–2010 Národním archivem.¹² V jeho rámci byl přeložen mezinárodní

⁹ Srv. poznámku 1, s. 14.

¹⁰ K celé problematice viz též Základní pravidla (2015, kapitola 6).

¹¹ Provenience je vztah mezi původcem a archiválií, o tvorbě archivních fondů na základě provenience viz výše. Provenienční princip byl v roce 1910 přijat jako základní metoda na mezinárodním archivním kongresu v Bruselu.

¹² Číslo projektu VE 20072009004. Výsledky dostupné na <http://www.nacr.cz/G-vyzk/moznosti.aspx>.

archivní popisný standard ISAAR (CPF) (International Council on Archives, 2009), byla navázána spolupráce Národního archivu s ostatními paměťovými institucemi, zejména s Národní knihovnou, a připravena půda pro změny v metodice a legislativě českého archivnictví vrcholící vydáním nových Základních pravidel pro zpracování archiválií (2015), novelou zákona o archivnictví a spisové službě a jeho prováděcí vyhlášky (Zákon č. 499/2004 Sb. a Vyhláška č. 645/2004 Sb.) a přípravou projektu národního digitálního archivu¹³.

2.2 Autoritní záznamy v zahraničních archivech

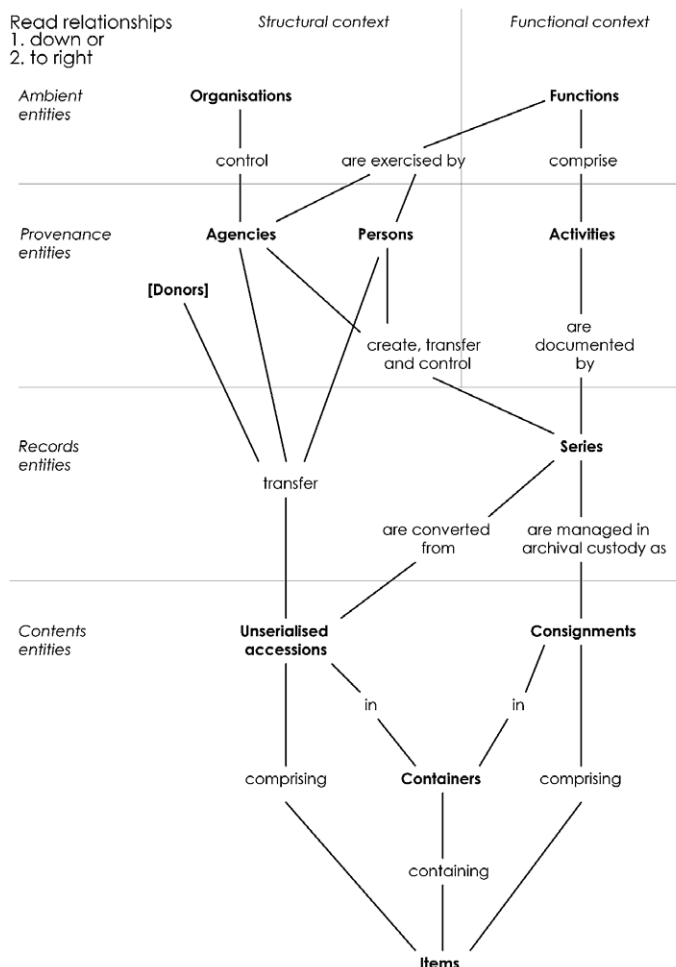
Na rozdíl od knihoven neměly archivy (a muzea) dlouhodobě potřebu autoritní záznamy využívat. Kromě výše popsanych postupů tvorby archivních pomůcek, které nejsou pouze českým specifikem, jde také o jiný způsob popisu. Zatímco v knihovnách je katalogizovaný dokument „samopopisující“ (název, autoři atd. jsou jednoznačně v dokumentu vyjádřeni) a katalogizační záznam je nutné doplnit klíčovými slovy pro pochopení obsahu, v archivech a muzeích záleží na zpracovateli, jaké informace a s jakou mírou podrobnosti v popisu uvede, přičemž rejstříková hesla jakožto přístupové body k obsahu nejsou standardem. Na první pohled je zřejmé, že autoritní záznamy dlouhodobě používají zejména anglosaské archivy. Je to dáno tím, že význam původce a jeho popisu je výrazně vyšší, protože zosobňuje provenienci, která je v našich podmínkách deklarována – různě úspěšným – vymezením archivního fondu. Popis původce je tak chápán jako samostatná vrstva popisu, odděleně od vlastních archiválií. Nejvýraznější uplatnění autoritních záznamů v archivnictví (pro popis původců) je patrné v australských archivech, kde je vypracována podrobná metodika (National Archives of Australia, 1999)¹⁴. S důrazem na vazby mezi entitami pracuje komplexní program pro popis archiválií „Tabularium“ připravený pracovníkem archivu státu New South Wels (Roberts, 2002).

Z hlediska této práce je vhodné osvětlit rozdíl mezi „Organisations“ a „Agencies“. Zatímco u organizace (např. vláda, církev, firma) se předpokládá samostatnost nebo autonomie, agentura je administrativní nebo obchodní jednotkou nadaná schopností a odpovědností vykonávat části funkcí náležejících organizaci (např. jednotlivá ministerstva a úřady). V případě organizace lze fakticky hovořit o nadřízené korporaci vůči agentuře.

Také Národní archiv v Londýně rozpracoval pro oblast použití autoritních záznamů interní pravidla, ze kterých je vhodné uvést přehled využití autorit.

¹³ Jedná se zejména o problematiku tzv. Archivního portálu – rozhraní pro uživatele digitálního archivu i informačních systémů archivů, jak je zakotven v zákoně. Podrobnosti dostupné na <http://digi.nacr.cz>.

¹⁴ Podrobněji v Macek, Wanner, Kunt (2008).

Obr. 9: Vazby mezi entitami v programu pro popis archiválií „Tabularium“ používaném v Austrálii (stát New South Wels)

Tab. 1: Přehled využití autorit podle pravidel Národního archivu v Londýně (Bunn, 2007, s. 6)

účel využití	druh autoritního záznamu
jméno(a) původce	korporace nebo osoba
bezprostřední zdroj akvizice	korporace nebo osoba
umístění originálu	korporace
informace o kopírování (práva)	korporace
místo uložení	korporace
rejstříková hesla: korporativní názvy	korporace
rejstříková hesla: osobní jména	osoba
rejstříková hesla: místa	místo

Ve zmíněném archivu jsou sledovány u geografických autorit – míst (Places) následující údaje (Bunn, 2007, s.37–50):

- jméno (Name, povinné),
- okres (Civil Parish¹⁵, povinné, pokud je potřeba),
- obec (Town, povinné, pokud je potřeba),
- hrabství (County, povinné, pokud je potřeba),
- země (Country, povinné, pokud je potřeba),
- souřadnice (Grid or LAT/LONG, nepovinné),
- začátek používání názvu nebo změna statutu – např. nezávislost (Start date, povinné, pokud je použito),
- konec používání názvu nebo změna statutu (End date, povinné, pokud je použito),
- zdroj (Validation, zdroj potvrzení názvu a pravidla jeho konstrukce, povinné),
- historie místa (Place history, nepovinné).

Dále jsou řešena též nepreferovaná jména, ale není pro ně samostatná položka.

U všech zahraničních aplikací je nápadné, že autoritní záznamy jsou vytvářeny lokálně, s možností využití pouze v konkrétním archivu. Projekty typu VIAF: The Virtual International Authority File¹⁶ se s archivy dosud mýjely. Teprve s rozvojem evropských projektů dochází postupně k akceptaci problematiky autoritních záznamů na mezinárodní úrovni.¹⁷ Možná jedinou skutečně komplexní aplikací mezinárodních standardů je systém archivů Chorvatska ARHINET – Arhivski informacijski sustav.¹⁸

¹⁵ K pojmu viz například: http://en.wikipedia.org/wiki/Civil_parishes_in_England.

¹⁶ Databáze je dostupná z <http://viaf.org/>.

¹⁷ Děje se tak v rámci Archival Portal Europe, který je dostupný z <http://www.archivesportaleurope.net/>, vyvinutého v rámci projektu APEX (technické specifikace a standardy dostupné z <http://apex-project.eu>).

¹⁸ Dostupné z <http://arhinet.arhiv.hr/>.

POČETNA
STVARATELJI
ARHINET
POMOĆ

Povratak

ARHINET

 arhivski informacijski sustav

Naziv: Inspektorat za vode i šume (Zadar)

Vrsta entiteta: pravna osoba

Razdoblje: 1810 - 1813

Normativni naziv: Inspektorat za vode i šume (Zadar) (hrvatski)

Povijesni naziv: Amministrazione des eaux et fortes, Ispezlone d acqur e foreste (1810 - 1813) (talijanski)

Aktivnost: Stvaratelj više ne djeluje

Povijest: Napoleon I. je 20. svibnja 1806. donio uredbu o zaštiti i korištenju voda, a generalni providor V. Dandolo 19. studenog iste godine uredbu o zaštiti šuma. Okružnica o zaštiti šuma izdana je 15. veljače 1808, dok je 13. siječnja 1809. imenovan inspektor za šume, a 10. listopada iste godine generalni direktor za vode i šume. Dana 14. listopada 1809. godine Napoleon je carskim dekretom osnovao Ilirske Pokrajine u čiji je sustav ušlo 6 pokrajina od kojih je jedna bila i Dalmacija. Uprava i sudstvo bili su uređeni na temelju dekreta od 15. travnja 1811. godine. Taj dekret uređuje Upravu za šumarstvo u čl. 167-171. Nakon austrijskog preuzimanja Dalmacije uprava i sudstvo se reformira postupno. Tako se rujnu 1815. Vladinim dekretom br. 10212 osniva Komisija za zadatkom da reformira sustav nadzora nad šumama, iskorištavanjem šuma za sječu drva i ispašu, kaznama za šumske prekršaje. Podinspektor Colomani je 1. listopada 1815. predstavio Vladi izvješće o novom planu (Piano regolare di sistemazione boschiva) koji ukida dosadašnji način rada šumskih inspekcija u Dalmaciji. U prosincu je Vlada na osnovi zaključaka Komisije raspustila sve službenike šumskih inspekcija osim podinspektora Colomani koji je nastavio s radom pri Vladi. Novi sustav dio je nadležnosti prenio na općine, poljske i šumske straže (Guardie campestre e boschive) koje djeluju posredstvom seoskih rondi (Ronde villiche) kao dijela Teritorijalne vojske (Forza territoriale).

Sjedišta: Zadar

Arhivsko gradivo: 1. fond/ HR-DAZD-76 Inspektorat za vode i šume (stvaratelj)

Literatura: Kolanović, Josip (ur.); Šumrada, J. (ur.). Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806 - 1814 : arhivski vodič ,

Identifikator: HR-DAZD/S - 5974

Pravila ili propisi: ISAAR(CPF) Međunarodni standard arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe i obitelji, 2. izdanje, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 2006.

Status zapisa: izmijenjena inačica

Podrobnost: djelomičan

Jezik opisa: hrvatski

Pismo opisa: latinica

DRŽAVNI ARHIVI U RH
|
ARHIVI U EUROPI I SVIJETU
|
KONTAKT

Obr. 10: Ukázka popisu původce na portálu chorvatských archivů ARHINET

2.3 Všeobecný mezinárodní standard pro archivní popis ISAD (G)

Archivní popisný standard ISAD (G) definuje víceúrovňový hierarchický popis archiválií a je zaměřen na tvorbu archivní pomůcky jako prostředku pro vyhledávání archiválií. Hierarchický víceúrovňový popis je známý v aglosaském archivnictví od poloviny 60. let 20. století a je založen na následujících tezích (International Council on Archives, 2009a, s. 15):

1. popis od obecného ke specifickému (kontext a hierarchie),
2. informace odpovídající úrovni popisu (souvisí s 4),
3. propojení popisů (jednoznačné umístění jednotky popisu v hierarchii),
4. neopakování informací (v hierarchické struktuře).

Cílem archivního popisu je určit a vysvětlit obsah archiválií včetně všech souvislostí. Archivní popis je součástí procesu, který:

- zajistí vytváření pečlivých (konzistentních), vhodných a jasných (vysvětlujících) popisů,
- usnadní vyhledávání a výměnu informací o archiváliích,
- umožní sdílení databáze autorit a
- zajistí možnou integraci popisů z různých míst do jednotného informačního systému. (International Council on Archives, 2009a, s. 8)

Standard slouží k vyjádření všech informací, které se vztahují k tzv. jednotkám popisu na jednotlivých úrovních strukturovaného archivního popisu. Od úrovně archivního souboru jako nejvyšší hierarchické úrovně popisu se při zpracování pokračuje popisováním nižších částí souborů (sérií, jednotlivin). Standard nestanovuje přesný popis jednotlivých druhů archiválií (proto všeobecný) ani na jaké úrovni se jednotlivé položky popisu používají.

ISAD (G) vznikl z původní iniciativy odborníků na archivní popis a jeho vývoj institucionálně zaštitila Mezinárodní archivní rada. První verze standardu byla vydána v roce 1994; druhá (aktuální) byla publikována v roce 2000.

Základem archivního popisu dle ISAD (G) je tzv. jednotka popisu, definovaná jako „záznam nebo soubor záznamů v jakékoli fyzické formě, se kterým se zachází jako se samostatným celkem (s entitou) a který jako takový vytváří základ jednotlivého popisu“. (International Council on Archives, 2009a, s. 12)

Standard definuje 26 položek (elementů), pomocí nichž lze vytvořit popis celé jednotky popisu bez ohledu na její charakter či velikost. Naopak definovány nejsou formáty nebo způsoby, jak údaje prezentovat v jednotlivých typech archivních pomůcek.

Standard zahrnuje také v minimální míře popis původců (osob, korporací, rodů). V této souvislosti uvádí pouze dva prvky popisu:

- název původce,
- správní dějiny/biografické údaje.

V případě názvu předpokládá velmi obecně „standardizovanou podobu“, jak ji předepisují „mezinárodní a národní zvyklosti v souladu s principy ISAAR (CPF)“. (International Council on Archives, 2009a, s. 19) Standard zavádí také pojem „přístupový bod“, kterým se rozumí „jméno, termín, klíčové slovo, fráze nebo kód použitelné k vyhledání, identifikaci a nalezení archivního popisu“. (International Council on Archives, 2009a, s. 13) V tomto případě však bez bližší specifikace odkazuje na standard ISAAR (CPF) – viz dále: „Přístupové body vycházejí z položek popisu. Vysoká hodnota přístupových bodů je zajištěna kontrolou autorit. Z důvodu významnosti a důležitosti přístupových bodů pro vyhledávání byl vytvořen samostatný ICA standard ISAAR (CPF)“. (International Council on Archives, 2009a, s. 10) Evidentně inspirován knihovnami ISAD (G) předpokládá existenci celostátního autoritního slovníku nebo slovníku pro každý (užívaný) jazyk.

2.4 Mezinárodní standard pro archivní autoritní záznamy osob, korporací a rodů ISAAR (CPF)

Mezinárodní standard pro archivní autoritní záznamy korporací, osob a rodů ISAAR (CPF) je popisným standardem – základní metodikou pro pořizování strukturovaných záznamů o původcích a v zúžené variantě pro práci s přístupovými body (rejstříkovými hesly). Vznik standardu spadá do roku 1996, přičemž inspirace autoritními záznamy anglosaského světa a knihoven je zásadní.

Standard vychází z poznání, že samotný popis archiválií není schopen zabezpečit dostatečnou orientaci zejména ve vazbách archiválií uložených třeba i ve více archivech na původce a několik původců mezi sebou (nástupce/předchůdce apod.). Vytváří tak samostatnou vrstvu přístupu k archiváliím. Popis původce je základní činností archiváře. To vyžaduje plnou dokumentaci a trvalé udržování údajů o kontextu vzniku a používání dokumentů, z nichž nejdůležitější je provenience. Archivní autoritní záznamy mohou být použity (International Council on Archives, 2009, s. 10):

- k popisu korporace, osoby nebo rodu jako jednotek v systému archivního popisu, nebo
- k řízení vytváření a využívání přístupových bodů v archivním popisu,
- k dokumentování vztahů mezi různými původci dokumentů, vztahů mezi nimi a dokumenty či jinými zdroji jimi vytvořenými nebo vytvořenými o nich.

Standard vychází z autoritních záznamů v knihovnách. Archivní autoritní záznamy jsou s ohledem na jejich funkce (popis původců) přirozeně mnohem širší a je to standardem zdůrazněno: „... musejí podporovat mnohem širší soubor požadavků, než jaký existuje u knihovnických autoritních záznamů. Tyto dodatečné požadavky souvisí s významem dokumentování informací o původcích a kontextu vzniku archiválií v systémech archivního popisu. Jako takové jsou archivní autoritní záznamy mnohem dále a obvykle obsahují mnohem více informací než knihovnické autoritní záznamy.“ (International Council on Archives, 2009, s. 10)

Vlastní standard sestává z pěti oblastí:

- oblast identity,
- oblast popisu,
- oblast vztahů,
- oblast kontrol,
- vztah k archivnímu materiálu a jiným zdrojům.

Na rozdíl od podrobného stanovení tvorby autoritního záhlaví v knihovnických katalogizačních pravidlech AACR2, RDA a jejich českých interpretací¹⁹ nedává ISAAR (CPF) přesný návod pro konstrukci záhlaví a pouze odkazuje na blíže nespecifikované „národní nebo mezinárodní konvence nebo pravidla“

¹⁹ Viz například metodické materiály na portálu Národní autority ČR. Dostupné z <http://authority.nkp.cz/>.

(International Council on Archives, 2009, s. 13). Obdobně je tomu u dalších forem jména (paralelní, jiné).

V oblasti popisu se uvádějí (v závorce kapitola):

- data existence (5.2.1),
- dějiny osoby, korporace nebo rodu (5.2.2),
- místa (5.2.3),
- právní status (5.2.4),
- funkce, zaměření a činnost (5.2.5),
- pravomoci/oprávnění (5.2.6),
- vnitřní struktury/genealogie (5.2.7),
- obecný kontext (5.2.8).

Vazby mezi autoritními záznamy jsou realizovány až v oblasti vztahů, které jsou rozlišeny do několika skupin:

- hierarchický (např. nadřízený/podřízený; řízený/řídící; vlastník/vlastněný),
- časový (předchůdce, následovník),
- rodinný,
- asociativní (ostatní, např. dodavatel/klient, členství, část/celek, obchodní partner).

Přesná pravidla nejsou ani v oblasti popisu a vztahů stanovena, standard je řeší formou příkladů. Zvláštní je též úplné ignorování pravidel AACR2 (nejsou uvedena ani v „příbuzných standardech a pravidlech“). V německém překladu je snaha tyto nedostatky odstranit speciální kapitolou, obsahující vlastní komentáře k jednotlivým kapitolám; fakticky jde o náhradu těchto kapitol (International Council on Archives, 2007)²⁰. Zdůrazněna je provenience, v originálním standardu oslabená definicí (zahrnující i pouhé shromáždění dokumentů), a jsou zde doplněny některé praktické pokyny (např. že data existence subjektu nelze ztotožnit s datací dokumentů v archivním fondu). Výhodou je, že se lze bez větších problémů přiblížit při dodržení standardu ISAAR (CPF) stručným požadavkům na autoritní záznamy vyžadovaným knihovníky. Povinné položky ISAAR (CPF) jsou totiž značně omezené:

- typ entity (element 5.1.1),
- autorizovaná podoba jména (element 5.1.2),
- doba existence původce (element 5.2.1) a
- identifikátor autoritního záznamu (element 5.4.1).

2.5 Mezinárodní archivní standard EAD – Encoded Archival Description

Standard EAD²¹ je jediný ve větším měřítku rozšířený a dnes i mezinárodně uznávaný standard pro tvorbu digitálních archivních pomůcek. Jedná se

²⁰ Hlavním editorem zde byl Niels Brübach z Hauptstaatsarchiv Drážďany, který napsal i úvod k německému vydání.

²¹ WWW stránka standardu: <http://www.loc.gov/ead/>

o technický standard zajišťující implementaci popisného standardu ISAD (G). Umožňuje prostřednictvím XML zachytit strukturovaný a hierarchický popis obsahu archiválií uvnitř archivních souborů bez ohledu na jejich rozsah a složitost vnitřní struktury. Tento standard začal být vyvíjen v knihovně kalifornské univerzity v Berkeley od roku 1993, v roce 1995 pak přešel do trvalé správy Network Development and MARC Standards Office Knihovny Kongresu ve Washingtonu, která spolupracuje s pracovní skupinou pro EAD.

V archivech České republiky byl tento standard zaveden metodickým návodem (Metodický návod č. 1/2014) v roce 2014, ovšem ve své zjednodušené variantě používané Archivním portálem Evropa²².

Problematika autoritních záznamů je v tomto standardu řešena neuspokojivě. Pro popis původců jsou k dispozici pouze elementy umožňující zaznamenání jména korporace (corpname), osoby (persname), rodu (famname). Pokud nelze rozlišit osobu a korporaci, popř. jde o událost, používá se element „název nebo jméno“ (name). Pro dějiny původce je vyhrazen jediný element (bioghist). Samostatně jsou zaznamenávány přístupové body. Vedle již uvedených jsou jimi v případě původců povolání (occupation) – použití se v ČR nepředpokládá, geografický objekt (geogname), pojem (subject), typ (genreform) – pro typologii dokumentů, činnost (function) – použití se v ČR nepředpokládá, a název (title) – pro dílo. Zcela nelogicky je možnost odkazu na číslo autoritního záznamu (element authfilenumber) vyhrazena pouze entitám, které mohou být původci. Aby bylo možno aplikovat řešení předpokládané INTERPI, bylo stanoveno nouzové pravidlo, že se číslo autoritního záznamu zaznamená za jméno entity do hranatých závorek, např.: „Nepomuk (Plzeň-jih, Česko) [ge130156]“.

2.6 Mezinárodní archivní standard EAC – Encoded Archival Context

Technickou interpretací popisného standardu ISAAR (CPF) je XML standard EAC, jehož počátky sahají do roku 1998, kdy Richard Szary, Wendy Duff a Daniel Pitti formulovali požadavek na vytvoření speciálního standardu popisujícího původce archivních fondů. K základnímu posunu došlo v roce 2001 na setkání archivářů v Torontu, kde bylo rozhodnuto vytvořit model pro tento standard, který by umožnil výměnu informací o původcích. Dále bylo rozhodnuto vytvořit strategii implementace tohoto standardu a její otestování. Výsledkem byl model EAC-CPF (Encoded Archival Context – Corporate Bodies, Persons, and Families) vytvořený v roce 2010. V roce 2011 se tohoto standardu ujal Asociace amerických archivářů (Society of American Archivists, SAA) a byl vytvořen technický podvýbor pro řešení tohoto standardu v rámci výboru pro

²² ApeEAD, dostupné z <http://apex-project.eu/index.php/en/outcomes/standards/apeead>, vlastní XML schéma viz www.archivesportaleurope.net/Portal/profiles/apeead.xsd.

standardizaci této asociace. Hlavním úkolem tohoto podvýboru je kompletní revize standardu do roku 2015. Velmi aktivní je v této souvislosti Státní knihovna v Berlíně, jež je hlavním partnerem Asociace amerických archivářů²³ a provozuje webové stránky věnované standardu.²⁴ Na těchto stránkách byla v roce 2014 zveřejněna zatím poslední verze kompletní dokumentace ke standardu²⁵ a některé příklady jeho použití²⁶. Na stránce lze také nalézt veškerá schémata ke standardu, která se od roku 2010 již neměnila²⁷. V Německu byl průkopníkem standardu projekt Kalliope, který vzešel z potřeby posunout na novou technologickou úroveň Centrální kartotéku autografů (Zentralkartei der Autographen), vedenou od roku 1966 ve formě kartotéčních lístků, a pokračovat v jednotném shromažďování informací k této problematice. V dalším plánu pak byla snaha poskytnout webový portál, kde by bylo možné s takto shromážděnými informacemi efektivně pracovat v dálkovém přístupu. Výchozím bodem byla lístková kartotéka obsahující cca 1,2 milionu záznamů shromážděných z více než 100 muzeí, archivů a knihoven. Projekt Státní knihovny v Berlíně (Staatsbibliothek Berlin) zahájený v roce 2001 podporuje Německá společnost pro výzkum (Deutsche Forschungsgemeinschaft). V současné době do projektu přispělo svými daty cca 500 knihoven, archivů a muzeí a v databázi se nalézají cca 2,35 milionů záznamů týkajících se cca 600 000 osob. V roce 2015 byl po dvouletém projektu spuštěn nový vyhledávací portál, který umožňuje nové způsoby vyhledávání a zobrazení dat. Právě během tohoto projektu byl využit formát EAC-XML.

Jednou z možností, jak přispět daty do databáze, je předání dat ve formátu EAD-XML, čehož dosud využilo cca 950 institucí. V současné době dále Kalliope nabízí dalším účastníkům projektu řadu možností, jak přispět se svými daty a zároveň tato data zveřejnit v online katalogu.²⁸

Standard EAC-XML není na rozdíl od EAD v současné době příliš rozšířen, proto je i v rámci projektu Kalliope používán pouze pro prezentaci dat a jejich kontextualizaci. Ani do budoucna se zatím nepočítá s tím, že by se stal formátem pro předávání dat mezi jednotlivými institucemi. Tyto instituce jsou vyzývány, aby svými daty přispívaly do společné databáze autoritních záznamů GND (Gemeinsame Normdatei), z které je možné generovat EAC-XML data. Ta jsou generována prostřednictvím převodní tabulky mezi MARC21 a EAC. Takto vygenerovaná data jsou ukládána v rámci Kalliope do EAC-XML repozitáře. Následně jsou využívána stejnými nástroji jako data EAD-XML.

²³ Přehled 24 členů podvýboru EAC-CPF viz http://saa.archivists.org/4DCGI/committees/Roles.html?Action=Show_Comm_Roles&CommCode=SAA**CS-TSEACCP&Name=Officers&Status=Active&.

²⁴ <http://eac.staatsbibliothek-berlin.de>

²⁵ Encoded Archival Context—Corporate Bodies, Persons, and Families (EAC-CPF) Tag Library, 2014 viz <http://eac.staatsbibliothek-berlin.de/tag-library.html>.

²⁶ <http://eac.staatsbibliothek-berlin.de/tag-library/examples.html>

²⁷ <http://eac.staatsbibliothek-berlin.de/eac-cpf-schemas.html>

²⁸ Konkrétní výhody a možnosti viz <http://kalliope-verbund.info/de/ueber-kalliope/teilnahme.html>.

Zásadní využití (přizpůsobeného) standardu EAC-XML přinesl projekt APEX, z něhož vzešel Archivní portál Evropa.²⁹

Vazbu mezi prvky popisu standardu ISAAR (CPF) a elementy standardu EAC-CPF znázorňuje následující tabulka.

Tab. 2: Vazba mezi prvky popisu ISAAR (CPF) a prvky standardu EAC-CPF

ISAAR (CPF)	EAC-CPF
5.1 Identity area/Oblast identity	<identity>
5.1.1 Type of entity/Typ entity	<entityType>
5.1.2 Authorized form(s) of name/ Autorizovaná forma(y) jména	<nameEntry> or <nameEntryParallel> with <authorizedForm>
5.1.3 Parallel forms of name/Paralelní formy jména	<nameEntryParallel>
5.1.4 Standardized forms of name according to other rules/Standardizované formy jména podle jiných pravidel	<nameEntry> or <nameEntryParallel> with <authorizedForm>
5.1.5 Other forms of name/Jiné formy jména	<nameEntry> or <nameEntryParallel> with <alternativeForm>
5.1.6 Identifiers for corporate bodies/ Identifikátory korporací	<entityId>
5.2 Description area/Oblast popisu	<description>
5.2.1 Dates of existence/Data existence	<existDates>
5.2.2 History/Dějiny	<biogHist>
5.2.3 Places/Místa	<place> or <places>
5.2.4 Legal status/Právní status	<legalStatus> or <legalStatuses>
5.2.5 Functions, occupations and activities/Funkce, zaměření a činnost	<function> or <functions>, <occupation> or <occupations>
5.2.6 Mandates/Sources of authority/ Pravomoci/oprávnění	<mandate> or <mandates>
5.2.7 Internal structures/Genealogy/ Vnitřní struktury/genealogie	<structureOrGenealogy>
5.2.8 General context/Obecný kontext	<generalContext>
5.3 Relationships area/Oblast vztahů	<cpfRelation>
5.3.1 Names/Identifiers of related corporate bodies, persons or families/ Jména/Identifikátory spřízněných korporací, osob nebo rodů	<cpfRelation>/<objectXMLWrap> or <objectBinWrap> or <relationEntry>
5.3.2 Category of relationship/Kategorie vztahu	cpfRelation cpfRelationType="[value]"
5.3.3 Description of relationship/Popis vztahu	<cpfRelation>/<objectXMLWrap> or <objectBinWrap> or <relationEntry>

²⁹ ApeEAC-CPF, dostupné z <http://apex-project.eu/index.php/en/outcomes/standards/appeac-cpf>.

5.3.4 Dates of the relationship/Datace vztahu	<cpfRelation>/<date> or <dateRange> or <dateSet>
5.4 Control area/Oblast kontroly	<control>
5.4.1 Authority record identifier/Identifikátor autoritního záznamu	<recordId>
5.4.2 Institution identifiers/Identifikátory institucí	<maintenanceAgency>/<agencyCode> and/or <agencyName>
5.4.3 Rules and/or conventions/Pravidla nebo konvence	<conventionDeclaration>
5.4.4 Status/Status	<maintenanceStatus> and <publicationStatus>
5.4.5 Level of detail/Úroveň podrobnosti	<localControl>
5.4.6 Dates of creation, revision or deletion/Data vytvoření, změny nebo smazání	<maintenanceEvent>/<eventDateTime>
5.4.7 Languages and scripts/Jazyk(y) a písmo(a)	<languageDeclaration>
5.4.8 Sources/Zdroje	<sources>
5.4.9 Maintenance notes/Poznámky ke správě	<maintenanceEvent>/<agent>, <agentType>, <eventDescription> and <eventType>
6. Relating corporate bodies, persons, and families to archival materials and other resources/Spojení korporací, osob a rodů s archivním materiálem a jinými zdroji	<resourceRelation>
6.1 Identifiers and titles of related resources/Identifikátory a názvy napojených zdrojů	<resourceRelation>/<objectXMLWrap> or <objectBinWrap> or <relationEntry>
6.2 Types of related resources/Typy napojených zdrojů	resourceRelation xlink:role="[value]"
6.3 Nature of relationships/Charakter vztahů	resourceRelation resourceRelationType="[value]"
6.4 Dates of related resources and/or relationships/Datace napojených zdrojů nebo vztahů	<resourceRelation>/<date> or <dateRange> or <dateSet>

2.7 Kodifikace autoritních záznamů v legislativě – národní portál

V souvislosti s přípravou projektu Národního digitálního archivu byla v letech 2011–2012 připravena novela zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, platná od 1. 7. 2012 (Zákon č. 167/2012 Sb.). V této souvislosti byl zákonem zaveden „portál pro zpřístupnění archiválií v digitální podobě“, pro který byla použita legislativní zkratka „národní portál“.

Bude poskytovat základní uživatelské a aplikační rozhraní ke službám Národního digitálního archivu včetně dat o archiváliích. Jeho prostřednictvím budou moci původci předávat dokumenty k trvalému uložení do archivu (archivaci) a vyhledávat a získávat dokumenty v jejich působnosti (ostatní dokumenty mohou vyhledávat stejně jako ostatní uživatelé – badatelé), archiváři zasílat dokumenty k archivaci, provádět výběr archiválií, upravovat popisná metadata a vyhledávat a získávat uložené archiválie, předávat metadata evidencí a archivní pomůcky, využívat rozhraní na jiné informační systémy, veřejné správě bude umožněno vyhledávat a získávat dokumenty pro svou činnost dle svých zákonných kompetencí, badatelům (veřejnosti) vyhledávat a získávat zpřístupněné dokumenty a metadata o archiváliích včetně celostátních evidencí. Prostřednictvím API rozhraní (zejména pomocí webových služeb a podpory protokolu OAI/PMH) bude zajištěna komunikace s jinými informačními systémy, výhledově zejména s Archivním portálem Evropa. Každý uživatel bude mít předem definovaný přístup (oprávnění a roli) k informacím, dokumentům a službám. Přes problémy se získáním dodavatele se postupně Národnímu archivu daří řešit jednotlivé funkcionality a naplnit tak zákonné povinnosti.

Jednou z těchto zákonných povinností je „příjem metadat popisů původců“ (§ 18b odst. 4 písm. c) zákona č. 499/2004 Sb.). Podrobnosti stanovuje prováděcí vyhláška (§ 12 b vyhlášky č. 645/2004 Sb.). Podle ní jsou v tzv. evidenci původců vedeny údaje uvedené v následující tabulce.

Tab. 3: Údaje o původci

fyzická osoba	právnícká osoba včetně zájmového sdružení právníckých osob	skupina osob vystupujících pod stejným názvem a sdružených k dosažení shodného účelu
identifikátor přidělený původci evidencí původců	identifikátor přidělený původci evidencí původců	identifikátor přidělený původci evidencí původců
identifikační údaje původce v rozsahu jméno, popřípadě jména, příjmení, datum a místo narození a úmrtí původce; datum a místo narození a úmrtí jsou vedeny pouze, pokud jsou zpracovateli záznamu v evidenci známy	identifikační údaje původce v rozsahu obchodní firma nebo název původce, identifikační číslo osoby, pokud bylo přiděleno, adresa sídla a datum vzniku a zániku původce	identifikační údaje původce v rozsahu název původce, adresa sídla a datum vzniku a zániku původce
stručná biografická charakteristika původce	historie původce	historie původce

údaje o informačních zdrojích použitých pro vytvoření a vedení záznamu o původci v evidenci původců		
	územní oblast působnosti původce, pokud ji lze stanovit	územní oblast působnosti původce, pokud ji lze stanovit
	identifikační údaje právního předchůdce původce, pokud existoval, v rozsahu obchodní firma nebo název, adresa sídla a datum vzniku a zániku	identifikační údaje právního předchůdce původce vzhledem k účelu činnosti, pokud existoval, v rozsahu název, adresa sídla a datum vzniku a zániku
	identifikační údaje právního nástupce původce, pokud existoval, v rozsahu obchodní firma nebo název, adresa sídla a datum vzniku a zániku	identifikační údaje právního nástupce původce vzhledem k účelu činnosti, pokud existoval, v rozsahu název, adresa sídla a datum vzniku a zániku
identifikační údaje zpracovatele záznamu o původci v evidenci původců v rozsahu jméno, popřípadě jména, příjmení a datum a čas zpracování záznamu	identifikační údaje zpracovatele záznamu o původci v evidenci původců v rozsahu jméno, popřípadě jména, příjmení a datum a čas zpracování záznamu	identifikační údaje zpracovatele záznamu o původci v evidenci původců v rozsahu jméno, popřípadě jména, příjmení a datum a čas zpracování záznamu

Podařilo se prosadit úpravu, která zaručuje pořízení informací o původcích a je kompatibilní s INTERPI. Zcela novým způsobem byly definovány částečně korporace, přičemž byl opuštěn v dosavadní archivní legislativě přítomný koncept pouze právnických osob a přejímá se fakticky definice korporací používaná v knihovnách³⁰. Důvodová zpráva k předmětnému § 12b vyhlášky, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě, tyto skutečnosti reflektuje:

„Původci jsou pro účely stanovení údajů a skutečností vedených v evidenci rozčleněni podle dlouhodobých zkušeností archivů tak, aby nebyla opomenuta žádná z existujících možností (...) a skupiny osob vystupujících pod stejným názvem a sdružených k dosažení shodného účelu. Poslední uvedená kategorie je historicky poměrně častým a z hlediska významu archiválií důležitým původcem, i když nemá postavení právnické osoby ve smyslu občanského zákoníku. Jedná se o skupiny fyzických, právnických nebo fyzických a právnických osob, které se na základě dobrovolnosti sdružily k dosažení určitého cíle a které přitom nejsou

³⁰ Pojem „korporace“ nebylo samozřejmě z legislativně technického hlediska možné použít.

založeny zákonem stanoveným způsobem, resp. pro svou činnost nesplňují zpravidla žádné vnější formální znaky [zejména stolní společnosti – např. Dobročinná stolní společnost „Žebrácká elita“ Písek 1929–1941 (Státní okresní archiv Písek, NAD 1721), Pionýrská skupina 1. sjezdu SSM Chrudim při ZŠ Olbrachtova Chrudim 1983–1990 (Státní okresní archiv Chrudim, NAD 2096), sjezdy – např. Sjezd abiturientek bývalého dívčího reálného gymnasia Brno 1916–1970 (Archiv města Brna, NAD 790)].“

Od počátku se nepředpokládalo, že by národní portál obsahoval nezávislou evidenci původců, ale je plánována jeho bezprostřední vazba na infrastrukturu INTERPI, jak dokazují i zveřejněné zadávací dokumentace³¹. Národní portál bude spravovat interně pouze základní údaje o původcích, jež budou s INTERPI synchronizovány – na základě zjištěných změn budou záznamy národního portálu přepsány údaji z INTERPI. Celá komunikace bude probíhat prostřednictvím webových služeb. Využití zmíněné „evidence původců“ není pouze v oblasti vyhledávání záznamů o jednotkách popisu archiválií, ale je klíčovou funkcionalitou pro celý Národní digitální archiv. Již v okamžiku vzniku archiválie – výběru ve skartačním řízení z dokumentů evidovaných u původce v elektronickém systému spisové služby – je nezbytné původce jednoznačně identifikovat. Dosavadní provizorní textové informace budou tak nahrazeny vazbou na INTERPI, kdy součást záznamu tvoří také identifikátor INTERPI. Obdobně se předpokládá, že nezbytný číselník archivů bude odvozen z INTERPI aj. Samostatnou otázkou jsou vazby na INTERPI v archivních pomůckách, které byly nastíněny již v části o standardu EAD a budou rozvedeny níže při popisu Základních pravidel pro zpracování archiválií. Každopádně z uvedeného vyplývá, že infrastruktura INTERPI je nejdůležitějším externím informačním systémem, s nímž bude Národní digitální archiv prostřednictvím archivního portálu pracovat. Předpokládaná a zadaná funkčnost je následující:

Při získávání záznamu oprávněný uživatel vyhledává původce pomocí zadání dotazu (jednoduchého nebo strukturovaného). Komunikace se děje ve dvou stupních. Nejprve se prohledává vlastní databáze původců národního portálu, a teprve konkrétní úplný záznam se zobrazí stažením z INTERPI. V případě takového požadavku na konkrétní úplný záznam (podrobnosti) odešle portál na základě výběru ze seznamu dotaz prostřednictvím webové služby do INTERPI. Dotaz obsahuje identifikátor záznamu INTERPI; je možné vyznačit více záznamů v seznamu – maximálně 100 najednou a maximálně 300 za den pro jednoho uživatele. Databáze INTERPI vrátí portálu jeden nebo více záznamů odpovídajících dotazu v úplném tvaru (všechny údaje v definovaném XML). Portál následně zobrazí jednotlivé zaslané záznamy v úplné podobě (seznam i konkrétní záznam je možné stáhnout do textového souboru nebo vytisknout). Obdobně se postupuje při zaslání dotazu k vazbám mezi původci a jinými

³¹ Např. NDA, zadávací řízení na vytvoření Archivního portálu. Dostupné z: https://web.nacr.cz/zakazky/NDA/20140625_portal/.

entitami (související entity) – pracuje se s odkazem na entitu přítomnou v úplném záznamu. Jestliže záznam o původci neexistuje v databázi portálu, tento sestaví dotaz a odešle ho prostřednictvím webové služby INTERPI. INTERPI odpoví v podobě Ano/Ne – tedy zda danému požadavku odpovídá nějaký záznam. Podle toho dojde k zaslání přehledu záznamů, nebo k iniciaci vytvoření nového záznamu. Nový záznam není vytvářen na portálu, ale po ověření oprávnění uživatele se provede jeho přihlášení k INTERPI. Prostřednictvím tlačítka „Vytvořit záznam“ portálu se následně otevře rozhraní INTERPI, kde je možné záznam editovat. Po uložení záznamu dojde ke stažení údajů o původci do databáze portálu. Obdobně se postupuje při editaci existujícího záznamu.

To, co národní portál, resp. projekt Národního digitálního archivu, nebude řešit, je vlastní podpora zpracování archiválií – tvorba archivních pomůcek podle Základních pravidel pro zpracování archiválií. Ministerstvo vnitra proto s podporou Technologické agentury ČR navrhlo projekt vývoje aplikace pro popis archiválií, který by pod licencí open-source doplnil již používané komerční aplikace tak, aby všechny archivy měly možnost zpracovávat archivní pomůcky v digitální podobě podle platné metodiky a legislativy. Součástí řešení je i vazba na INTERPI.

2.8 Základní pravidla pro zpracování archiválií

Základní pravidla pro zpracování archivního materiálu jsou základním kompendiem informací nezbytných pro zpracování archiválií, jak vyplývá z jejich názvu. Jejich cílem je sjednocení archivního popisu tak, aby bylo možné vyměňovat si tyto informace nejen mezi paměťovými institucemi České republiky, ale i v mezinárodním měřítku. Nové úkoly, před které bylo postaveno archivnictví v České republice, vyplývají z rostoucího významu spisové služby (správy dokumentů), předarchivní péče a rozvíjející se informatizace společnosti. Na tento vývoj nebylo možné reagovat v oblasti archivního popisu navzdory mezinárodním archivním standardům i praktickým zkušenostem na základě zastaralé metodiky (Základní pravidla [...], 1958; Metodické návody [...], 1960). Mezitím byly v rámci Mezinárodní archivní rady řešeny některé metodické problémy archivního popisu, které vyústily v přijetí mezinárodních archivních standardů ISAD (G) a ISAAR (CPF). První návrh nových Základních pravidel přinesl již citovaný projekt výzkumu a vývoje Možnosti a formy zpřístupnění archivních fondů nebo jejich součástí veřejnosti v elektronické podobě řešený Národním archivem³². Výsledky projektu převzal odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra a po široké odborné diskusi zveřejnil Základní pravidla pro zpracování archivního materiálu³³.

³² Číslo projektu VE 20072009004. Výsledky dostupné z <http://www.nacr.cz/G-vyzk/moznosti.aspx>.

³³ Ministerstvo vnitra. Archivnictví. Metodiky. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/metodiky.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>.

Mezi nejdůležitější novinky těchto pravidel patří akceptace mezinárodních archivních popisných standardů, rozvolnění tzv. pořadacího schématu archiválií a také vazba na INTERPI při tvorbě přístupových bodů reprezentovaných nejen popisem původců archivních souborů a rejstříky, ale i speciálními prvky popisu. Při práci na příslušných kapitolách Základních pravidel zde byly úzce využívány a zapracovávány aktuální výsledky projektu INTERPI, takže až na méně významné rozdíly odpovídá např. metodika tvorby jmen podle Základních pravidel metodice INTERPI. Vzájemně docházelo ke sdílení zkušeností i příkladů. Tyto konzultace významně přispěly k definici entit INTERPI (nejen základních) a také k zamyšlení nad udržitelností či neudržitelností některých metodických postulátů ať již v oblasti archivnictví, nebo knihovnictví. Typickým příkladem je nutnost používat příznak korporativnosti (např. s.p. – státní podnik, n.p. – národní podnik apod.), protože samotný název bez tohoto příznaku nemusí být vypovídající a může zahrnovat fakticky různé subjekty, které nelze slučovat.

V případě popisu původců (kapitola 6 Základních pravidel) jsou rozlišeny jejich čtyři typy:

1. **Korporace:** organizace nebo skupina osob, která se označuje konkrétním jménem a která vystupuje nebo může vystupovat jako entita.
2. **Rod:** souhrn fyzických osob spojených příbuzenskou vazbou (především souhrn všech potomků počínající od jedné z rodičů a rodiče a jejich děti v jedné generaci) podílejících se na vytváření, shromažďování a správě dokumentů. Zahrnuje i rodinu.
3. **Osoba** ve smyslu fyzická osoba.
4. **Dočasná korporace – událost:** podobně jako korporace je skupinou osob vystupujících pod jedním názvem, ovšem doba trvání je předem časově omezena (akce, konference, sjezd apod.).

Samo stanovení původce archivního souboru není vždy jednoduché zvláště v okamžiku, kdy je vyžadován popis původců všech, nejen tzv. „hlavního“. Proto je značná část věnována právě této problematice: „[...] případ (předchůdce a nástupce) ilustruje např. „Vládní výbor pro bezpečnost silničního provozu“, který byl součástí „Ministerstva vnitra ČSR – Správy pro dopravu“, ovšem agendu sekretariátu vedl „Ústav silniční a městské dopravy“. Za této situace je nezbytné zmínit všechny uvedené původce. Obdobným příkladem je např. archivní fond složený z archiválií firmy a jejich majitelů, nebo složený z archiválií rodu a správy velkostatku.“ (Základní pravidla [2015], 2015, s. 81)

Jednotlivé prvky popisu vyžadované podle Základních pravidel přibližuje následující tabulka. Vycházejí z metodiky INTERPI – písmo kurzívou označuje minimální údaje; v případě, že nejsou známa data vzniku/zániku (narození/úmrtí), použije se datace působnosti.

Tab. 4: Prvky popisu vyžadované podle Základních pravidel

Korporace	Rod	Osoba	Událost
<i>preferovaná forma jména</i>			
<i>variantní/paralelní forma jména</i>			
<i>stručná charakteristika</i>			
<i>datum vzniku</i>	<i>narození prvního člena rodu</i>	<i>narození – datum a místo</i>	<i>začátek – datum a typ</i>
<i>datum zániku</i>	<i>úmrť posledního člena rodu</i>	<i>úmrť – datum a místo</i>	<i>konec – datum a typ</i>
<i>datece působnosti</i>	<i>datece působnosti</i>	<i>datece působení</i>	
dějiny	dějiny	životopis	dějiny
vnitřní struktury	genealogie		
sídlo korporace			místo konání
přeřazení			
členství v korporacích			
geografická působnost			
kódované údaje			
funkce původce			
normy – konstitutivní			
normy – působnost původce			
<i>Identifikátor entity v databázi INTERPI</i>			
Autor záznamu			
Informační prameny			

Značnou náročnost vykazovalo vytvoření metodiky pro zápis (preferovaných a variantních) názvů a jmen (kapitola 7 Základních pravidel) při tvorbě přístupových bodů a rejstříků. Přístupové body jsou ve shodě se standardem ISAD (G) jména, termíny, klíčová slova, fráze nebo kódy použitelné k vyhledání, identifikaci a lokalizaci jednotek popisu. Rejstříky jsou abecedně uspořádané ukazatele, které prostřednictvím přístupových bodů slouží k podrobné orientaci v obsahu jednoho archivního souboru, jeho části, nebo v obsahu více archivních souborů. Vytvářet rejstříky není povinností, ale stejným způsobem koncipované přístupové body jsou povinné v případě identifikace původců archivního souboru (viz výše) a u rolí entit při popisu některých druhů archiválií (např. vydavatelé, pečetitelé, místa vydání u listin aj.).

Výslovně je vyžadován kooperativní přístup k tvorbě přístupových bodů: „Při tvorbě přístupových bodů bude využívána databáze paměťových institucí INTERPI. Přístup k databázi je realizován prostřednictvím archivního portálu Národního digitálního archivu. Jednotlivé paměťové instituce (archivy, knihovny, muzea a galerie) z této databáze přebírají již vytvořené záznamy (případně je

opravují a doplňují) a vytvářejí záznamy nové. Podstatné opravy a nové záznamy jsou schvalovány odpovědnými supervizory.“ (Základní pravidla [...], 2015)

Protože druhy rejstříků archivních pomůcek vycházejí z praxe s přihlédnutím k příslušné normě³⁴, byly jednotlivé třídy entit INTERPI mapovány na druhy rejstříků, přičemž poslední tři lze sloučit do rejstříku „předmětového“.

Tab. 5: Mapování typů entit INTERPI a druhů rejstříků

Typ entity	Druh rejstříku
Korporace	Rejstřík korporativní
Osoba, bytost, zvíře	Rejstřík osobní
Geografický objekt	Rejstřík zeměpisný
Událost	Rejstřík událostí
Dílo, výtvor	Rejstřík děl
Pojem	Rejstřík věcný

Jak již bylo řečeno, tvorba přístupových bodů – především jmen jednotlivých entit vychází ze znalostního modelu INTERPI. Odchytky jsou dány především tím, že v době přípravy Základních pravidel nebyl znalostní model INTERPI ještě stabilizován.

2.9 Využití metodiky INTERPI v evidenci národního archivního dědictví

Praktické využití metodiky stanovené znalostním modelem INTERPI (a Základními pravidly) je realizováno při popisu původců archivních souborů v rámci aplikace PEvA, distribuované Ministerstvem vnitra všem archivům v České republice. Jejím prostřednictvím je vedena základní, druhotná a celostátní evidence národního archivního dědictví (NAD) podle zákona³⁵. Zásadní nevýhodou této evidence je zatím její oddělení od infrastruktury INTERPI, se kterou není propojena. Omezení daná aplikací PEvA jsou dána tím, že nebyla určena jako náhrada infrastruktury INTERPI, ale jako nástroj pro strukturovaný zápis základních informací o původci tak, jak byly patrné v dosavadní nestrukturované podobě. Z toho vyplývá i kritika nedostatků, které se v praxi vyskytly. Následující text se snaží shrnout praktické zkušenosti s nasazením této evidence v Národním archivu.

Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra rozeslal svým dopisem ze dne 22. 6. 2015 všem archivům a vybraným kulturně vědeckým

³⁴ ČSN ISO 999 Informace a dokumentace – Zásady zpracování, uspořádání a grafické úpravy rejstříků.

³⁵ Zákon č. 499/2004 Sb. a vyhláška č. 645/2004 Sb.

institucím novou verzí programu PEvA 1 (09.004), která mimo jiné obsahuje přepracovanou a upravenou evidenci původců. Nová evidence umožňuje strukturovaně zapisovat původce archivních souborů a vícenásobně je přiřazovat k jednotlivým evidenčním listům NAD v programu PEvA. Cílem je zajištění evidence původců podle pravidel vycházejících z české modifikace mezinárodního standardu ISAAR (CPF) s tím, že data vytvořená v této evidenci budou přenositelná do infrastruktury vytvořené v projektu INTERPI. K nové evidenci původců byla zpracována také příslušná metodika jako doplnění metodického návodu č. 1/2012 odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra k vedení evidence Národního archivního dědictví. Tato metodika je spolu s návodem postupu při doplnění zápisu již existujícího původce a zápisu nového původce obsažena rovněž v Instalační a změnové příručce k verzi programu PEvA 1 (09) z roku 2015. Podle závěrů z porady ředitelů státních archivů konané v listopadu 2014 v Třeboni je vedení této evidence v roce 2015 závazné u přírůstků a nově zpracovávaných archivních souborů, není tedy zatím vyžadována zpětná úprava všech záznamů evidovaných v programu PEvA, ani vytvoření nových záznamů o původcích, kteří zatím nemají v přepracovaném číselníku původců založený záznam.

Hlavní referent evidence NAD v Národním archivu provedl v době od 29. 7. 2015 do 14. 9. 2015 v programu PEvA úpravu zápisu původce podle nové metodiky u cca 700 záznamů evidenčních listů NAD (včetně dílčích). Úprava spočívala jednak v doplnění v číselníku původců již existujících záznamů, jednak ve vytvoření nových cca 600 záznamů o původcích, kteří dosud v číselníku uvedeni nebyli. Na základě takto získaných poznatků lze zformulovat první zkušenosti s praktickým používáním této nové evidence, a tedy i s používáním příslušných metodik. V první řadě je ovšem třeba zpřesnit, že změny provedené u výše uvedených cca 700 evidenčních listů mají povětšinou pouze dílčí charakter, ve většině případů šlo o převod již evidovaných údajů o původcích do nové strukturované podoby s tím, že k ověření správnosti údajů a doplnění chybějících údajů došlo pouze v některých případech. Většinu takto upravených či nově vytvořených záznamů o původcích proto zatím nelze považovat za definitivní a v budoucnu je bude třeba doplnit a zpřesnit, což bude časově náročné. Dosaďované zkušenosti naznačují, že dohledání a verifikace některých požadovaných údajů bude u některých původců obtížná.

Důležitým předpokladem úspěšného přechodu na nový způsob vedení evidence původců v programu PEvA je úroveň doposud evidovaných údajů o původcích archivních souborů. Podle dřívější metodiky se údaje o původcích zapisovaly v evidenčním listu NAD do rubriky č. 10 (Původce). V programu PEvA šlo o textové pole, které nebylo nijak strukturováno. Podle Metodického návodu č. 1/2012 odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra pro vedení evidence NAD se v této rubrice mělo uvádět jméno (jména) nebo název (názy) původce (původců) archivního souboru v původním jazyce a znění a starší nebo jiné názvy původce s dobou, po kterou byl název užíván, dále různé čestné názvy, dedikace, apod., pokud byly součástí úředního názvu původce, u fyzických osob dále profesní určení a případně i další údaje podle

§ 18 odst. 3 zákona č. 499/2004 Sb. (u fyzických osob datum narození a místo trvalého pobytu, u právnických osob identifikační číslo a sídlo), u archivních sbírek vzniklých sbírkotvornou činností jednotlivce nebo instituce se mělo uvádět jméno sběratele nebo instituce, pro jejíž potřebu či z jejíž iniciativy sbírka vznikla. V případě, že uvedená metodika byla dodržována a všechny vyžadované údaje o původci byly na evidenčním listu podchyceny, je přechod na nový způsob evidence původců nepochybně o něco snazší a jednodušší než v případě, kdy metodika nebyla zcela dodržena a evidovaných údajů je méně, než by mělo být. Dalším důležitým faktorem je pak přesnost a spolehlivost zde evidovaných údajů.

Pokud jde o Národní archiv, je třeba konstatovat, že metodika pro vyplňování rubriky č. 10 (Původce) nebyla vždy důsledně dodržována. U některých archivních souborů jsou sice podchyceny i údaje a informace, které metodika přímo nevyžaduje, u řady souborů je však evidováno spíše méně údajů, než by být mělo. Výjimkou bohužel nejsou ani soubory, u kterých je evidován pouze název či jméno původce bez jakýchkoliv dalších doplňujících údajů. Možná však, že ještě horším zjištěním, než jakým je neúplnost evidovaných údajů, je jejich určitá nepřesnost a nespolehlivost. Ta je do určité míry způsobena i tím, že v Národním archivu jsou archivní soubory některých původců účelově rozděleny a spravovány různými odděleními. Tento stav, z praktických důvodů možná výhodný, není vždy v souladu s pravidly pro vymezení a tvorbu archivních souborů a přináší i jisté komplikace při vedení evidence původců. Názvy původců nejsou uváděny vždy přesně, někdy jsou v zájmu lepšího rozlišení určitým způsobem upraveny (např. „Úřad předsednictva vlády ČSR/ČSSR/ČSFR“, „Státní arbitráž ČSR, ČSSR (1953–1970)“). Někdy jsou místo názvů původců používány pouze jejich zkratky, z nichž některé nejsou vždy zcela srozumitelné („VÚPEF“, „VUELA“, „TESLA VÚST“, „Archiv ÚD KSČ“, „Archiv ÚML ÚV KSČ“, „SČSP“, „MLVH“, „Velitelství SVS“, „ÚSOZZ“), jindy jsou původci (např. u některých sbírek) uvedeni pouze v obecnější podobě („Bývalí žáci československých státních škol ve Velké Británii“, „Krajské a okresní soudy civilní“, „Úřady politické, soudní, finanční a školské správy hlavně 18.–20. st., ze starší doby farní úřady, kláštery, komise“, „rakouské úřady“, „revoluční orgány“). Časové rozsahy uvedené u jednotlivých původců nemusejí být vždy přesné a není vždy ani zcela jasné, co přesně znamenají (v některých případech se pravděpodobně může jednat i o rozsah let, z kterých byly převzaty archiválie od daného původce). Různé časové rozsahy se objevují také u některých původců, kteří jsou uváděni na více evidenčních listech (příkladem takového původce může být Ministerstvo výživy, u kterého je na evidenčním listu NAD (EL NAD) číslo 773 uveden časový rozsah 1945–1950, na EL NAD č. 773/1 časový rozsah 1945–1951 a na EL NAD č. 754/9 časový rozsah 1948–1951). Z údajů o původcích někdy nelze rozlišit, zda jde o samostatného původce, nebo o změnu názvu původce, u fyzických osob bývá dost často velká disproporce u jejich charakteristiky či profesního určení. Někdy jsou tyto charakteristiky až příliš podrobné a do strukturovaného zápisu původce je kvůli omezené velikosti polí nelze celé použít, někdy jsou naopak až příliš stručné (jednoslovné),

nebo chybí úplně. Příčinu tohoto stavu lze vidět především v tom, že při vedení evidence NAD v Národním archivu nebyla ze strany zpracovatelů evidenčních listů a správců fondů věnována rubrice 10 (Původce) taková pozornost, jakou by si zaslouhovala. Údaje byly do této rubriky zapsány při založení evidenčního listu (někdy v úplnosti, jindy jen přibližné a orientační) a k jejich další aktualizaci docházelo jen ojediněle, většinou v souvislosti s evidencí vnějších změn. V řadě případů nebyly tyto údaje aktualizovány ani po archivním zpracování příslušného archivního souboru.

Z výše uvedeného vyplývá, že doplnění a vytvoření nových strukturovaných zápisů původců nebude v Národním archivu nijak snadné a jednoduché. Pokud nebude rozhodnuto jinak a nařízen jiný postup, zdá se, alespoň podle prvních zkušeností, že optimální by bylo převést v první fázi původní údaje o původcích evidované nyní v poli 10a (Původce – doplnění) do nových strukturovaných záznamů, což je možné u většiny archivních souborů učinit v relativně krátké době, i když ani tuto činnost nelze považovat za pouze mechanickou záležitost, a v další fázi pak tyto údaje dále doplňovat, ověřovat a zpřesňovat. Tato druhá fáze bude po odborné i časové stránce náročnější a bude třeba do ní zapojit co nejvíce pracovníků, zejména správce jednotlivých archivních souborů. Při vytváření nových záznamů o původcích, kteří dosud nebyli v Národním archivu evidováni, zejména v souvislosti s evidencí vnějších změn a vznikem nových archivních souborů v evidenci NAD, bude třeba rovněž zajistit, aby podklady pro evidenci přírůstků (vnější změny) obsahovaly také potřebné informace pro strukturovaný zápis údajů o původci (původcích).

Způsob zápisu nových původců v programu PEvA a úprava (doplnění) již existujících záznamů vytvořených transformací z číselníku původců v evidenci vnějších změn popisuje metodika, která byla k nové evidenci původců zpracována. Z prvních zkušeností vyplývá, že tato metodika je vcelku podrobná, přehledná i srozumitelná, ale současně jsou zde již náznaky, že by bylo vhodné ji v některých částech doplnit a zpřesnit. Původci se člení do třech tříd (korporace, fyzická osoba, rod/větev rodu), přičemž v rámci třídy korporace je možné rozlišit ještě dočasnou korporaci. Údaje, které se o jednotlivých původcích strukturovaně zapisují, jsou pro každou třídu jiné.

U třídy korporace se zaznamenává IČO a dále podtřída podle předdefinovaného číselníku. Ukázalo se, že podtřídy (INTERPI) vykazují mezery, když není zcela jasné, kam zařadit např. nemocnice a další zdravotnická zařízení. Alespoň u některých podtříd by patrně bylo vhodné rozšířit v metodice i počet uváděných příkladů (do podtřídy „organizace založené za účelem podnikání“ by jako příklad mohl být ještě doplněn některý z podniků zahraničního obchodu, u podtřídy „orgány, organizační složky a příspěvkové organizace veřejné správy“ chybí příklady pro starší období). Dále se uvádí preferované jméno, a to jeho hlavní a vedlejší část. Jako hlavní část preferovaného jména se v případě ústředních orgánů státu a země uvádí tzv. jurisdikce. Podle metodiky se jurisdikce neuvádí v případě, že je patrná z vlastního označení korporace, není však uveden žádný příklad, který by dokládal, co je tím přesně myšleno. Používání jurisdikce může ale působit jisté potíže při vyplňování pole Preferované

jméno – vedlejší část, do kterého se podle metodiky zapisuje název podřízené korporace nebo části korporace. V případě použití jurisdikce se však do tohoto pole zapisuje název korporace, ale název podřízené korporace nebo části korporace zapsat již nelze (v Národním archivu jsou přitom u některých ústředních úřadů rozlišeny i „části korporace“, jako např. hlavní správy či odbory u některých ministerstev či vládní výbory u Úřadu předsednictva vlády apod.). Situaci může dále ještě komplikovat nejednotné a v některých případech možná i nesprávné vymezení archivních souborů či jejich původců (např. Vládní výbor pro geologii je v evidenci NAD Národního archivu uveden jako samostatný původce u fondu Ústřední geologický úřad, ale současně je veden i jako součást fondu Úřad předsednictva vlády na dílčím listu NAD Úřad předsednictva vlády – Vládní výbor pro geologii). Dále se uvádí variantní jméno korporace, které může mít také podobu zkratky nebo akronymu, popř. může jít o jazykovou variantu. Je tedy evidentní, že k jedné korporaci může existovat několik variantních jmen. Metodika konstatuje, že v programu PEvA je variantní jméno omezeno na jednu možnost³⁶. Drobného zpřesnění by si metodika zaslouhovala v částech popisujících uvádění sídla a adresy korporace. Chybí především vysvětlení, co je myšleno dalším sídlem – do programu PEvA lze pravděpodobně zapsat pouze jedno další sídlo, ale za další sídlo by bylo možné považovat i sídla poboček či detašovaných pracovišť příslušné korporace, kterých může být daleko více. V metodice by to mělo být popsáno obdobně, jako je tomu u podtřídy dočasná korporace u polí Místo konání a Jiné místo konání. U adresy sídla původce se metodika nezmiňuje, zda se má uvádět pouze jedna adresa (poslední), nebo je možné uvést všechny zjištěné adresy, ani kam tyto další adresy případně zapsat (do pole Adresa by bylo možné zapsat i několik adres, ale z metodiky není zřejmé, zda by to bylo správné, či ne). Jako poněkud problematické se zdá být také možné využití pole Poznámka, do kterého se podle metodiky zapisují jakékoliv další údaje vztahující se k původci archiválií předmětného archivního souboru. Těchto dalších údajů o původci může být celá řada a může jít i o údaje důležité, ale velikost tohoto pole je v programu PEvA v jeho současné podobě omezena pouze na cca 60 znaků, což jeho praktickou využitelnost dosti výrazně omezuje. Možná by v metodice měla být vysvětlena i případná vazba (pokud existuje) mezi polem Poznámka (součást strukturovaného pole č. 10 – Původce) a polem 10a (Původce – doplnění), které má v budoucnu obsahovat pouze informace, které mohou doplnit strukturovaný zápis v poli č. 10 (Původce). Z uvedeného vyplývá, že i pole 10a (Původce – doplnění) lze chápat jako pole určené k zápisu jakýchkoliv dalších údajů vztahujících se k původci archiválií příslušného archivního souboru.

³⁶ Toto je dáno zjednodušením metodiky INTERPI a Základních pravidel připuštěným pro program PEvA.

Čísleník původců archivních souborů [počet: 852]

Třída:

- neurčena
- korporace, dočasná korporace (událost)**
- fyzická osoba
- rod/větev rodu

Korporace, dočasná korporace (událost):

IČO: 70994234

Podtřída: 5 organizace založené za účelem podnikání

Preferované jméno:

hlavní část: Správa železniční dopravní cesty, s.o.

vedlejší část: Hasičská záchranná služba, ředitelství

doplňek:

Variantské jméno:

hlavní část: Ředitelství hasičské záchranné služby Českých drah, s.o.

vedlejší část:

doplňek:

Datum vzniku: 01.01.1993 Datum zániku: . . .

Doba působnosti: 1993 -

Sídlo: Praha Další sídlo:

Stručná charakteristika: podnikový hasičský sbor na železnici

Adresa: Chodovská 1430/3a, 141 00 Praha 4

Poznámka:

Postupná aktualizace: 24.07.2015 14:15:53

10a. Původce - doplnění

Správa železniční dopravní cesty, s.o. - Hasičská záchranná služba, ředitelství;
České dráhy, s.o. - Hasičská záchranná služba, ředitelství;
Československé státní dráhy, s.o. - Správa požární ochrany železnic, Olomouc;

< Zpět Zapiš & Vyber Zapiš Storno

Obr. 11: Evidence původců v programu PEvA

Problém s velikostí některých polí může nastat i u třídy Fyzická osoba, a to např. u polí Preferované jméno – titul před jménem a Preferované jméno – titul za jménem, jejichž velikost je omezena na 20 znaků. Ve výjimečných případech se může stát, že zejména velikost pole pro uvádění titulů před jménem nebude dostačující (jako příklad lze uvést osobní fond „Ryšavý Josef, akad. Prof. dr. techn. Ing.“, který je uložen v Archivu Národního technického muzea). Metodika neřeší, jak postupovat, pokud velikost pole nebude postačovat. Metodika se rovněž nezmiňuje o tom, jak uvádět šlechtické tituly a vojenské či jiné hodnosti (tyto tituly a hodnosti se neobjevují ani v žádném z příkladů, které jsou v metodice uvedeny). Metodika se nezmiňuje ani o tom, zda, a pokud ano, jakým způsobem podchycovat příbuzenské vztahy mezi jednotlivými fyzickými osobami (v evidenci původců jsou někdy podchycena i některá málo známá či prakticky neznámá jména, která se do evidence dostala z toho důvodu, že jde o příbuzné známějších a významnějších osob), ani zda mají být jako variantské jméno evidována také rodná příjmení u žen (pokud jsou známa a v evidenci původců již i uváděna, nebo pokud jsou zjištěna při dohledávání údajů o původcích). U polí Datum/rok narození a Adresa metodika uvádí, že se nepoužívají u žijících osob, resp. v případě data narození bez písemného souhlasu příslušné fyzické osoby v případě, že datum není dostupné z veřejných zdrojů. V PEvA ovšem v některých případech tyto údaje evidovány již jsou, neboť pro potřeby vedení evidence NAD to umožňuje zákon č. 499/2004 Sb. S ohledem na využití dat ke zveřejnění, jak se již děje i v Národním archivu nebo

na Ministerstvu vnitra, by tyto údaje měly být z evidence odstraněny, což ovšem metodika nezohledňuje. Pokud jde o uvádění adres (u nežijících osob), problém, stejně jako u korporací, může nastat v tom, že zjištěných adres může být více.

Lze také zvážit, zda by do metodiky pro vedení evidence původců nemělo být ještě doplněno, jak postupovat v určitých specifických situacích, které při vedení této evidence mohou nastat. Jedním příkladem takového specifické situace může být např. to, že při zjišťování údajů o původci budou z různých zdrojů zjištěny vzájemně odlišné údaje (např. různá data či místa narození nebo úmrtí) a v danou chvíli nebude možné s jistotou určit, který údaj je správný. V takovém případě by asi měl být do příslušného pole zapsán údaj, který se zdá zpracovateli záznamu správnější, a druhý (alternativní) údaj s odkazem na příslušný zdroj by měl být zapsán např. do pole Poznámka pro potřebu budoucího ověření údajů. U původců, jejichž údaje jsou jen velmi obtížně dohledatelné, by možná bylo vhodné zaznamenávat i zdroj zjištěných dílčích údajů, aby pracovník, který v budoucnu bude záznam o původci doplňovat, věděl, z jakého zdroje údaje uvedené v záznamu pocházejí.

Příklady zápisu původců obsažené v metodice k aplikaci PEvA se však týkají pouze třídy Korporace. Do budoucna by bylo vhodné rozšířit tyto příklady i o další třídy původců. Za zvážení by stálo doplnit v budoucnu metodiku o přehled nejdůležitější literatury, pomůcek a zdrojů pro vyhledávání údajů. Zatím metodika obsahuje v souvislosti se zjišťováním identifikačního čísla a adres pouze odkazy na webový portál „ARES – ekonomické subjekty“ a Jednotný číselník organizací v ČSSR a dále odkaz na portál Národní knihovny <http://autority.nkp.cz/> v souvislosti s ověřováním, zda je datum narození žijící fyzické osoby dostupné z veřejných zdrojů.

Na základě prvních zkušeností s používáním evidence původců v nové verzi programu PEvA 1 (09) v Národním archivu lze závěrem konstatovat, že uvedená evidence je funkční, lze ji používat bez výraznějších problémů a její používání není v zásadě zejména po technické stránce (vytváření nových záznamů, jejich doplňování a úprava) nijak složité či komplikované. Poněkud jiná situace může nastat při vyhledávání, doplňování a ověřování údajů k jednotlivým původcům, což může být po odborné i časové stránce velmi náročné. Dosavadní zkušenosti naznačily, že k některým původcům lze potřebné údaje a informace dohledat relativně snadno, u jiných je to naopak poměrně obtížné a složité. Kriticky je třeba přistupovat i k údajům, které byly doposud o původcích v evidenci NAD vedeny, neboť se ukazují, že nemusejí být vždy zcela přesné, spolehlivé ani úplné.

Existující metodika ve své stávající podobě vyhovuje, neřeší však všechny problémy, které při zápisu nastávají, a lze předpokládat, že v budoucnosti se ještě objeví další metodické nejasnosti a problémy. Metodiku by proto bylo vhodné zpřesnit a doplnit a také rozšířit počet uváděných příkladů, a to i z hlediska různých časových období. V případě, že nedojde ke zpřesnění metodiky, hrozí nebezpečí, že pracovníci, kteří budou záznamy o původcích vyplňovat a editovat, budou ve sporných případech postupovat individuálně podle svého uvážení a některé údaje budou v evidenci zaznamenány různým nejednotným způsobem, popř. nebudou zaznamenány vůbec.

3. Výchozí stav, standardy a systémy v muzeích a galeriích

Sbírky muzeí a galerií představují rozsáhlé kulturní, industriální i přírodní dědictví naší společnosti. Dáváme-li si nyní za cíl zpřístupnění digitalizovaných fondů muzeí a galerií, musíme si uvědomit nejenom jejich rozsah, ale též rozmanitost a odlišný způsob digitalizace. Proto je důležitá koordinace procesů digitalizace a návaznost na existující světové standardy a trendy.

Oblasti dokumentace v muzeích se na profesionální úrovni věnuje Mezinárodní výbor pro dokumentaci (International Committee for Documentation – CIDOC) Mezinárodní rady muzeí (International Council of Museums – ICOM). CIDOC přispívá k vývoji standardů pro muzejní dokumentaci téměř 50 let. Ve svých pracovních skupinách poskytuje jak prostor pro diskusi o standardech, tak centrum pro praktické akce. Většina národních organizací pro muzejní standardy a přední odborníci v této oblasti jsou členy CIDOC.

Problematicke dokumentace sbírek v muzeích v podmínkách ČR se z metodického pohledu věnovala či věnuje celá řada institucí a jimi pořádaných akcí. Garantem zákonných předpisů a zřizovatelem státních muzeí a galerií je odbor muzeí a galerií Ministerstva kultury ČR (OMG). V roce 1990 vznikla Asociace muzeí a galerií ČR (AMG), dobrovolné nepolitické sdružení. Jejím základním posláním je usilovat o všestranný rozvoj muzejnictví a o zajištění svobodné tvůrčí práce v muzeích, hájit společné zájmy a práva muzeí v duchu principů stanovených Etickým kodexem Mezinárodní rady muzeí ICOM. Koordinačním orgánem galerií a muzeí se zaměřením na výtvarné umění je od roku 1992 profesní unie Rada státních galerií ČR, od roku 2001 Rada galerií (RG). Jejím úlohou je reprezentovat sbírkotvorné galerie (muzea) umění s cílem napomáhat jejich rozvoji jako speciální části českého muzejnictví. V roce 2004 OMG zřídil Metodické centrum pro informační technologie v muzejnictví (CITeM) při Moravském zemském muzeu v Brně, profesionální metodické pracoviště zaměřené na informační technologie v muzejnictví, zejména v oblasti odborné správy sbírek. Toto pracoviště navázalo na tu činnost oddělení informatiky, která souvisela s metodickou prací a dokumentací sbírek a s níž mělo toto oddělení několikaletou zkušenost.

Z existence dvou profesních sdružení (AMG a RG) v muzejním prostředí lze usoudit, že v českém (i slovenském) prostředí se kategorie muzeí a galerií (muzeí výtvarného umění) v jistých ohledech liší. V oblasti dokumentace sbírek je menší počet sbírkových předmětů, uměleckých děl, nespornou výhodou galerií. Na druhou stranu je manipulace s předměty častější a to galerie přimělo zamýšlet se nad jednotností dokumentace a agendy, která usnadní výpůjčky, prezentace a sledování pohybu uměleckých děl.

3.1 Z historie dokumentace sbírek

V 19. a 20. století se podoba textové a obrazové dokumentace muzejních sbírek ustálila na přírůstkových a inventárních knihách, katalogizačních kartách s víceméně nestrukturovaným textovým popisem a někdy i s kresbou či fotografií. K vyplnění sloužilo klasické pero, psací stroj, fotoaparát. Využívání bylo omezeno na „ruční“ čtení záznamů v místě jejich uložení a se silně omezenými možnostmi vyhledávání a porovnávání.

Přírůstková kniha představuje evidenci chronologickou, záznamy jsou pořizovány „chronologicky“, tj. podle toho, kdy byly dotyčné předměty do muzea přijaty. Inventární knihy, případně katalogizační karty představují evidenci systematickou, záznamy jsou řazeny podle nějakého systému, tj. podle toho, „jak k sobě sbírkové předměty patří“, zpravidla tematicky nebo materiálově.

3.1.1 Sbírky galerií

„Všechno, co bylo vytvořeno uměním, je drahocenný produkt a statek dějinného vývoje, jehož zachování je v zájmu společnosti, což ukládá každému jednotlivci, obcím a národům, církvi a státu, určité povinnosti. Ty náležejí do okruhu povinností každého vzdělaného člověka.“ (Dvořák, 2004)

Mezi tyto povinnosti „zachování“ bezesporu patří i řádná dokumentace a popis uměleckého díla, obecně sbírkového předmětu muzejních sbírek. Málokterá disciplína mezi muzejními činnostmi zaznamenala tak velké změny, a to hlavně díky nástupu informačních technologií, nutnosti vytvoření standardů pro dokumentaci a online prezentaci muzejních sbírek.

Při samotném popisu díla výtvarného umění šlo až do závěru 20. století spíše o zavedené postupy či zvyklosti. Disciplína se nevyučovala ani při studiu dějin umění, maximálně zcela okrajově a stručně v rámci několika seminářů. Žádná specifická literatura nebyla a pevně stanovená pravidla, která by vycházela z nějakého obecného úzu, také ne. Pro příklady se odkazovalo na příklady popisů v textech třeba Maxe Dvořáka (1874–1921, významného historika umění působícího ve Vídni, čelného představitele I. Vídeňské školy dějin umění). Postupy se pak tradovaly po generacích odborných pracovníků.

V 50. a 60. letech 20. století vznikla v České republice na základě součinnosti centrálních, regionálních a místních institucí jedinečná síť více než 20 galerií výtvarného umění, z nichž mnohé se opíraly o starší tradici. Síť galerií, v jejichž čele stála Národní galerie v Praze, relativně rovnoměrně pokrývala území Čech a Moravy.

Tehdy platný zákon č. 54/1959 Sb. o muzeích a galeriích pouze uvádí, že muzea a galerie vedou evidenci sbírek a odborně, popřípadě vědecky je zpracovávají. Tzv. „ústřední muzea a galerie“ (Národní muzeum, Národní technické muzeum a Národní galerie) pověřuje metodickým vedením a odbornou pomocí ostatním muzeím a galeriím.

V Národní galerii mělo veškerou metodickou a metodologickou práci s galeriemi na starosti oddělení regionálních galerií (ORG), založené před rokem

1960. Metodická práce ORG se soustřeďovala hlavně na zavedení odborné evidence sbírek – vedení inventárních knih a kartoték.

V druhé polovině sedmdesátých let se začala z iniciativy bývalého ředitele Národní galerie v Praze Jiřího Kotalíka budovat centrální kartotéka děl ze sbírek regionálních galerií. Prvotním impulsem jejího vzniku byla představa, že by bylo užitečné mít po ruce soupis děl s jejich fotografiemi, který by mohl posloužit tvůrcům výstav jednotlivých autorů či jinak koncipovaných projektů. Nemusely by se tak složité pořizovat seznamy děl v jednotlivých institucích. Různým badatelům by se zároveň umožnil přístup k informacím o bohatství sbírek v celorepublikové galerijní síti. Do práce byly zapojeny všechny galerie, které pořizovaly „malé kopie“ svých vědeckých karet všech děl. Byly vybaveny všemi důležitými údaji, které identifikovaly jednotlivé dílo (od inventárního čísla po signaturu). Nejdůležitějším prvkem karty byla černobílá fotografie, která poskytovala základní představu o kvalitě a stylové charakteristice díla. Oddělení regionálních galerií řadilo díla nejprve podle jednotlivých galerií. Pořizovalo však také kopie karet tak, aby mohla být paralelně vytvářena druhá řada tříděná podle autorů. Kartotéka byla od počátku živým organismem, který se průběžně doplňoval o nové přírůstky galerií. Tehdy se také začalo diskutovat o unifikaci způsobů popisu jako o specifickém problému. V praxi na to sice nikdy nedošlo, ale i tak centrální kartotéka představovala ve své době velký pokrok a sloužila nejen k badatelské práci, ale významně napomohla alespoň k ustálení či částečnému zavedení způsobů popisu sbírkových předmětů.

Příkladem dokumentace sbírek v oblasti volného výtvarného umění je tzv. vědecká karta. Její podoba se ustálila a stala se pro regionální galerie závaznou. Karta měla formát A4 a předepsanou strukturu. Na lícové straně údaje: inventární číslo, jméno autora, osobní data, název předmětu, technika, materiál, rozměry, popis, signatura, stav a umístění. Na levé straně pod osobními daty autora bylo místo pro malou, většinou černobílou fotografii. Zadní strana obsahovala rubriky: původ a způsob získání (sem se uvádělo kromě akvizičních údajů i přírůstkové číslo), literatura, katalogy, atribuce a datování, poznámky a čísla negativů. Na vědecké kartě se také uváděly údaje o inventurách. Další údaje se vписovaly volně do stanovených struktur, nebo se ke kartě přikládaly. S kartami se vlastně pracuje dodnes, jen se proměnilo názvosloví některých rubrik a některé zanikly.

Struktura zápisu byla více méně daná a akceptovaná, forma zápisu byla volnější a každá galerie měla vlastní způsoby. Podoby zápisu některých atributů podrobněji:

- Inventární číslo – inventární číslo používají galerie jako jednoznačný identifikátor sbírkového předmětu. Struktura inventárního čísla byla a je pevně daná, skládá se z písmenného kódu, čísla a případně údajů za lomením. Vlastní zápis se různil v používání písmenného kódu. Ten vypovídá o médiu, např. pro obraz se v různých galeriích používají různá písmena – O, Ob, M, A a další. Číslo se zapisuje vzestupně, údaje za lomením pro sbírkové předměty, skládající se z oddělitelných částí typu diptych, oltářní obraz atd., se zapisují písmenem nebo číslem.

- Jméno autora – zápis neměl pevná pravidla pro pořadí příjmení, křestní jméno. Jména se zapisovala v různých verzích a u cizích autorů transkripčních.
- Titul – titul a podtitul se odděloval volně – závorkou, tečkou či jiným rozdělovníkem, případně zápisem do druhého řádku.
- Datace – skládá se z čísel a slov, jednotný zápis neexistoval. Nejpřísnější pravidla razila Národní galerie, přesné datum se zapisuje u děl, která nesou vnošení na své lícové straně, datum v závorce je přesným vnošením, ale uvedeným na rubu díla. Slovní doplněk datace – kolem, asi, před a podobně není jednotný ani v rámci jednotlivých institucí.
- Technika a materiál – zcela volný zápis s použitím zavedených, ale i volně formulovaných pojmů.
- Rozměry – zde panovalo pevné pravidlo, jako první se vždy uvádí výška díla, dále šířka a hloubka (u trojrozměrných předmětů), a toto pravidlo sloužilo k přesné orientaci díla. Měrné jednotky většinou v cm, u papírových sbírek galerie různě používají cm nebo mm, pevné pravidlo není.

I přes poměrně velkou nejednotnost v popisech sbírkových předmětů se centrální kartotéka děl ze sbírek regionálních galerií stala důležitým předchůdcem nových metod evidencí, jejichž charakter se mohl výrazně pozměnit v souladu s technickým pokrokem a rozvojem digitálních technologií.

Sjednocující pravidla pro obsah zápisu přinesl dokumentační systém Demus, první všeobecně zavedená evidenční a dokumentační databáze pro obor výtvarného umění.

3.1.2 Sbírkové muzeí

V září roku 1919 byl založen Svaz československých muzeí vlastivědných, jehož tvůrci se inspirovali podobnými svazy ve Velké Británii, Německu nebo Francii. Od roku 1924 svaz sdružoval i jiné typy muzeí, z toho důvodu se přejmenoval na Svaz československých muzeí. Jedním z cílů bylo zavádět jednotný způsob inventarizace a katalogizace sbírek, podávat návrhy pro jejich konzervaci a provádět pravidelnou odbornou revizi. Tzv. svazový revizor kromě jiného kontroloval i způsob a kvalitu evidence, důvodem revizí bylo získání subvencí pro muzea sdružená ve Svazu. Svaz se snažil o vydání zákona o muzeích, ale jeho návrh v roce 1938 neprošel.

Centrálním muzeologicko-metodickým pracovištěm zřízeným Ministerstvem kultury jako zvláštní oddělení Národního muzea v Praze (NM) byl od roku 1955 Kabinet muzejní a vlastivědné práce. NM bylo pro zřízení Kabinetu vybráno z důvodu odborného zázemí sbírkových oddělení a rovněž respektu, který mělo NM v regionech. Kabinet hrál v dějinách českého muzejnictví a muzeologie významnou roli, ale bohužel se stal prostředkem prosazování ideologie komunistické kulturní politiky v oblasti muzejnictví, což jeho roli značně ovlivnilo. Vytěsnil Svaz českých muzeí, který byl v roce 1960 rozpuštěn.

Kabinet muzejní a vlastivědné práce byl koordinačním, dokumentačním a metodickým centrem zejména pro vlastivědná muzea okresní či krajská.

Díky Kabinetu se v těchto muzeích pozvedla úroveň odborné správy sbírek. V roce 1963 byl rozdělen na dvě oddělení, oddělení odborně poradenské a inspekční a oddělení výzkumné a dokumentační. V polovině šedesátých let přešly do přímého řízení Kabinetu odborné komise pracující pod Ústřední muzejní radou, zřízenou jako poradní orgán Zákonem o muzeích a galeriích. Kabinet muzejní a vlastivědné práce změnil v roce 1969 svůj název na Muzeologický kabinet, v roce 1973 se stal Ústředním muzeologickým kabinetem. Odborné komise postupem času vznikly pro všechny obory zastoupené v muzeích. V polovině osmdesátých let pak existovalo třináct odborných komisí. V letech 1989–1991 byly odborné komise Ústředního muzeologického kabinetu transformovány v oborové sekce Asociace muzeí a galerií ČR.

Základní popisné údaje na používaných papírových katalogizačních kartách byly:

- fond – tradiční dělení sbírek do oborů (nebo podle původu) dle zavedených zvyklostí konkrétního muzea, např. numismatika, militaria, Vaníčková sbírka apod.,
- předmět – název předmětu podle oborového systému, např. jméno druhu v přírodovědném taxonomickém systému, nebo název předmětu,
- lokalita – lokalita původu, vzniku, používání, sběru nebo nálezu předmětu,
- uložení – stálé uložení sbírkového předmětu,
- přírůstkové číslo – číslo v chronologické evidenci,
- inventární číslo – číslo v systematické evidenci,
- číslo negativu – pokud existoval negativ,
- způsob a datum nabytí,
- kdo určil předmět odborně a datum určení,
- popis – stručný popis obvykle obsahoval i údaje o materiálech, technikách, rozměrech apod.

3.2 Počátky IT v muzeích

Počátek pronikání informačních technologií do světa muzeí lze hledat v 60. letech minulého století. Muzeologický kabinet vydal řadu teoretických prací, ale první praktické aplikace vznikaly v jednotlivých institucích z vlastní potřeby od konce 80. let a zpočátku byly zaměřeny výlučně na jednoduchou textovou evidenci a dokumentaci sbírkových předmětů.

První fungující realizací byl zřejmě děrnopáskový systém v Západomoravském muzeu v Třebíči. Prvním obecnějším softwarovým projektem byl systém AISM vyvíjený oddělením informatiky Moravského zemského muzea (MZM) v Brně v letech 1987–1995. Jednalo se o aplikaci nad databázovým systémem dBase IV v prostředí MS-DOS a bylo vyvinuto asi 15 oborových aplikací v mnoha vývojových verzích. V podstatě šlo o ekvivalenty záznamů z inventární knihy či katalogizačních karet, přínosem bylo zejména snadnější vyhledávání a tendence ke sjednocování terminologie.

Na podobných principech a v podobném prostředí (FoxPro, MS-DOS) byly postaveny i další systémy, např. MELCO vyvinutý v Okresním vlastivědném muzeu v České Lípě, rovněž rozšířený do řady dalších muzeí, nebo vlastní systémy Národního technického muzea v Praze, Technického muzea v Brně, Chebského muzea, Prácheňského muzea v Písku a řady dalších.

V roce 1995 začal v MZM v Brně vývoj systému Demus, aplikace ve Windows nad databázovým prostředím MS Access. Ve stejném prostředí byl vyvinut i komerční systém ProMuzeum od firmy Bach Systems. I když vývoj systémů probíhal diametrálně odlišně, oba systémy poskytovaly několik specializovaných modulů a muzejní dokumentace většiny muzeí je pořízena právě prostřednictvím některého z těchto dvou systémů.

Jedním z rozdílů mezi těmito systémy je větší důraz systému Demus na používání standardů ve srovnání s větší „vstřícností“ systému Bach k jakýmkoli požadavkům uživatelů.

3.2.1 Demus a standardy

„K základním hodnotám profesionální etiky patří skutečnost, že všechny předměty přijaté dočasně anebo trvale do muzea jsou správně a komplexně dokumentovány, což usnadňuje jejich identifikaci a ošetření.“ (ICOM, 1990)

Demus byl v roce 1999 představen na konferenci Muzea, kulturní dědictví a digitální revoluce jako „pokus o standardy v nestandardním prostředí“. Název příspěvku nebyl pouze symbolický, malý kolektiv v MZM při analýze nového systému nejenom vycházel z doporučení a standardů, ale na některých se přímo podílel. Kvalitně postavené základy popisu sbírkových předmětů v první verzi Demusu se v dalších verzích rozšiřovaly pouze o nové oborové údaje a možnosti pořizování základní muzejní agendy.

Analýza systému Demus vycházela z existujících dokumentů CIDOC. Výchozím teoretickým materiálem pro Demus se stal CIDOC ICOM Data model pro dokumentaci sbírkových fondů muzeí, předchůdce modelu CIDOC CRM, který popisuje základní typy entit a vztahy mezi nimi.

Entity dle modelu mohou být vymezovány podle různých hledisek. Za klíčové entity jsou považovány:

- objekty (jakékoli sbírkové předměty),
- osoby (jednotlivci, stejně jako organizované i neorganizované skupiny),
- místa (specifická místa přírodní, kulturní i imaginární),
- události (konkrétní specifické události),
- myšlenky (různé produkty akademického i populárního myšlení, např. styl, téma, předmět zobrazení, klasifikační schéma apod.).

Každá entita je popisována pomocí charakteristik. Model rozlišuje čtyři typy:

- neopakující se charakteristiky (např. datum nebo místo narození),
- opakující se charakteristiky (např. rozměry objektu),
- charakteristiky spojující objekty (např. osoba vytvořila objekt),
- charakteristiky spojující podobné entity (např. manželství spojuje dvě osoby).

Charakteristiky jsou vyjádřeny prostřednictvím jednoho nebo více datových prvků, které se nazývají položkami záznamu. Při práci s charakteristikami, a tedy i položkami model rozlišuje tři obecné typy:

- požadované (povinné) charakteristiky (např. sbírkový předmět má vždy katalogizační číslo),
- vybrané (nepovinné) charakteristiky – položky, které jsou v různých situacích aktuální (např. cena je aktuální pouze pro předměty, které byly zakoupeny),
- typové (specifické) charakteristiky (např. u oděvů se uvádí pohlaví, pro které byl oděv určen).

Všechny informace vázané k jednomu dokumentovanému objektu vytváří komplexní celek. Např. čajová konvice bude mít mnoho vazeb k dalším entitám. Půjde o spojení s výrobcí, návrháři, vlastníky i dárci. Existují také vazby k místům, kde se konvice tradičně vyráběla. Rovněž mohou existovat významné události, při nichž se konvice užívala. Dokumentovaná konvice může být součástí větší soupravy, pak bude existovat vazba s dalšími objekty tohoto souboru apod.

Některé položky mohou vytvořit z jedné položky položku opakovatelnou, např. titul uměleckého díla může být v originálním jazyce, v dobových verzích a může existovat jeho překlad apod.

Model dat CIDOC ICOM je modelem s vysokou úrovní abstrakce, aby mohl být široce aplikovatelný v mnoha specifických oblastech muzejní práce. Nabídl nové úhly pohledů na data, která muzea shromažďují o objektech, osobách, místech, událostech a myšlení. Pokud analýza dat muzejních dokumentačních systémů bude vycházet z tohoto modelu, umožní zvýšit rozsah komunikace mezi těmito systémy. Dokonalejší verzí modelu je dále popsán model CIDOC CRM.

Pro oblast biologických věd má podobnou roli práce *A comprehensive reference model for biological collections* (Berendsohn et al., 1999).

Vzorem pro návrhy datových struktur Demus byla směrnice International Guidelines for Museum Object Information: The CIDOC Information Categories z roku 1995. Směrnice nebyla pouze rozšířením původních doporučení CIDOC z roku 1978, do analýzy bylo zahrnuto cca 20 standardů a pracovní materiály zúčastněných pracovních skupin. Ačkoli směrnice nebyly standardem, představovaly návrh pro dosažení všeobecného souhlasu muzejní komunity.

Jádrem Směrnic byl seznam následujících skupin údajů, z nichž každá obsahuje jeden či více atributů ke sbírkovému předmětu:

- akvizice: způsob, datum a zdroj,
- části: počet a popis jednotlivých částí,
- čísla: číslo, typ čísla a datum čísla,
- depozitum: současný majitel, deponent, datum a číslo depozice,
- instituce (správce): jméno, podřízená jednotka, adresa, stát,
- lokace: aktuální, datum a typ aktuální lokace, stálá lokace,
- materiál a technika: materiál, technika, část předmětu,
- míry: rozměr, hodnota, jednotka měření, měřená část,
- námět: námět, popis námětu,

- název: název, typ názvu, určil,
- odkazy: odkaz, typ odkazu,
- odpis a vyřazení: typ odpisu, datum a způsob vyřazení, příjemce předmětu,
- popis: fyzický popis, typový materiál,
- průvodní údaje: související místo a datum, související osoba, typ souvislosti, původní funkce,
- reprodukční práva: vymezení a vlastník reprodukčních práv,
- sběr: místo, datum a metoda sběru, sběratel,
- stav: stav, popis a datum stavu,
- titul: titul, typ a jazyk titulu,
- vyobrazení (foto, negativ, obrázek): typ a číslo,
- značky a nápisy: typ a text značky/nápisu, popis, technika, umístění, jazyk a překlad,
- údaje o záznamu (dokumentátor, datum zápisu a zdroj záznamu).

Směrnice CIDOC se staly základem pro výměnu informací v rámci muzea i mezi muzei. Demus, který byl původně určen pro práci na jednom počítači, umožnil díky propracovaným exportům a importům záznamů nejenom spojit a sjednotit záznamy v muzeu, ale rovněž výměnu záznamů mezi muzei v rámci každé oborové aplikace Demus.

Dalším z obsahových standardů, z nichž Demus vycházel, byl Object ID (Getty 97). Object ID byl vytvořen ve spolupráci muzeí, galerií, organizací pro správu kulturního dědictví, policejních a celních orgánů, obchodníků s uměním a starožitnostmi, odhadců a pojišťoven. Na tvorbě se podílely UNESCO, Rada Evropy, ICOM, Interpol a mnohé další. Do diskuse při přípravě standardu se zapojilo i MZM.

Object ID pro popis uměleckých předmětů a starožitností obsahuje údaje: typ předmětu, materiály techniky, míry, nápisy a značky, odlišovací znaky, titul, námět, datování, autor či výrobce a krátký popis. K popisu nutně patří i fotografie předmětu. Vedle celkového pohledu jsou užitečné i detaily nápisů, značek, poškození a oprav. Je vhodné zobrazit i měřítko.

Jediným oficiálně realizovaným standardem v prostředí ČR byl Integrovaný systém ochrany – systém evidence uměleckých děl (ISO-SEUD), společný projekt Ministerstva kultury a Policie ČR z roku 1992. Tento systém pracoval na počítačích Macintosh. V podstatě šlo o dvě shodně strukturované databáze, každé muzeum/galerie mělo vést databázi „svých“ sbírkových předmětů a z ní v případě odcizení předmětů poskytovat data do centrálně vedené databáze hledaných předmětů. S touto databází se pak porovnávaly údaje o zadržených podezřelých předmětech. SEUD byl určen pro policii a celní správu, tomu odpovídal i výběr zaznamenávaných údajů a použité slovníky, což odborné práci v muzeích nevyhovovalo. Plnění databáze SEUD bylo muzejníky považováno za neúčelnou práci navíc. Aby mohla být pro ISO-SEUD v případě potřeby použita data sbírkového dokumentačního systému, Demus poskytoval speciální export textových dat převedených do kódování Macintosh a do struktury pro textový import do ISO-SEUD, čímž byl zajištěn vstup dat do tohoto systému.

Při tvorbě jednotné dokumentace nestačí používání standardizovaných pravidel pro formát, je potřebná i řízená terminologie. Nejvyšší úroveň představují mezinárodní normy International Organisation for Standardization (ISO). Demus z těchto norem uplatnil jen pro zkratky států, zkratky měn, pro citace literatury identifikační čísla knih ISBN a časopisů ISSN.

Poněkud volnější úroveň představují mezinárodní standardy. Nejrozšířenějším příkladem je asi přírodovědný taxonomický systém, přírodovědná nomenklatura. Tato se uplatnila v přírodovědných oborových modulech Demusu.

Jednoznačná, mezinárodně srozumitelná lokalizace v přírodních vědách je možná v Demusu prostřednictvím zeměpisných a rovinných souřadnic. Demus dále používá například mezinárodní zkratky herbářů – Index herbariorum.

Do kategorie národních standardů lze zařadit zejména slovníky systému ISO-SEUD. Některé slovníky Demus přebíral zcela striktně bez úprav, např. číselné označení stavu předmětu 1 – 5. Dva nejdůležitější slovníky – pro druh předmětu (čtyřmístný kód) a pro materiály – nebyly pro odbornou muzejní práci použitelné, protože byly sestaveny podle jiných hledisek. Demus tedy pro odbornou práci používá jiné slovníky materiálů, silně závislé na oboru. Některé slovníky ISO-SEUD byly použity jako základ i pro odbornou práci, ale byly obohaceny o další termíny (např. náměty pro výtvarné umění, zkratky rozměrů pro všechny aplikace).

Standardním národním slovníkem je seznam okresů a seznam katastrů (13 187) převzatý od Katastrálního úřadu ČR. Pro oborovou aplikaci Demus Geologie byly slovníky Horniny, Stratigrafie, Regiony, Litostratigrafie a Zrnitost naplněny údaji kódovníků České geologické služby.

Mnohé oborové slovníky byly vytvořeny nebo modifikovány odbornými partnery Demusu až při tvorbě příslušné oborové aplikace. Každá z oborových aplikací měla svého odborného garanta z řad muzejních specialistů, který vedl pracovní skupinu, obvykle s přímou vazbou na příslušnou oborovou komisi AMG. Taxonomický systém pro aplikaci Botanika byl naplněn daty z různých zdrojů pro cévnaté rostliny, mechy, houby a řasy, revidovaných odbornými pracovníky, kteří na Demusu spolupracovali. Oborová komise zoologie při AMG sestavila slovník rozměrů pro různé skupiny obratlovců, podobně komise mineralogie zadala zkratky minerálů.

Pracovní skupina z řad RSG, resp. RG, vytvořila slovníky materiálů, technik, rozměrů atd. už v první verzi aplikace Demus Výtvarné umění. Od druhé verze prosadila, aby tyto slovníky byly uživateli needitovatelné, což v budoucnu příznivě ovlivnilo jednotnost dat. Všechny tyto tzv. „fixní“ slovníky byly navíc kunsthistoriky přeloženy do angličtiny a němčiny.

Podobně se na tvorbě slovníků pro aplikaci Archeologie podílela celá řada odborníků z různých pracovišť. Jako možné zdroje byly zkoumány Státní archeologický seznam (SAS) ČR, Archiv ČR, kontextuální archeologie, AISM (předchůdce Demusu), dále tzv. Sklenářovy slovníky (Archeologický slovník I–IV., NM Praha) a další. Některé slovníky byly převzaty z existujících projektů a publikací bez úprav, jiné s úpravami, další byly nově vytvořeny. Podobně jako v aplikaci Výtvarné umění, i tady je celá řada slovníků, které nejsou uživatelsky editovatelné.

3.2.2 Centrální evidence sbírek a Demus

Mezníkem v legislativě muzeí a galerií se stal rok 2001, kdy začíná v ČR platit nový zákon č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy, který nařídil centrální evidenci sbírek (CES), čímž vznikl fakticky první systém pro evidenci sbírek jako celků. CES obsahuje základní informace o sbírce v podobě volného textu a prostý výčet evidenčních čísel všech předmětů ve sbírce. Charakteristika sbírky (resp. její části, tzv. podsbírk) podle osnovy uvedené ve vyhlášce č. 275/2000 Sb. obsahuje informace o území, z něhož sbírka/podsírka převážně pochází, informace o časovém období, jež převážně dokumentuje, a informace o druhu předmětů a materiálů, které jsou v podsírce zastoupeny. Obsahuje též informaci, zda součástí podsírk jsou kulturní památky nebo archiválie. CES se na Ministerstvu kultury ČR používá pro sledování vývozu, dotací, sankcí, mimořádných inventarizací a hlavně počtu a doplňování sbírkových fondů.

Z hlediska jednotnosti evidence sbírkových předmětů představuje CES pouze jednotné pojmenování oborů sbírek. Rozlišuje 23 předdefinovaných oborů (například botanika, numismatika), ale umožňuje uložit i jinou specifikaci.

Jednotlivé sbírkové předměty, které sbírku tvoří, jsou v CES identifikovány odkazem na evidenční záznam o sbírkovém předmětu ve sbírkové evidenci, kterou vede vlastník nebo správce sbírky. Jako odkaz je použito evidenční číslo (přednostně inventární, není-li dosud přiděleno, tak přírůstkové). Žádný slovní popis jednotlivých předmětů CES nevede, tudíž ani žádné oborové slovníky řešit nemusí. Údaje, které zákon specifikuje, lze tedy evidovat libovolným způsobem.

Záznamy ve sbírkové evidenci musí podle zákona o ochraně sbírek (§ 9 odst. 1 písm. d) obsahovat tyto údaje:

- název a stručný popis jednotlivých sbírkových předmětů, popřípadě materiál, z něhož jsou vyrobeny, rozměry, hmotnost, časové zařazení, datum získání, identifikace autora nebo výrobce a další identifikační znaky,
- označení území, z něhož sbírkové předměty pocházejí, je-li známo,
- způsob a okolnosti nabytí jednotlivých sbírkových předmětů (například sběr, dar, dědictví, koupě),
- stav sbírkových předmětů (pokud nevyplyvá ze stručného popisu a označení),
- evidenční čísla jednotlivých sbírkových předmětů,
- označení archiválií, jsou-li součástí sbírky (též označení kulturních památek nebo národních kulturních památek),
- dále počet kusů, jde-li o soubor věcí (vyhláška § 2 odst. 1).

Nová verze Demusu (Demus01), která navazuje na verzi z roku 2001, vznikla v souvislosti s platností zákona o ochraně sbírek. Z pohledu dokumentace tato verze systému neznamena výrazný posun. Byl zejména zpřísněn režim přírůstkové knihy jako rozhodující majetkoprávní evidence, doplněn speciální export v souvislosti s CES, ale rovněž byly zabudovány některé další změny a vylepšení. Celkové pojetí systému ani vývojové prostředí se nezměnilo, protože bylo nutné zprovoznit novou verzi systému co nejdříve.

3.3 CIDOC CRM

CIDOC zveřejnil obecnou ontologii pojmů a vztahů v datových strukturách pro popis kulturního dědictví, CIDOC CRM (Conceptual Reference Model), už v roce 2001. První neoficiální překlad definice CIDOC CRM (z roku 2004) do češtiny (autor Zdeněk Lenhart z oddělení CITEM) byl zveřejněn v roce 2005 a je dosud jediným českým překladem této normy (na Slovensku byla norma přijata, existuje tedy oficiální slovenský překlad této normy). Základní ideje byly prezentovány ve stejném roce na stránkách CITEM a na konferenci Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě (AKM).

Prvotní rolí CIDOC CRM je umožnit výměnu informací a integraci mezi různorodými zdroji informací o kulturním dědictví. Pomocí formální ontologie definuje sémantiku databázových schémat a dokumentačních struktur používaných při muzejní dokumentaci kulturního dědictví. Nedefinuje nic z terminologie, objevující se typicky jako data v příslušných datových strukturách, ale předjímá charakteristické vztahy pro její používání. Nesnaží se navrhovat, co mají kulturní instituce dokumentovat, ale vysvětluje logiku toho, co skutečně dokumentují.

Konceptuální model CIDOC CRM (z roku 2004) rozlišuje 81 tříd (v překladu se používá výraz třída, originální výraz je entity). Třídy se označují písmenem E, číslem a jménem, např. E5 Událost. Vztah mezi dvěma třídami (property) je obvykle obousměrný. Jedna třída se označuje jako definiční obor, druhá jako obor hodnot tohoto vztahu. Vztahy mají kvantifikátory (mnoho : mnoho, jedna : mnoho apod.), některé vztahy jsou nutné (povinné), jiné jsou jen možné (volitelné). Celkem je v přeloženém CIDOC CRM popsáno 132 vztahů. Vztahy jsou označeny písmenem P, číslem a slovesným vyjádřením, například „P11 měla účastníka (zúčastnil se)“. Slovesné vyjádření se uvádí ve dvou variantách, varianta v závorce je určena pro opačný směr čtení.

Třídy i vztahy v modelu nestojí vedle sebe na stejné úrovni, ale tvoří hierarchický strom. Hlavní zásady hierarchie:

- třídy (vztahy) jsou vytvořeny podle potřeb muzejní dokumentace,
- podtřída (podvztah) vznikla, když bylo třeba některé členy třídy (vztahu) odlišit od ostatních,
- podtřída (podvztah) „dědí“ všechny vlastnosti své „nadtržidy“ („nadvztahu“) a má některé své specifické vlastnosti navíc.

Každá třída v modelu obsahuje:

- výčet „nadtržid“ a „podtržid“ v hierarchii tříd,
- slovní popis významu a smyslu třídy, co zahrnuje a co ne,
- příklady definované třídy,
- výčet vztahů, propojení na jiné třídy.

Každý vztah v modelu obsahuje:

- definiční obor a obor hodnot,
- seznam „nadvztahů“ a „podvztahů“,
- kvantifikaci,

- slovní popis a vysvětlení vztahu, k čemu je určen apod.,
- příklady definovaných vztahů.

Příklady konkrétních tříd a vztahů budou uvedeny dále v textu.

3.4 Autority a jednotná terminologie

I když vývoj dokumentačního systému Demus probíhal přímo v MZM, CITeM bylo koncipováno především jako metodické pracoviště. Znalosti muzejního prostředí i vlastní zkušenosti s vývojem dokumentačního systému Demus byly k metodické činnosti dobrým výchozím předpokladem.

Důraz metodické práce byl kladen na kvalitní digitální dokumentaci muzejních sbírek. Ta je východiskem k tomu, aby se data dala co nejefektivněji dále využívat. Jedním z předpokladů efektivního využívání dat je sjednocení používané terminologie, tj. používání společných seznamů, heslářů, slovníků, číselníků, systematických rejstříků, tezaurů apod. (dále pro stručnost jen „slovníků“) při popisu sbírkových předmětů v muzeích. Inspirací pro muzea byly knihovny, kde bylo pro takové společné slovníky zavedeno označení „autority“, z anglického authority. Slovo „autority“, resp. „autorita“, má však v češtině poněkud jiný význam a vyvolává u mnoha lidí odpor. Navzdory obsáhlým diskusím však lepší použitelný termín nebyl nalezen.

CITeM ve spolupráci s RG připravilo v roce 2005 dva semináře na téma „Analýza možností rozvoje digitální evidence výtvarných sbírek“. V rámci seminářů zazněly příspěvky o možnosti využívání národních autorit kurátory muzeí a galerií, což přítomné natolik zaujalo, že CITeM ještě tentýž rok podalo přihlášku do veřejné soutěže vědy a výzkumu vyhlášené MK ČR s projektem „Národní autority v prostředí muzeí a galerií – interoperabilita s NK ČR“. Projekt byl sice kvůli formálním nedostatkům schválen až v následujícím roce, ale během tohoto roku proběhlo několik přípravných prací a setkání.

Po představení projektu na zasedání senátu AMG byl plánovaný projekt podpořen rovněž tímto profesním sdružením.

Výrazným objasněním práce na národních autoritách bylo setkání zástupců muzeí, knihoven a firmy Cosmotron v závěru roku 2006, kde vznikl prostor k široké diskusi nad fungováním autorit, jejich technickým pozadím a organizací práce. Dlouhé debaty muzejníků byly věnovány vysvětlením základních pojmů v oblasti muzejní dokumentace (zejména různým slovníkům a vytipování polí pro potenciální využití autorit).

Důležité závěry setkání byly tyto:

- Systém práce v muzeích je odlišný od knihoven, ale dá se předpokládat výrazné rozšíření informačních služeb umožněné vzájemnou interoperabilitou. Cílem muzeí by tedy mělo být převzetí a rozšíření existujícího modelu používání národních autorit o funkcionality vlastní muzejnímu prostředí.
- Nasazení autoritního systému v muzeích by mělo vést ke zpřístupnění maximálního možného množství dat odborné, resp. laické veřejnosti. Použitý dokumentační systém nesmí omezovat hloubku odborného popisu. Autoritní

databáze jsou obecně použitelné v jakékoli paměťové instituci jako zdroj vstupních údajů pro tyto dokumentační systémy.

- Oboustranná kooperace knihoven a muzeí může být výrazným přínosem pro obě tyto sféry. Vhodné bude začít u personálních autorit, jejichž zpracování se jeví jako nejjednodušší. Úplné propojení věcných autorit zřejmě nebude v nejbližší budoucnosti možné.
- Doporučené implementační schéma zahrnuje tři úrovně práce s autoritními údaji. Již existující úrovně NKP a lokálních sbírkových databází v muzeích budou doplněny o mezivrstvu národních autorit pro muzejní prostředí.
- V průběhu dlouhé a živé diskuse se potvrdily velké rozdíly v chápání i významu přiřazovanému jednotlivým autoritním databázím. Největší odlišnosti byly konstatovány u věcných a zejména geografických autorit, jejichž metodika zpracování se diametrálně liší od současné praxe drtivé většiny muzejních oborů. Tato oblast vyžaduje další intenzivní diskusi a snahu o postupné sbližování stanovisek všech zúčastněných institucí.

Celkový závěr potvrdil zájem muzejníků a shodl se na řešení v podobě muzejní mezivrstvy, která propojí muzejní dokumentační systémy a stávající systém národních autorit (dále NA).

3.4.1 Slovníky/tezaury

V průběhu první etapy projektu byly analyzovány existující slovníky/tezaury používané v systémech sbírkové evidence muzeí. Cílem byl přehled situace a zejména soupis údajů, polí, atributů, znaků potřebných pro jednotlivé oblasti. Analýza těchto slovníků je popsána v samostatném dokumentu, jednom z výsledků projektu. Výsledkem projektu je i seznam a stručný popis mezinárodních slovníků. Jedním z typických tezurů pro přírodovědné obory je taxonomický systém. Vzhledem k vývoji poznání však i tento systém podléhá stálým drobným změnám v obsahu, existuje v několika (či spíše mnoha) variantách, které je obtížné navzájem propojit. Prezentace taxonomických databází je rovněž jedním z výsledků projektu.

Každý z dokumentů ke slovníkům obsahuje tuto základní terminologii:

- **Autority** – selekční slovníky, řízené (např. věcné) i neřízené (např. jmenné).
- **Soubor autorit** – otevřený soubor ověřených unifikovaných selekčních údajů určených pro zpracování a vyhledávání dokumentů a informací (= autoritních záhlaví), doplněný o nezbytný odkazový a poznámkový aparát. Otevřený znamená, že nemusí nutně obsahovat všechny termíny z oboru, ale jen termíny použité.
- **Tezaurus** – uzavřený tematický seznam slov s podobným, příbuzným nebo opačným významem. Zachycuje vztahy nadřazenosti, podřazenosti, shody a podobnosti významu. Jednoznačně určuje preferovaný termín. Uzavřený znamená, že obsahuje vše k danému oboru/tématu. V tomto smyslu lze také chápat autority jako nehotový tezaurus. Tezaurus lze použít jako autority, naopak ne. Tezaurus se tvoří předem, aby popsal danou oblast, oproti tomu autority vznikají průběžně.

Definice podle ISO 5964: Slovník řízeného selekčního jazyka uspořádá-ný tak, že explicitně zachycuje apriorní vztahy mezi pojmy (např. „nadřazený“ a „podřazený“).

- **Ontologie** – popis vztahů mezi kategoriemi jisté části reálného světa, je obecnější než slovník, obecnější než tezaurus tím, že obsahuje významové vztahy. Nenahrazuje tezaurus, neboť neobsahuje doporučené termíny. Řeší rozklad doménové znalosti na základní znalostní elementy a specifikuje sémantické vztahy mezi nimi.
- **Slovník** – seznam slov s vysvětlením.
- **Heslář** – seznam slov bez vysvětlivek. POZOR: pro stručnost se v tomto textu používá slovo heslář v daleko širším obecném smyslu, zahrnuje autority, tezaurus, slovník, heslář, rejstřík, kódovník, klasifikační systém, katalog, gazetteer.
- **Rejstřík (index, registr)** – heslář generovaný na základě datového obsahu existujícího informačního systému s odkazem na místo výskytu každého hesla.
- **Kódovník (číselník)** – seznam kódů se slovním ekvivalentem. Slovníky, hesláře, kódovníky a číselníky se od autorit liší tím, že v nich nejsou zachyceny žádné vzájemné vazby hesel, žádné alternativní termíny.
- **Klasifikační systém** – schéma implementující zařazení jednotlivých položek v rámci specifické logické struktury. Např. MDT (mezinárodní desetinné třídění).
- **Katalog** – seznam objektů uspořádaný podle oborové systematiky.
- **Gazetteer** – zeměpisný slovník, obvykle regionálně a/nebo tematicky vymezený, obvykle abecedně řazený, jména jsou doplněna dalšími informacemi, alespoň lokalizačními (souřadnice).

3.4.2 Geografické autority

V popisu sbírkových předmětů existují atributy, které muzea logicky pojí s geografickými autoritami:

- místa sběru, nálezů apod.,
- místa vzniku předmětu (výroby, vytvoření apod.),
- místa zobrazení na sbírkových předmětech (fotografie, pohlednice, obrazy apod.),
- místa narození a úmrtí osobností,
- místa událostí spojená s osobami (místa studií, působení apod.),
- sídla korporací (výrobci sbírkových předmětů, manufaktur, výrobních závodů apod.),
- místa významných událostí obecně (místo bitvy, podpisu smlouvy apod.),
- místa konání akcí (výstavy, sympozia apod.).

Místa sběru, resp. nálezů mají charakter lokality, která se nedá obvykle ztotožnit s jedním geografickým jménem. K jedné lokalitě se obvykle vztahuje několik sbírkových předmětů (herbářových položek, entomologických druhů apod.).

Lokalita jako celek zřejmě nemůže být navázána na geografickou autoritu v NA, ale možná by se daly na autority propojit některé z jejích atributů (např. katastr, který uvádí přírodovědci u českých a slovenských lokalit).

Místa narození, úmrtí, studií a další lze propojit na geografické autority tak, jak je v současnosti NA používají. Problémem by mohla být již neexistující místa, k nimž kurátoři mají minimum informací a někdy jsou jejich názvy v literatuře uvedeny nesprávně.

Místa vyobrazení fotografií, pohlednic apod., ale rovněž místa konání výstav nebo jiných akcí se pojí s konkrétními pojmenovanými objekty, např. dům U Černé Matky Boží, Dietrichsteinský palác apod. V NA se nejedná o geografické, ale korporativní autority. Chápání místa jako korporace může být pro muzejníky poněkud nesrozumitelné.

Podobně je tomu v případě státu. V muzejním prostředí lze na stát nahlížet jako na korporaci (např. u historických sbírek), u přírodovědných oborů je stát spíše spojený s lokalitou (např. Demus poskytuje seznam katastrů pro Českou republiku a pro Slovensko).

Pro některé muzejní obory je název místa spojen s obdobím, v němž byl tento název používán, tj. je potřeba provázat geografickou autoritu s datováním. Užitečnou informací by byla posloupnost názvů, tj. propojení na geografickou autoritu, která je předchůdcem. Užitečný by byl odkaz na nadřazenou autoritu z hlediska zeměpisné polohy (např. širší oblast).

Samotný název geografické autority nemusí pro různé muzejní obory představovat totéž, proto je někdy potřeba klasifikovat geografický pojem i muzejním oborem. Např. Žďárské vrchy nemusí znamenat totéž pro botanika i pro geologa.

Co se týče dalších atributů u geografických autorit, tak pro některé sbírkové předměty je zajímavá nadmořská výška, tuto však lze uvést u jednotlivých předmětů nebo u místa jako celku.

Pokud se u předmětů uvádí místo až do podrobnosti adresy s číslem popisným, tu by se zřejmě mělo uvažovat spíše o speciálním GIS pro muzea než se zaváděním geografických autorit. Podobně lokality vymezené polygony by měly být definovány v prostředí GIS.

3.4.3 Tematické autority

Tematické autority představují v muzejním prostředí velice široký pojem. Klasickými příklady pro řešení autoritním systémem jsou názvy předmětů, materiály, z nichž byl předmět vyroben, techniky nebo technologie výroby, výzdoba na předmětech, kultury, slohy a další. Stanovit, co by se mělo propojit na autority nebo řešit jiným způsobem, představuje pouze začátek komplexního řešení.

V přírodovědných oborech se jako název používá jméno taxonu z taxonomického systému, případně jména více taxonů popisujících jeden vzorek. Pro taxonomický systém se jako výhodnější jeví napojení na některou ze zavedených světových databází než vytváření vlastního autoritního taxonomického systému.

Práce na tvorbě etnografického pojmosloví se datuje od roku 1978, zejména v Rožnově pod Radhoštěm. Název předmětu je doplněn vymežujícími a doplňkovými znaky, synonymy a definicemi, uvádí se zde způsob měření a obrázek nebo více obrázků s uvedeným zdrojem. Ačkoliv pojmosloví obsahuje tisíce hesel, stále je pokryta menší část oblasti zájmu. Nevýhodou je, že vše je uloženo v několika textových souborech podle tematických okruhů a distribuuje se pouze na CD. Vzhledem k tomu, že etnografické sbírky jsou součástí sbírek většiny muzeí, převedení etnografického pojmosloví do podoby autorit s uvedeným výkladem by dokumentaci prospělo. Role obrázků jako doplňku či srozumitelnějšího ekvivalentu definice je významná i pro jiné obory, např. pro archeologii.

V popisu sbírek výtvarného umění se název předmětu v případě volného umění vůbec nepoužívá. Umělecké dílo je zařazeno do skupiny (např. obrazy, grafiky, sochy apod.) a uplatňuje se titul díla, který přirozeně nemůže být omezen žádnou terminologií. Důležitými popisnými atributy jsou materiál a technika. Ve specifických případech název techniky může evokovat spíše materiál, např. „olej“ pro olejomalbu. Materiály a techniky pro výtvarné umění jsou řešeny v Demusu jako dvouúrovňový slovník, první úroveň představuje základní materiály a techniky, druhá nabízí jemnější členění zvoleného v první úrovni. Termíny z fixní nabídky umožňuje Demus zpřesnit tzv. specifikací, kterou může uživatel přidat podle potřeby. Nedílnou součástí popisu děl výtvarného umění je jejich zařazení, třídění slohové, stylové a tematické. Demus nabízí pouze jednoduchou tabulku námětů, ostatní pojmy lze zapsat do tabulky Klíče, ovšem bez možnosti hierarchického zařazení.

Podobný systém fixních slovníků využívá i modul Demus01 Archeologie. Název předmětu, případně materiál se skládá ze tří částí, první dvě mají fixní nabídku, třetí může uživatel doplnit. Fixní nabídku mají též názvy částí předmětů, barvy, výzdoby, povrchy a jejich úpravy. Další fixní slovníky jsou společné se slovníky Státního archeologického seznamu (kultury, druhy a charakteristiky objektů a další).

Nové autoritní záznamy do NA se vytváří tehdy, když se nový výraz v katalogizaci objeví. Muzea by upřednostnila předem připravené tezaury, z nichž by systematická evidence sbírkových předmětů v dokumentačních systémech mohla čerpat.

Společným znakem řízených tezaurů je:

- hierarchická struktura,
- synonyma a homonyma,
- závislost na oboru,
- závislost na časovém období,
- závislost na místě.

Budování systému tematických autorit nebo národních odborných slovníků/tezaurů pro muzea by mělo být centrální a mohlo by se mu v budoucnu věnovat jedno nebo i více muzejních metodických center.

3.4.4 Technická realizace muzejních autorit

Databáze NA a databáze muzejních autorit (dále MA) jsou samostatné oddělené databáze. Pilotní řešení MA bylo realizováno firmou Cosmotron Bohe-mia, která vyvíjí knihovní systém Advance Rapid Library (ARL). Z pohledu NA se MA jeví jako další lokální systém, který pracuje s vlastními autoritami.

Na rozdíl od ostatních knihovních systémů však MA nebudují žádné vlastní „lokální“ autority. Co se týče počtu záznamů, MA tvoří podmnožinu NA. Pokud jde o obsah záznamu, MA tvoří nadstavbu NA.

Struktura záznamu personálních autorit MA vychází z metadatových standardů CDWA (Categories for the Description of Work of Arts) a CCO (Cataloguing Cultural Objects). Nad rámec CCO, který definuje pouze typy vztahů, jsou vztahy mezi entitami v MA definovány na základě událostí podle konceptuálního referenčního modelu CIDOC CRM.

Základní entitou záznamu personálních autorit je podle CIDOC CRM E21 Osoba.

Narození osoby: událost E67 Narození (podtřída k E63 Počátek existence).

Vlastnosti:

- **E67 Narození – P96 z matky – E21 Osoba, E67 Narození – P97 z otce – E21 Osoba,**
- **E67 Narození – P4 má dobu – E52 Doba,**
- **E67 Narození – P7 se konalo – E53 Místo, atd.**

Úmrtí osoby: událost E69 Smrt (podtřída k E64 Konec existence). Vlastnosti:

- **E69 Smrt – P4 má dobu – E52 Doba,**
- **E69 Smrt – P7 se konala – E53 Místo, atd.**

Další typy událostí jsou: studium, zaměstnání a členství (E7 Akce – P14 byla provedena – E21 Osoba, přičemž osoba vystupuje v konkrétní roli: student, učitel apod.). K těmto typům události je také připojena jedna nebo více vazeb na místa, data, osoby a korporace. Všechny vazby směřují zase na záznamy v autoritní databázi.

Poznámce podle CCO odpovídá životopis v MA, který je oproti povinné charakteristice NA výrazným obohacením záznamu.

Dalším významným rozšířením MA je možnost uvádět zdroje informací, zapsaných do muzejních polí, ve formě odpovídající normě pro citace (bude je tedy možno bez úprav použít do publikací). MA mají svůj vlastní katalog zdrojů, často citované zdroje lze jednoduše vyhledat a použít.

Z důvodu zajištění interoperability s NA se obsah knihovních polí řídí pravidly Anglo-American Cataloguing Rules (AACR2). Pravidla, jimiž se řídí pole, která byla do struktury MA doplněna nad rámec NA (muzejní pole), stanovuje certifikovaná metodika Tvorba autoritních záznamů pro potřeby muzeí a galerií, jeden z hlavních výsledků projektu.

Podobně jako jsou NA knihovníky využívány při tvorbě katalogizačních záznamů, i MA by měly sloužit muzejním pracovníkům především při dokumentaci – tvorbě záznamů o sbírkových předmětech. Tak to bylo zamýšleno v rámci

projektu „Zavedení integrovaného systému správy sbírek“, který byl bohužel na doporučení Ministerstva kultury ze strany MZM zastaven. I v této nepříznivé situaci byla snaha připravit systém MA tak, aby s ním systémy pro dokumentaci sbírkových předmětů mohly komunikovat podobně, jak je to v případě NA. Byl nadefinován výměnný formát XML a připraveny základní webové služby pro práci se záznamy personálních autorit.

Definice výměnného formátu XML je rovněž založena na principech dokumentu CIDOC CRM, ale též na principech formátu MARCXML. Využívá dva jmenné prostory: muzejní a marcový. Kombinace těchto dvou jmenných prostorů přináší výhody zápisu různých informací pomocí obecných tříd a vztahů tak, jak je definuje CIDOC CRM, a současně respektuje nejběžnější praxi při zpracování informací o autoritách – tj. využívání formátu MARC21/Autority v knihovnách. Schéma XML tak respektuje certifikovanou metodiku, která kombinuje data potřebná pro zachování systému autorit v knihovnách a data potřebná pro muzea a galerie. Současné využití dvou jmenných prostorů odstraňuje problémy CIDOC CRM právě v jeho nejslabších místech. CIDOC CRM je vytvořen pro zpracování informací o předmětech kulturního dědictví. Zpracování dat o osobách, korporacích apod. je v CIDOC CRM rozpracováno pouze do takového rozsahu, který je nezbytný při evidenci předmětů. Zápis některých specifik vyplývajících z metodických postupů při zpracování jmen osob, korporací, míst apod. v takové podrobnosti, jakou vyžadují především knihovnická pravidla, by v reprezentaci podle CIDOC CRM byl příliš nepřehledný a nejednoznačný. Jmenný prostor MARC je tedy využíván tam, kde data vycházejí především z knihovnické praxe a reprezentace podle CIDOC CRM není jednoznačná.

3.4.5 MA a Registr sbírek výtvarného umění

Na začátku projektu byla hromadně převzata a harmonizována data o autorech uměleckých děl či jiných osobnostech ze dvou galerií a jednoho muzea. Tato data se stala základem MA. Kurátoři, kteří byli zapojeni do projektu, postupně kontrolovali jednotlivé záznamy a podle dostupných zdrojů doplňovali muzejní pole. V případě potřeby provedli opravy knihovnických polí. Další záznamy jsou už přidávány ručně jednotlivě. K editaci slouží speciálně připravený webový editor, který Cosmotron vyvinul pro potřeby projektu.

Pro muzejní odbornou i laickou veřejnost slouží webové rozhraní, které umožní vyhledávání v MA a také v některých předem definovaných zdrojích. Jedním ze zdrojů je právě Registr sbírek výtvarného umění.

Registr sbírek výtvarného umění je v podstatě elektronickou verzí centrální kartotéky, která zanikla se zrušením oddělení regionálních galerií v NG. Myšlenka obnovit centrální kartotéku sbírek v elektronické podobě a s využitím dat ze systému Demus vznikla v roce 2008 na půdě RG. Do projektu se zapojily všechny členské instituce. Partnerem a technickým realizátorem projektu RG se stalo CTeM.

Hlavní cíle registru jsou:

- zpřístupnit odborné veřejnosti sbírky výtvarného umění za účelem vyhledávání děl pro výstavy a další badatelské účely,
- zpřístupnit sbírky výtvarného umění laické veřejnosti,
- ukázat propojení muzejních autorit a sbírek výtvarného umění a učinit tak první krok ke sdílení dat mezi paměťovými institucemi.

Spojení dat z různých galerií znovu připomnělo nutnost sjednocujících pravidel pro obsah zápisu. Nejvíce se to projevuje u zápisu jména autora uměleckého díla. Autoři jsou v Demusu, resp. v institucích, zapisováni různými způsoby, jedná se o varianty jména a chybějící nebo různá životní data.

Plnění obsahu MA novými daty se daří díky dílčímu projektu RG „Harmonizace rozvoje Registru sbírek výtvarného umění a Muzejních autorit“, který si klade za cíl budování MA jako nástroje přispívajícího k jednotnosti a správnosti sbírkové dokumentace. MA zpracovávají autory zastoupené v registru a stanovují preferovanou formu jména autora. Tabulka Autoři obsahuje preferovanou formu jména a varianty jmen zapsané v Demusu. Obě databáze, registr a MA, jsou propojeny – z tabulky Autoři na podrobný autoritní záznam v MA a ze záznamu personální autority v MA do registru na zastoupení autora ve sbírkách členských galerií RG.

3.5 Závěr

Projekt MA a jeho další pokračování se daří naplnit zejména díky nadšení několika málo zúčastněných osob. Systém, který je zavedený v knihovnách a je koordinovaný samostatnými odděleními Národní knihovny ČR, je zatím pouze v představách muzejníků. Stále se čeká na dokumentační systém, který odzkouší komunikaci s MA a poskytne další zdroj pro vyhledávání.

Jak se konstatuje v projektu, pro muzea bude stěžejním problémem oblast věcných autorit, terminologie či pojmosloví. Velkým úkolem bude zvolit vhodné technické řešení, strukturu záznamů a vazby mezi nimi. Daleko náročnější bude organizace příslušných odborných redakčních rad.

Centrální správa vybraných slovníků či tezaurů by jednotnosti dokumentace sbírkových předmětů výrazně pomohla. Vzhledem k rozmanitosti muzeálií by se v budoucnosti mohly jednotně dokumentovat i jevy a události, které jsou s předměty spojeny a jejichž výpověď je někdy víc než předmět samotný.

4. Realizace projektu INTERPI

Realizace projektu INTERPI byla zaměřena na vytvoření konceptuálního modelu znalostní databáze INTERPI, na který navázala Metodika tvorby znalostního modelu a Metodika mapování a harmonizace rejstříků, číselníků a řízených slovníků aplikovaných v paměťových institucích. Současně byla pro aplikaci konceptuálního modelu vytvořena disponibilní databáze a rozhraní pro její vytváření a prezentaci dat.

4.1 Obecný konceptuální model znalostní databáze INTERPI a třídy entit

Při vytváření konceptuálního modelu znalostní databáze INTERPI jsme zvolili postup v následujících krocích:

1. výčet různých typů entit, které jsou předmětem zájmu paměťových institucí,
2. analýza standardů souvisejících se zkoumanou problematikou,
3. specifikace požadavků na rozsah a strukturu informací potřebných při popisu konkrétních entit,
4. generalizace vlastností a vytvoření konceptuálního modelu,
5. vymezení společných vlastností různých typů entit a jejich začlenění do větších skupin – tříd entit.

4.1.1 Výčet různých typů entit, které jsou předmětem zájmu paměťových institucí

Každý druh paměťových institucí je zaměřen na konkrétní množinu předmětů a dokumentů, které shromažďuje, zpracovává, uchovává a zpřístupňuje.

Tab. 6: Pojetí fondů a předmětů péče v paměťových institucích

Archiv	Muzeum (galerie)	Knihovna
Archivním fondem je soubor archiválií, který vznikl výběrem z dokumentů vytvořených činností určité fyzické nebo právnické osoby, organizační složky státu nebo územního samosprávného celku; archivní sbírkou je soubor archiválií navzájem propojených jedním nebo několika společnými znaky (§ 2 písm. g) a h) zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů).	Sbírkou muzejní povahy je sbírka, která je ve své celistvosti významná pro prehistorii, historii, umění, literaturu, techniku, přírodní nebo společenské vědy; tvoří ji soubor sbírkových předmětů shromážděných lidskou činností (§ 2 odst. 1 zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů).	Knihovním fondem je organizovaný, soustavně doplňovaný, zpracováváný, ochraňovaný a uchovávaný soubor knihovních dokumentů (§ 2 písm. c) zákona č. 257/2001 Sb., knihovní zákon).

Archiválií je takový dokument, který byl vzhledem k době vzniku, obsahu, původu, vnějším znakům a trvalé hodnotě dané politickým, hospodářským, právním, historickým, kulturním, vědeckým nebo informačním významem vybrán ve veřejném zájmu k trvalému uchování a byl vzat do evidence archiválií; archiváliemi jsou i pečetidla, razítka a jiné hmotné předměty související s archivním fondem či s archivní sbírkou, které byly vzhledem k době vzniku, obsahu, původu, vnějším znakům a trvalé hodnotě dané politickým, hospodářským, právním, historickým, kulturním, vědeckým nebo informačním významem vybrány a vzaty do evidence (§ 2 písm. e) zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů).	Sbírkovým předmětem je věc movitá nebo nemovitost nebo soubor těchto věcí, a to přírodnina nebo lidský výtvor. Jsou to ... písemnosti a tisky, negativy, fotografie, filmové záznamy, kresby a náčrty vážící se k jednomu tématu či jedné osobnosti... (§ 2 odst. 2 zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy; § 2 odst. 2 písm. d) vyhlášky č. 275/2000 Sb., kterou se provádí zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů).	Knihovním dokumentem je informační pramen evidovaný jako samostatná jednotka knihovního fondu knihovny (§ 2 písm. b) zákona č. 257/2001 Sb., knihovní zákon).
--	---	---

Jednotlivé skupiny paměťových institucí mají více či méně propracované metody, pravidla a standardy upravující jejich činnost. Z hlediska zpracování informací o předmětech odborné správy instituce jsou pravidla zaměřená především na jejich primární popis v různém rozsahu. Cílem projektu INTERPI není upravovat nebo harmonizovat popis sbírkových předmětů, knihovních dokumentů, archiválií, ale zaměřit se na ty prvky popisu, které jsou pro všechny paměťové instituce společné a které mají potenciál vytvářet mezi jednotlivými předměty spojení umožňující plynulé navigování uživatele z fondu jedné paměťové instituce do fondu jiné instituce. Při zpracování – tj. popisu – předmětů odborné správy se tyto důležité „navigační“ prvky projevují především v podobě různých rejstříků, seznamů, souborů vznikajících se snahou o jejich unifikaci. Z hlediska poslání instituce a odborných činností jsou tyto prvky na první pohled na okraji zájmu, při detailnějším pohledu však můžeme konstatovat, že se prolínají všemi jejími činnostmi a jsou často jejich motivem. Odborné zpracování sbírkových předmětů nebo archiválií umožňuje spojovat fragmenty skutečnosti a vytvářet obraz vybrané části reálného světa v určitém období. Proto je důležité znát a správně identifikovat osoby (reálné, domnělé nebo fiktivní), instituce, místa, témata, díla a události, které se zkoumanými předměty a dokumenty souvisejí. Vzniká tak množina informací o různých objektech – entitách – které je potřeba také uchovávat a sdílet. Právě zde je místo pro projekt INTERPI.

Zpracování informací o entitách souvisejících s objekty odborné správy paměťových institucí má různé podoby, které jsou blíže popsány v kapitolách 1–3.

Pro vymezení konceptuálního modelu znalostní databáze INTERPI byl základem výše zmíněný výčet různých entit, který dále pokračoval vyjasněním rozporů v terminologii jednotlivých oborů a vymezením očekávaných vlastností, které je potřeba zaznamenávat.

4.1.2 Analýza standardů souvisejících se zkoumanou problematikou

Cílem analýzy standardů bylo sjednotit terminologii, nebo vybrat nejvhodnější termíny pro pojmenování entit a jejich skupin a současně zjistit rozsah vymezení jednotlivých entit tak, jak je vnímají konkrétní komunity, případně jaká určují pravidla pro jejich zpracování.

Pro analýzu byly vybrány především mezinárodní standardy, případně normy upravující obsah zpracovávaných informací, nebo obecné modely: GARR, FRBR, FRAD, FRSAD, CCO, RDA, ISAAR (CPF), ISAD (G), AACR2 a CIDOC CRM. Jak již bylo zmíněno, analýza standardů byla zaměřena jednak na využívanou terminologii, jednak na vlastnosti vymezených objektů.

4.1.2.1 Terminologická analýza

Předmětem terminologické analýzy byl v první řadě pojem autorita, protože je v souvislosti s entitami, které jsou předmětem zájmu projektu, výchozí. Projekt se opíral o zkušenosti knihoven při vytváření záznamů autorit. Principy pro zpracování informací o autoritách jsou z historického hlediska prvními principy pro popis personálních, korporativních a geografických entit.

Dalšími pojmy, jejichž chápání je třeba sjednotit, jsou ty, které souvisejí s pojmem objekt. Pro tuto oblast je důležité filozofické hledisko i hledisko informačních technologií, protože se v projektu prolínají.

Autorita a související pojmy

Při analýze pojmu autorita je třeba brát zřetel na to, že jde o chápání pojmu ve významové rovině, ve které je využíván v oblasti knihovní a informační vědy. V původním, všeobecném významu je *autorita* chápána jako „všeobecně uznávaná vážnost, úcta, váha, moc; rozhodující vliv“ (Ústav pro jazyk český, 2011). Knihovní a informační věda používá pojem autorita ve specifické významové rovině, která s obecným výkladem pojmu zdánlivě nesouvisí. Způsobila to rozdílná interpretace anglických termínů v průběhu zavádění terminologie do české knihovnické praxe, protože je jednoznačné, že termín autorita je přebrán z anglosaského prostředí. Z historického hlediska je možné říct, že na nejširší úrovni označuje termín autorita oblast unifikace základních selekčních prvků vycházející z katalogizační praxe. Unifikace selekčních prvků se spojuje s počátky bibliografického zpracování v knihovnách nebo zpracování kulturních objektů v paměťových institucích obecně. S nástupem

informačních technologií a rozšířením aplikace popisných metadat se stále více hledá způsob, jak efektivně a úspěšně zabezpečit přístup k informačním objektům. Soubor selekčních prvků, především pokud jsou unifikovány, je jedním z řešení. Ze záznamu objektu jsou vyčleněny údaje, knihovnickou terminologií označované jako *záhlaví*, tj. „jméno, název, slovo nebo fráze, umístěné na začátku bibliografického záznamu nebo záznamu autority, odkazu nebo obecného vysvětlujícího odkazu, jehož cílem je uspořádat vstupní prvky tak, aby vznikl selekční údaj pro záznam nebo odkaz“ (IFLA, 2001, s. 3). Ve vztahu k bibliografickým záznamům se rozlišuje jmenné a věcné záhlaví. Souběžně se zaváděním metod pro sjednocení selekčních prvků bylo nutné vybrat jednu z forem záhlaví jako tu, která se bude preferovat – jde o tzv. *ustanovené, preferované, autorizované* nebo *autoritní*, případně *autoritativní záhlaví* (z anglických termínů *established, authorized* nebo *authoritative heading*). Aktuální anglická terminologie používá termín *authorized heading* (IFLA, 2001, s. 2), který znamená „unifikované kontrolované záhlaví pro entitu“ (IFLA, 2001, s. 2).

Nástup informačních technologií do zpracování bibliografických záznamů v podobě informačních systémů a vznik formátů pro bibliografické záznamy znamenal aplikaci principu záhlaví také v záznamech v informačních systémech a následně se záhlaví vyčlenila do samostatných záznamů označovaných v angličtině jako *authority record* – tj. *záznam autority*, případně *autoritní záznam* nebo *autoritativní záznam* s definicí: „záznam v souboru autorit, jehož určujícím prvkem je autorizované záhlaví pro entitu“ (IFLA, 2001, s. 2). Skupina záznamů autorit tvoří *soubor autorit* (*authority file*), tj. „soubor ověřených a unifikovaných jmenných a/nebo věcných selekčních údajů, určených pro zpracování a vyhledávání dokumentů s nezbytným odkazovým a poznámkovým aparátem“. (Vodičková, 2003) Soubor autorit může být vymezen jako „seznam autoritativních forem záhlaví, používaných v katalogu knihoven, nebo v souboru bibliografických záznamů, vytvářený s cílem zabezpečit jednotné používání záhlaví při zpracování nových bibliografických záznamů. Pro osobní jména, unifikované názvy, názvy edicí a předmětová hesla se většinou vytvářejí samostatné soubory autorit. Soubor autorit zahrnuje též odkazy z ustanoveného záhlaví“. (REITZ, 2004)

Objekt a související pojmy

Pojem objekt je širokospektrální a zasahuje do několika oblastí. V nejobecnější rovině se pod objektem chápe předmět nebo věc. Z hlediska informační vědy je pojem objekt používán ve smyslu *informační objekt* a definován jako „jakýkoliv fragment skutečnosti, který se nachází ve vztahu se subjektem a je pro něj zdrojem informací“. (Čabrunová, 1998) Informační objekt je tedy ve vztahu k paměťovým institucím cokoli, co je předmětem jejich zájmu, odborných činností a má pro ně význam jako zdroj informací.

Jiný pohled na pojem objekt přináší informatika. Objekt je zde chápán více ve vztahu k informačním systémům. Obecné pojmy a principy objektového přístupu jsou vymezeny v následující podkapitole.

Obecné pojmy a principy objektového přístupu v informatice

Objektový přístup se v informatice objevil prakticky v polovině 80. let minulého století v souvislosti s potřebou reprezentovat, tedy modelovat reálný svět. Uvedení objektového přístupu do praxe v podobě objektově orientovaného programování se odvíjelo od vytváření konkrétních programovacích jazyků, které dokázaly objektový přístup uskutečnit.

Objekt, vztahy

V objektovém přístupu je důležité si uvědomit, co je možné považovat za objekt. Objekt je „entita, kterou je možné odlišit od jiných a která obsahuje data i možné operace s nimi“. (Kitjongthawonkul, Khosla, 1999) Objekt je reálná entita, instance třídy (Madan, 2004, s. 228) a vztahuje se na něj abstrakce. O abstrakci se hovoří tehdy, pokud „klient modulu nepotřebuje více, než je známo z rozhraní“. (Stevens, Pooley, 2000, s. 10) Odlišení jednoho objektu od druhého se označuje jako identita (Paetau, 2005, s. 27). Mezi objekty vznikají vztahy – statické a dynamické. Statické vztahy znamenají dlouhodobé spojení objektů, dynamické vztahy představují komunikaci mezi objekty (Paetau, 2005, s. 27). Vztahy je též možné rozdělit na asociativní vztah, vztah agregace a vztah dědičnosti (Paetau, 2005, s. 37–38). Asociativní vztah znamená, že dva objekty spolu souvisejí – může jít o vztah jednosměrný nebo obousměrný (jeden objekt odkazuje na druhý a opačně). Pod vztahem agregace se rozumí, že jeden objekt pozůstává z více jiných objektů. Vztah dědičnosti zahrnuje vztah zobecnění a specifikace. Kromě vyjmenovaných vztahů mezi objekty je možné vymezit i vztahy mezi objektem a třídou.

Třídy, hierarchie a dědičnost

Objekty se začleňují do tříd – třídy určují typ objektů. Třída určuje vlastnosti objektů a činnosti, které je možné s objekty vykonávat. Objekty, které patří do konkrétní třídy, jsou označovány jako instance. Je možno rozlišovat abstraktní, konkrétní nebo smíšenou třídu (Paetau, 2005, s. 33). Abstraktní třída neobsahuje žádné objekty, může však být zapojena a použita pro dědičnost. Prvotním účelem konkrétní třídy je seskupení objektů, může též podporovat dědičnost.

Hierarchie jako další vlastnost objektového přístupu umožňuje nadřadit a podřadit jednu třídu jiné. Pokud má třída jako instance pouze jiné třídy, označuje se jako „metatřída“ (z anglického „metaclass“). Metatřída je vždy abstraktní. S třídami se spojuje také dědičnost, která je též základní charakteristikou objektového přístupu. Dědičnost podporuje princip znovupoužití (reuse). Teoreticky je možné všechny vlastnosti dědit. Třída, která dědí vlastnosti a činnosti jiné třídy, se označuje jako podtřída, odvozená třída nebo specializovaná třída (Paetau, 2005, s. 39). Třída, ze které se vlastnosti dědí, je nadtřída, supertřída nebo základní, abstraktní nebo obecná třída (Paetau, 2005, s. 39). Dědičnost může být víceúrovňová. Slabým místem dědičnosti je fakt, že každá změna v nadtřídě může ovlivnit všechny podtřídy, a současně při modelování široké

oblasti je velmi náročné identifikovat vlastnosti podtřídy, pokud je dědí z více nadtříd.

Entita a související pojmy

Pojem entita je podobně jako pojem objekt zatížen množstvím různých významů od čistě filozofického přes matematiku po programování a informatiku. Nejširší je význam pojmu entita jako něčeho, co existuje a souvisí s vědou o bytí. V informatice je často spojován s tvorbou informačních systémů – konkrétně s entitně-relačním modelem, který je však z historického hlediska překonán výše zmíněným objektovým přístupem.

Ustanovení terminologie

Na základě předložené terminologické analýzy a též odborné diskuse bylo možné navrhnout terminologickou soustavu pro projekt INTERPI, kterou je po schválení nezbytné promítnout do všech materiálů.

V případě, že se v projektu bude používat pojem objekt, je nutné striktně rozlišit jeho význam jako informačního objektu (v tom případě se doporučuje používat celé slovní spojení, ve smyslu objektu zájmu) od objektu z pohledu objektově orientovaného programování.

Za informační objekt se bude považovat obecně osoba (ve smyslu fyzické osoby – reálná, fiktivní nebo domnělá), rod nebo rodina, korporace (ve smyslu instituce, dočasné korporace, sdružení apod.), geografická entita, událost (jednorázová nebo opakující se), dílo (ve smyslu výtvoru – výsledku lidské činnosti) a pojem (obecný pojem zastoupený termínem z vybrané terminologické soustavy). Obecně se všechny tyto kategorie označují jako entity. Výklad pojmu entita se neshoduje s pojmem autorita, tak jako tomu často bývá v knihovnické praxi. Výklad pojmu entita se pro projekt bude používat ve všeobecném filozofickém významu. Také není spojován s entitně-relačním modelem z informatiky. Pojem třída se bude používat pro označení skupiny entit se stejnými vlastnostmi – tj. pro osoby jako skupinu entit (jde o třídu osob), pro korporace (tj. jde o třídu korporací) apod. Pojem třída se používá především tehdy, když je nutné zdůraznit rozdílnost jednotlivých entit.

Tím bylo rozhodnuto, že pojem autorita se vzhledem k jejímu specifickému významu pro oblast knihoven vůbec nebude v projektu využívat pro označení informačních objektů nebo souvisejících informací.

Hlavními pojmy projektu INTERPI se tedy staly: entita a třída entit. Pro popis jednotlivých entit jsou využívány jejich vlastnosti.

4.1.3 Specifikace požadavků na rozsah a strukturu vlastností entit

Na základě analýzy standardů, která zahrnovala i zpracování přehledu vlastností jednotlivých typů objektů, které se ve standardech vyskytují, byla vytvořena specifikace požadavků na rozsah a strukturu vlastností entit. Šlo o výčet všech vlastností, které by bylo vhodné o entitách uchovávat v databázi INTERPI.

Specifikace vycházela z požadavků všech zúčastněných odborných komunit. Vlastnosti jsme se snažili rozdělit již od počátku na identifikační údaje (např. různé podoby jmen a názvů), popisné údaje ve formě volného textu a údaje, které lze specifikovat vztahem k jiné entitě. Z hlediska rozsahu zpracovávaných informací byly důležité požadavky komunit archivů, muzeí a galerií, protože jejich představa o popisovaných vlastnostech byla mnohem komplexnější než praxe zpracování autoritních záznamů v knihovnách, i když v této komunitě knihoven byla již připravována výměna stávajících pravidel AACR2 za nová pravidla RDA. Z hlediska struktury dat byly zase důležité zkušenosti knihoven s výměnnými formáty (z „rodiny“ MARC), které kladou důraz na jistou strukturalizaci dat, a především model CIDOC CRM, který představil nový princip popisu, kdy jsou vlastnosti tvořeny vztahy mezi různými entitami seskupenými v jedné události.

4.1.4 Generalizace vlastností a vytvoření konceptuálního modelu

Specifikace požadavků na rozsah a strukturu dat o entitách umožnila vytvořit obecný konceptuální model znalostní databáze INTERPI, a to v podobě návrhu datové struktury a diagramu vlastností jednotlivých entit. Pro tento krok byla nutná především generalizace vlastností – tj. jejich zobecnění na co nejvyšší úrovni.

Pro tvorbu konceptuálního modelu byly formulovány následující základní principy, z kterých především znovupoužitelnost, dědičnost, polymorfismus a zapouzdření vycházejí z objektového principu nebo objektového paradigmatu využívaného v informatice:

1. Atomizace – data jsou v dostatečné míře rozdělena na menší části, resp. části, které už není efektivní dále dělit. V jednotlivých menších částech je možné lépe rozpoznat základní datové typy, je možné je více zevšeobecňovat a v datové struktuře pak maximálně využít principy dědičnosti a znovupoužitelnosti;
2. Znovupoužitelnost – jednotlivé prvky musí být navrženy tak, aby se efektivně daly využít na více místech, případně umožňovaly další rozvoj datové struktury v budoucnosti;
3. Dědičnost – hierarchická struktura jednotlivých prvků předpokládá a podporuje dědění vlastností směrem k prvkům na nižší úrovni;
4. Zapouzdření – definice prvků v sobě obsahuje jednak hodnotu (data), jednak operace, které je s nimi možno vykonávat – v případě datové struktury jsou to především vlastnosti, které jsou pro daný prvek definovány;
5. Polymorfismus – jednotlivé prvky mohou v závislosti na způsobu použití působit navenek jako několik různých prvků – všeobecně polymorfismus znamená „jedno rozhraní, více funkcí“ (Madan, 2004, s. 231).

Postup generalizace vlastností a aplikace principů konceptuálního modelu na vybrané vlastnosti entit můžeme demonstrovat na příkladu různých forem jmen nebo názvů entit.

Třída entit	Vlastnost podle požadavků	Reprezentace vlastnosti v konceptuálním modelu
osoba/ bytost	jméno – preferované / variantní (rodné jméno, pseudonym, jméno získané sňatkem, církevní jméno...); cizojazyčná podoba jména části: příjmení, jméno, doplněk, římské číslice, šlechtické tituly, rozpis iniciál...	Označení Je vytvořené souborem vlastností s odkazem na jiné prvky pro zápis různých podob označení entity – především jméno osoby, název korporace nebo geografické entity a to také s ohledem na platnost označení ve vztahu k jazyku nebo dataci. <i>Typ:</i> metaprvek opakovatelný <i>Podřazený prvek:</i> → Preferované označení → Variantní označení <i>Vlastnosti:</i> má základní část: → Část označení obsahuje doplněk: → Doplněk je typu: → Typ při popisu se použil: → Jazyk popis se řídí podle: → Pravidla má dobu: → Datace čerpá ze zdroje s identifikátorem: → Identifikátor zdroje má poznámku: → Poznámka Část označení a doplněk má také definovanou vlastnost „Typ“.
korporace	název – preferovaný / variantní (zkratka...); cizojazyčná podoba názvu části: název nadřazené korporace nebo jurisdikce, název, název části, doplněk	
geografický objekt	název – preferovaný / variantní; cizojazyčná podoba názvu části: název, doplněk	
událost	název – preferovaný / variantní (zkratka...); cizojazyčná podoba názvu části: název, název části, pořadové označení, místo konání, datum konání, doplněk	
dílo/výtvar	název, autor/název – preferovaný / variantní (zkratka...); cizojazyčná podoba názvu části: autor, název, označení verze, tónina, obsazení hudebního díla...	
rod/rodina	jméno – preferované / variantní (zkratka...); cizojazyčná podoba jména části: jméno, doplněk	
obecný pojem	termín – preferovaný / variantní (zkratka...); cizojazyčná podoba termínu části: termín, doplněk	

Vytvořený obecný konceptuální model je inspirován především modelem CIDOC CRM, který ovšem nebylo možné v projektu aplikovat pro jeho obecnost, široký záběr a patrné zaměření na sbírkové předměty, dokumenty a informace s nimi související. Komplexnost specifikovaných vlastností i v zobecněné podobě není postižena v žádném existujícím modelu, proto jsme zvolili cestu vytvoření proprietárního konceptuálního modelu.

Cílem při jeho tvorbě bylo, aby zobecnění vlastností umožnilo jejich použití v různých třídách entit a současně byla zabezpečena otevřenost řešení vzhledem k možným budoucím požadavkům. Současně model splňuje předpoklady pro realizaci v prostředí sémantického webu, protože umožňuje přímou prezentaci ve formátu RDF.

Popis jednotlivých prvků (částí) konceptuálního modelu se skládá z následujících částí:

- **název prvku** – je vybrán s ohledem na celý model, měl by naznačovat obsah a účel prvku a zároveň se nesmí v rámci modelu vyskytovat více než jeden prvek s daným názvem;
- **popis prvku** – stručná charakteristika prvku s případným vysvětlením použití;
- **typologie prvku** – určuje, zda jde o metaprvek (prvek, který sám o sobě nenese žádnou hodnotu, jehož obsah je vytvořen souborem vlastností s odkazem na další prvky), základní prvek (tj. prvek obsahující především konkrétní hodnotu a také množinu dalších vlastností) nebo hodnotu (prvky vymezující charakter jednotlivých hodnot zapsaných vlastností). Typologie taktéž určuje, je-li prvek možné při použití opakovat, nebo ne. Opakovatelné prvky je možné vždy pomocí příslušné vlastnosti, pro kterou tvoří obor hodnot, spojit s jiným prvkem, který je jejím definičním oborem, několikrát (resp. v tolika opakováních, kolik zpracování vyžaduje). Neopakovatelné prvky je naopak možné použít pouze jednou;
- **nadřazený prvek** – obsahuje odkaz na nejbližší prvek (nebo prvky) podle hierarchické struktury;
- **podřazený prvek** – obsahuje odkaz na nejbližší prvek (nebo prvky) podle hierarchické struktury;
- **vlastnosti a zděděné vlastnosti** – obsahuje přehled vlastností, které jsou pro daný prvek definovány, nebo které prvek zdědil z nadřazeného prvku (nebo nadřazených prvků ve více úrovních). V definici prvků nejsou uváděny tzv. zpětné vlastnosti – tj. vlastnosti, které spojují prvek z oboru hodnot s prvkem definičního oboru vlastnosti, označení zpětných vlastností je uvedené pouze v definici vlastnosti;
- **pravidla** – určuje, jaká pravidla (např. standardy) se využívají při výběru, formě a struktuře hodnot;
- **hodnoty** – určuje povolenou strukturu hodnot;
- **případy použití** – definuje, jaké hodnoty může prvek obsahovat v závislosti na použití prvku, nebo určuje jiná specifika použití prvku pro jednotlivé třídy entit; pokud nejsou případy použití vymezeny, je možné prvek použít libovolným způsobem, ale v souladu s jinými vlastnostmi (např. pravidly pro zápis prvku).

Pro smysluplný popis je důležité dodržet minimální strukturu entity – proto jsou prvky, které se v záznamu entity musí vyskytnout, označeny jako povinné.

Je důležité zdůraznit, že v konceptuálním modelu mají svá místa různé typy popisů ve formě souvislého textu, které jsou využívány všemi typy institucí (od životopisných dat přes definice pojmů po popis struktury a působnosti korporací). Konceptuální model poskytuje také možnost zapsat informace z popisných údajů ve formě vztahů mezi entitami, a to tak, aby byla co nejvíce podpořena myšlenka Linked Data a připraven kvalitní základ pro publikování v prostředí sémantického webu. Vytváření vztahů mezi entitami je realizováno v první řadě prostřednictvím identifikátorů entit. Tento princip je odlišný od dlouholeté praxe

např. v oblasti knihoven, kde byl pro propojení využíván řetězec označení entity (konkrétně preferované záhlaví). Propojování prostřednictvím identifikátorů je z dlouhodobého hlediska efektivnější pro správu i vhodnější pro publikování v prostředí sémantického webu.

Pro zaznamenávání souvislostí mezi entitami bylo v projektu INTERPI zvoleno specifické řešení. Souvislost mezi entitami je možné vyjádřit dvěma způsoby, a to pomocí:

- jednoduchého vztahu – princip jednoduchých vztahů je znám ze všech odborných prostředí. Vytváření vztahů je často ve využívaných pravidlech omezeno na určité specifické situace a role související entity se zapisuje pouze zřídka. Především z prostředí archivů vyšla potřeba zaznamenávat dataci vztahu. Výsledné řešení navržené v konceptuálním modelu INTERPI je univerzální a umožňuje zachytit jednoduché spojení dvou souvisejících entit, přičemž může být zaznamenána role související entity, datace vztahu a poznámka. V realizaci konceptuálního modelu v podobě Metodiky konceptuálního modelu jsou uvedeny příklady využití jednoduchých vztahů i doporučené role souvisejících entit (rodinné vztahy, tvůrce díla, nadřazený pojem, členové rodiny apod.);
- komplexního vztahu (tzv. události) – jak ukázaly potřeby definované především v prostředí muzeí a galerií, jednoduchý vztah není vždy dostačující pro zaznamenání specifických informací o entitě. Někdy je potřeba podat komplexní informaci s odpovědí na otázky: kdo, kde, kdy, co a jak souviselo se zpracovávanou entitou. Pro tento účel byla do konceptuálního modelu zapracována událost neboli komplexní vztah. Umožňuje propojit více souvisejících entit do jednoho celku. Je důležité nezaměňovat událost určenou pro popis entity se třídou entit událost. Události určené pro popis entity jsou obecné a nepojmenované – jde o různé typy začátků existence, změn v historii entity nebo konců existence entity. Události zahrnuté ve specifické třídě jsou konkrétní a pojmenované. Prostřednictvím komplexního vztahu – popisné události – je možné vytvořit sofistikovaný a strukturovaný popis historie entity s provázáním na všechny potřebné související entity. Metodika uvádí příklady a doporučení pro využití komplexních vztahů (např. založení korporace, studium osoby, vytvoření díla atd.).

4.1.5 Vymezení společných vlastností různých typů entit a jejich začlenění do větších skupin – tříd entit

Na základě výčtu vlastností jednotlivých entit jsme vymezili společné vlastnosti, které mohou být použity pro vytvoření tříd entit a pro lepší orientaci i podtříd vytvořených v jejich rámci.

Je třeba zdůraznit, že začlenění do tříd není nijak striktní. Entita může nabývat vlastností i z jiné třídy. Vymezení tříd je ale důležité pro praktickou aplikaci, kdy je potřeba vytvořit základní pravidla pro výběr a formalizaci vlastností, případně vymezit základní a rozšířené spektrum uchovávaných informací.

4.1.5.1 Třída entit osoba/bytost

Za entitu z třídy osoba/bytost se považuje skutečná, fiktivní nebo předpokládaná osoba, pojmenovaná bytost nebo zvíře. Pokud má jedna skutečná osoba více fiktivních identit (např. bibliografických entit), může se při zpracování postupovat dvěma způsoby:

- osoba se zpracuje jako jedna entita – v jednom záznamu. Zpracovatel vybere jako preferované označení to, které je častěji používané, známější (tj. zpracovatel upřednostní skutečné nebo fiktivní jméno). Jako variantní forma se uvedou další jména, která osoba využívá. Tento postup je vhodný, pokud jsou známe vlastnosti týkající se skutečné nebo fiktivní identity totožné, resp. zpracovatel nemá dostupné žádné informace o rozdílnosti vlastností (prakticky: osoba charakterizuje svoji skutečnou i fiktivní identitu stejnými životopisnými údaji). Pokud je to možné, doporučujeme upřednostnit tento způsob zpracování;
- osoba se zpracuje jako více entit – ve více záznamech. Zpracovatel rozhodne o rozdělení entit do více záznamů podle toho, kolik samostatných alternativních identit má osoba vytvořených. Tento postup je vhodný, pokud má osoba vytvořenou samostatnou alternativní identitu (identity) s odlišnými charakteristikami (např. fiktivní životopis). Jako více entit se může zpracovat osoba i v případě, že alternativní identita má znaky entity jiné třídy (např. korporace), nebo je vytvořena spoluprací více entit.

Při výběru zařazení entity do třídy osoba/bytost nebo korporace je obvykle rozhodující charakter označení. Obecně platí, že v případě profesních aktivit (podnikání, živnost apod.), kdy osoba využívá své jméno jako označení pro „firmu“ (například vydavatelé, tiskaři apod.), se vytváří zvlášť entita korporace pro popis profesních aktivit a zvlášť entita osoba/bytost pro popis života osoby. Obě entity se navzájem propojí.

Specifikem je řešení problematiky společných pseudonymů a označení anonymních a neznámých tvůrců, které vychází především z potřeb a praxe komunity muzeí a galerií.

Více jednotlivých entit vystupujících pod společným pseudonymem se zapisuje do třídy osoba/bytost v případě, že označení, které využívají, neevokuje název korporace. V opačném případě se zpracují ve třídě korporace. Ze záznamu entity se společným pseudonymem se vytvoří propojení na všechny osoby, které pod tímto pseudonymem tvoří.

Anonymní a neznámý tvůrce se obvykle spojuje s dílem, nebo se o něm získávají informace při popisu jiné související entity. Anonymní a neznámý tvůrce je zařazen do třídy entit osoba/bytost, do podtřídy fyzická osoba. Zařazení do podtřídy fyzická osoba je odůvodněno předpokladem, že osoba skutečně existovala, ale není známe její skutečné označení ani dostatek životopisných údajů. Doporučení pro vytváření označení pro anonymního nebo neznámého tvůrce vychází z pravidel CCO.

Anonymní tvůrce je takový tvůrce, jehož skutečné jméno sice není známo, ale jehož dílo a styl je dostatečně popsán a jenž je znám pod určitým označením.

Takovéto označení zapíšeme v jazyce zpracování (tj. česky). Pokud takový výraz v češtině neexistuje, uvedeme označení v původním jazyce. Pokud se identita tvůrce během času na základě vědeckého bádání změní, zapíše se původní označení jako variantní označení.

Pokud neexistuje jistota, že původně anonymní tvůrce je identický s možným známým tvůrcem, nespojujeme je v jednom záznamu, ale vytvoříme dva rozdílné, vzájemně propojené záznamy. Přesné biografické údaje jsou v případech anonymních tvůrců většinou neznámé. Uvedeme tedy jen předpokládanou národnost (nebo místo působení), přibližná životní data nebo léta působení.

Neznámý tvůrce je takový, jehož skutečné jméno není známo, a není dostatečně popsán ani jeho styl a dílo, a který ani není znám pod žádným označením. To je běžný případ zejména v oblastech jako je antické umění, asijské umění, africké umění, aboriginské umění, lidové a dekorativní umění a evropské umění šestnáctého století a starší. Pravidla pro označení neznámého tvůrce se uplatní obdobně také na prokazatelně existující historickou osobnost neznámého jména.

Pro uvedené případy se doporučuje vytvořit generické označení spočívající ve spojení slova „neznámý“ s označením kulturní či národnostní příslušnosti (např. neznámý Korejec) nebo vazby na známou osobu v příbuzenském vztahu (např. Spytihněv II. (kníže) – dcera neznámého jména). Případně doplněné ještě o širší data (např. neznámý Korejec 18. století). Je důležité si uvědomit, že toto generické označení se nevztahuje k jedné entitě, ale k neomezenému počtu entit (konkrétně v předcházejícím příkladu ke všem neznámým korejským autorům 18. století). Pokud si nejsme s určením lokality nebo období zcela jisti, uvádíme na konci otazník bez mezery (např. neznámý řezbář Nizozemsko? 14. stol.?).

4.1.5.2 Třída entit rod/rodina

Při zpracování třídy entit rod/rodina se za samostatnou entitu považuje rod/rodina jako celek a také její jednotlivé části – větve. Je na rozhodnutí zpracovatele, jakou míru podrobnosti popisu zvolí. Pokud se v průběhu historie měnilo označení rodu/rodiny nebo větve rodu/rodiny, nevytváří se pro odlišné formy označení samostatný záznam. Odlišné formy označení se uvádějí jako variantní formy s datací, pokud je známá.

Za rod se považují šlechtické rody. Za rodinu je možné považovat uskupení osob na základě příbuzenských vztahů. Záznam pro rodinu se tvoří pouze v případě, že je rodina jako celek významná, má jako celek podíl na událostech souvisejících s jinými entitami apod. (např. rodina výtvarníků Mánesů). V ostatních případech se dává přednost popisu jednotlivých členů rodiny jako samostatných entit třídy osoba/bytost a jejich propojení prostřednictvím příbuzenských vztahů.

Při vytváření záznamu entity třídy rod/rodina se uvádí poslední známé označení entity. Ostatní data související s historií rodu/rodiny se uvedou v příslušných vlastnostech (např. variantní označení, historie rodu/rodiny) apod.

4.1.5.3 Třída entit korporace

Vymezení třídy je silně ovlivněno potřebami archivů, protože jde o specifickou skupinu entit, která je v rozhodující míře původcem archivních dokumentů.

Za entitu ze třídy entit korporace se považuje skutečná nebo fiktivní organizace, skupina osob, skupina organizací, která se označuje určitým jménem a vystupuje jako jednotka.

Při zpracování třídy entit korporace se vytváří samostatný záznam entity v následujících případech:

- označení entity se změnil významným způsobem,
- změnil se korporativnost (n.p. → a.s. apod.),
- jedná se o novou korporaci stejného označení (např. spolky zrušené v roce 1951 a obnovené po roce 1990).

V případech, kdy se jedná o předchůdce a nástupce, se jednotlivé záznamy propojí pomocí asociativních vztahů, nebo v popisu událostí typu vznik, zánik.

Obvykle se zpracovávají informace o korporaci jako celku. V případě, že je některá část významná a je potřeba ji použít při vytváření vztahů nebo v souvislosti s událostí jiných entit, vytvoří se samostatný záznam části.

Samostatný záznam části korporace obsahuje zpravidla označení vlastním názvem části korporace.

Pouze v případě, že označení části korporace samo o sobě nedává smysl, není samostatně srozumitelné, nezaměnitelné a obecně vžité, vytvoří se označení s použitím názvu celé korporace v kombinaci s názvem části. Zejména v případě odborů, oddělení, divizí, sekcí, kateder, poboček, útvarů, závodů (více viz kapitolu o označení).

V takovém případě je nutné vytvářet nový záznam části korporace vždy, pokud se změnil nadřazená korporace.

Pro určení, zda jde o entitu třídy korporace nebo entitu třídy dílo/výtvar (typickým příkladem jsou zámky, štoly, lomy), případně entitu třídy geografický objekt (obce), je rozhodující, zda má entita sídlo, představitele, hlavičku na dopisním papíře, popřípadě provozní budovu. V případě, že jsou takové údaje k dispozici, jedná se o korporaci.

Administrativně vymezená území s vlastní správou (samosprávné okresy, obce, panství, kraje apod.) je v některých případech potřeba odlišovat od geografických objektů, s nimiž zdánlivě splývají. Vystupují navenek jako korporace, a to i pokud mají ke své činnosti vytvořen úřad (např. magistrát, městský úřad). Záznam pro korporaci tohoto typu se zakládá pouze v případě, že se jedná o popis původce archivního souboru nebo při popisu díla. Různé fáze vývoje obce (obec, městys, město apod.) se nerozlišují.

Záznam o korporaci tohoto typu nelze používat jako geografické objekty. Například korporace Hlinsko (obec, Chrudim) se nepoužije ve smyslu „na území Hlinska“ – k tomu slouží entita ze třídy geografický objekt Hlinsko (Chrudim, Česko).

Zejména u podnikajících fyzických osob může označení korporace obsahovat jméno a příjmení osoby. V takovém případě se přihlíží k tomu, zda z označení

jako celku lze usoudit, že se jedná o firmu. V případě, že označení obsahuje pouze jméno a příjmení, popř. jsou k dispozici životní data osoby a není ověřeno (např. z kontextu pramenů při tvorbě záznamu), že se skutečně jedná o firmu, upřednostníme popis entity jako osoby.

4.1.5.4 Třída entit geografický objekt

Za entitu ze třídy geografický objekt se považuje objekt vymezený stálým souborem geografických souřadnic – tj. identifikovaný na mapě (včetně fiktivních geografických objektů) a také vesmírné objekty (kromě umělých vesmírných objektů). Vývoj geografického objektu v čase je zaznamenán v jednom záznamu entity. Pokud je to nevyhnutelné, je možno některou z etap entity vyčlenit do samostatného záznamu. Pro popis entity ze třídy geografický objekt se preferuje současný stav. Změny vyplývající z historického vývoje geografického objektu se zaznamenávají pomocí datace jednotlivých vlastností.

4.1.5.5 Třída entit událost

Za entitu třídy událost se považuje pojmenovaná dočasná událost (dlouhodobá nebo krátkodobá, jednorázová nebo opakovaná), pojmenované opakované události, které souvisejí s lidskou činností (kulturou, lidovými tradicemi) a také pojmenované dočasné přírodní jevy. Za samostatnou entitu se považuje každé provedení události (např. konkrétní divadelní představení).

V případě opakovaných událostí se doporučuje vytvořit tzv. souborný (zastřešující) záznam události – obecný, kterému se podřadí jednotlivá opakování události. Souborný záznam umožňuje jednoduše propojit všechny provedené události (např. ročníky veletrhů). V některých případech může souborný záznam jednotlivé provedení periodické události úplně nahradit. Označení souborného záznamu události se píše v množném čísle (pokud je to smysluplné). Pozornost je třeba věnovat uvádění historie události – v případě existence souborného záznamu se historie události jako celku píše do souborného záznamu. Vlastnost historie v záznamu konkrétního provedení události je vyhrazena pouze pro informace týkající se provedení.

4.1.5.6 Třída entit dílo/výtvor

Cílem při definování třídy entit dílo/výtvor bylo poskytnout chybějící prostor pro zpracování informací o díle v obecném smyslu, vymezeném např. konceptuálním modelem FRBR. Dílo je zde definováno jako abstraktní entita, která se rozeznává pomocí jednotlivých realizací nebo vyjádření. Běžné zpracování kulturního dědictví je zaměřeno na popis konkrétních jednotek (exemplářů ve sbírkách a fondech) nebo provedení díla. Třída entit dílo/výtvor umožňuje uchovávání informací, které umožní propojit záznamy konkrétních jednotek nebo provedení díla.

Třída entit dílo/výtvor musí představovat kompromis mezi chápáním díla ve smyslu FRBR a díla podle jiných standardů paměťových institucí. Vlastnosti,

které entitu dílo/výtvar charakterizují, se tak v některých případech vztahují ke konkrétnímu provedení, resp. vyjádření díla (např. souřadnice umístění stavby).

Samostatným záznamem je dílo/výtvar jako celek s informacemi o jeho poslední známé realizaci, resp. podobě. V případě nutnosti je možné vytvářet samostatné záznamy i pro jednotlivé historické etapy díla nebo jeho části, resp. provedení (např. překlad literárního díla).

Samostatné záznamy pro části díla/výtvaru se doporučuje vytvářet v případě, že jde o části s vlastním označením (u staveb např. pojmenované štolý, žíly v rámci dolů; kašny, věže, paláce v rámci zámků; u uměleckých děl např. jednotlivé knihy v rámci vícesvazkových literárních děl apod.). Označení části se vytváří buď z názvu celého díla (v hlavní části označení) a názvu části díla (ve vedlejší části označení), nebo pouze z názvu části díla (v hlavní části označení). První možnost postupu se doporučuje, je-li název části díla nejednoznačný a zaměnitelný. Druhá možnost postupu se doporučuje, je-li část díla dostatečně známá a identifikovatelná samostatně (propojení na dílo jako celek se uvede ve vztazích). V případě nepojmenovaných částí je tyto možné zmínit v narativním popisu.

Zařazení entity do třídy dílo/výtvar je často spojováno s pochybnostmi, zda entita do této třídy patří, nebo má být zařazena v jiných třídách. Uvedme si několik charakteristik díla/výtvaru, které mohou pomoci při rozhodování, zda je entita dílem/výtvorem, či nikoliv:

- dílo/výtvar vzniklo záměrnou lidskou činností, přičiněním konkrétní osoby nebo skupiny osob, bez ohledu na to, zda známe jejich totožnost, a to i v případě, že jsou tato díla/výtvar trvalou součástí krajiny – proto se např. železniční tratě a stanice nebo silnice řadí mezi díla/výtvar a ne do třídy entit geografický objekt, obdobně jako dopravní trasy, které navíc fyzicky neexistují (např. linka 154); výjimkou jsou lidská sídla, ulice a parky, kdy se může použít „duální“ zápis, a to buď využitím vlastností stavby (díla/výtvaru) v záznamu geografického objektu, nebo vytvořením propojení z díla/výtvaru na geografický objekt,
- dílo/výtvar se nekoná, neprobíhá; dílo/výtvar existuje, odevzdává se osobě, je v majetku osoby apod. – proto se trofeje a ocenění řadí do třídy entit dílo/výtvar a ne do třídy entit událost (tam patří událost udělení ocenění),
- dílo/výtvar existuje bez ohledu na to, zda je, nebo není ve správě nebo majetku osoby nebo korporace a také existuje bez ohledu na to, zda existuje v současnosti nějaká jeho fyzická reprezentace – proto se stavby (domy, zámky, hrady, rozhledny, kostely) řadí mezi díla/výtvar a ne mezi geografické objekty nebo korporace.

4.1.5.7 Třída entit obecný pojem

Do třídy entit obecný pojem se zařazují:

konkrétní entity:

- předměty a jejich fyzické části:
 - nepojmenované objekty, které jsou výsledkem lidské činnosti,
 - nepojmenované geomorfologické objekty,

- obecné názvy živočichů a rostlin³⁷,
- kategorie/skupiny nepojmenovaných osob označených obecným názvem (ne jednotkových tříd vyjádřených vlastními jmény),
- kategorie/skupiny nepojmenovaných korporací označených obecným názvem (ne jednotkových tříd vyjádřených vlastními jmény),
- materiály a techniky,
- systematická nomenklatura – botanická nomenklatura, zoologická nomenklatura – singulár a plurál se užívají podle zavedeného úzu v daných oborech,
- typ/forma díla,

abstraktní entity:

- aktivity, tj. procesy, činnosti, nepojmenované události,
- vlastní abstraktní entity,
- vlastnosti osob, věcí, materiálů, činností,
- vědní disciplíny,
- umělecké obory včetně uměleckých stylů,
- měřicí jednotky,
- ostatní abstraktní entity.

4.1.6 Použití konceptuálního modelu v další realizaci projektu INTERPI

Obecný konceptuální model byl dále rozpracován do podoby Metodiky tvorby znalostního modelu, ve které jsou uvedena základní pravidla a doporučení pro zápis konkrétních vlastností vztahujících se k jednotlivým třídám entit. Konceptuální model dostal v podobě metodiky konkrétní rámec, který byl následně realizován v podobě webového rozhraní pro zpracování entit.

Z hlediska současného stavu ve vývoji informačních technologií bylo na počátku projektu uvažováno o použití konceptuálního modelu i při návrhu struktury databáze (datového úložiště). Analýza technologických možností však ukázala, že v době realizace projektu není možné zabezpečit efektivní ukládání v takovéto podobě. Realizace by byla náročná na údržbu a efektivita vynaložených prostředků by nebyla zaručena. Především technologie pro dotazování nad objektovým úložištěm v takovém rozsahu, jaký vyžaduje obecný konceptuální model, byly v době realizace softwarového řešení aplikovány pouze v experimentálních provozech a nebylo možné je nasadit bez jistého rizika pro udržitelnost výsledného řešení.

Pro strukturu databáze je vytvořeno proprietární řešení s využitím stromových struktur, které je dostatečně efektivní pro ukládání a vyhledávání velkého počtu záznamů a současně umožňuje prezentaci dat v různých strukturách.

³⁷ Nomenklaturní názvy tvoří zvláštní podtřídu – systematická nomenklatura.

Pro prezentaci dat pomocí webových služeb je konceptuální model transformován do podoby proprietárního XML schématu. Dostatečně strukturovaná data je možné dál prezentovat v jiných formátech, vyžadovaných konkrétními odbornými komunitami, i když v tom případě je nutné počítat s jistou mírou ztráty údajů vzhledem k různému rozsahu dat, která je možné reprezentovat v daném formátu.

4.2 Model kooperace a návrh provozu znalostní databáze INTERPI

Cílem projektu INTERPI nebylo pouze vytvoření teoretických základů pro tvorbu znalostní báze a vytvoření softwarové podpory, ale také vytvoření modelu kooperace a návrh provozu znalostní databáze. Jedním z požadovaných výsledků projektu byl tzv. poloprovaz, který je pro potřeby informačního systému RIV definován jako: „Jedná se o ověření funkčnosti [...] postupů ve větších měřítcích, tj. v zkušebních či ověřovacích provozech, které slouží pro ověření vlastností, činností, poruchovosti a dalších sledovaných parametrů pro uvedení nového systému do provozu k maximálnímu nebo plánovanému výkonu“³⁸, to znamená, že výsledek musí být zkušebně ověřen. Proto je potřeba vytvořit i model kooperace, který by zabezpečil naplňování a využívání znalostní databáze INTERPI.

4.2.1 Skupiny uživatelů v provozu INTERPI

Pro provoz znalostní databáze INTERPI jsou definovány následující úrovně uživatelů:

- zpracovatelé – vkládají a upravují záznamy prostřednictvím webového rozhraní pro zpracování entit, jsou zařazeni do skupiny podléhající konkrétnímu supervizorovi, skupiny mohou být vytvořeny podle oboru, nebo podle příslušnosti k instituci;
- supervizoři – kontrolují a schvalují návrhy nových záznamů entit a úpravy stávajících;
- instituce – jde o instituce přispívající do znalostní databáze, nebo využívající informace z ní prostřednictvím některé z technologických platform (webové služby nebo Z39.50 server);
- administrátoři – úzce vymezená skupina uživatelů, která především spravuje uživatelské účty, přiděluje přístupová práva a zařazuje uživatele do skupin podléhajících konkrétním supervizorům;

³⁸ <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=29415>

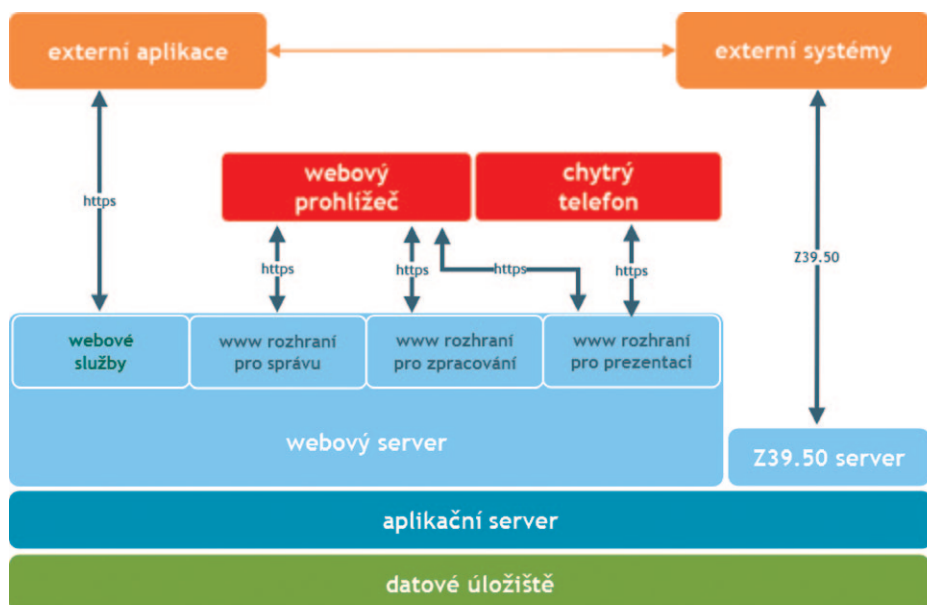
- anonymní uživatelé – odborná a laická veřejnost, která využívá rozhraní pro zpřístupnění entit – tj. nahlížení do znalostní databáze INTERPI.

	primární pracovní prostředí	vkládání nových záznamů	úprava existujících záznamů	schvalování úprav záznamů	správa uživatelských účtů
administrátoři	webové rozhraní pro administraci	<i>ne</i>	<i>ne</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i> na všech úrovních
supervizoři	webové rozhraní pro zpracování	<i>ano</i> v rámci své skupiny	<i>ano</i> v rámci své skupiny	<i>ano</i> v rámci své skupiny	<i>ne</i> (pouze své identifikační údaje)
zpracovatelé	webové rozhraní pro zpracování	<i>ano</i> v rámci své skupiny	<i>ano</i> v rámci své skupiny	<i>ne</i>	<i>ne</i> (pouze své identifikační údaje)
institute	webové služby, služby Z39.50 serveru	<i>ano</i> v rámci své skupiny	<i>ano</i> v rámci své skupiny	<i>ne</i>	<i>ne</i> (pouze své identifikační údaje)
anonymní uživatelé	webové rozhraní pro prezentaci	<i>ne</i>			

4.2.2 Technologické komponenty provozu znalostní databáze INTERPI

Technologickými komponenty provozu znalostní databáze INTERPI jsou:

- datové úložiště a databázový systém, aplikační server a webový server,
- webové uživatelské rozhraní pro zpracování entit,
- webové uživatelské rozhraní pro prezentaci informací o entitách,
- webové administrátorské rozhraní pro správu uživatelských přístupů,
- technologie pro komunikaci s jinými systémy – webové služby, Z39.50 server.

Obr. 12: Schéma architektury systému

4.2.2.1 Datové úložiště a databázový systém, aplikační server a webový server

Datové úložiště – volba datového úložiště byla ovlivněna více faktory:

- vícerozměrnost dat a jejich různé reprezentace,
- výkonnost,
- vývojové prostředky, platforma, interoperabilita,
- návaznost na další rozvoj,
- hardwarové nároky.

Jako datové úložiště jsme zvolili InterSystems Caché®, jde o databázovou technologii nové generace, která poskytuje vysoký výkon v rychle se vyvíjejícím prostředí. Caché poskytuje vícenásobný přístup k datům. Data jsou popsána pouze jednou v integrovaném datovém slovníku a jsou okamžitě přístupná s využitím objektů i SQL.

Datový model v Caché je založený na standardu ODMG (Object Database Management Group), ale Caché podporuje pokročilé funkce včetně vícenásobné dědičnosti. Podporuje principy objektově-orientovaného programování včetně zapouzdření, dědičnosti, polymorfismu atd.

Taktéž při vytváření kódů podporuje Caché různé principy a programovací jazyky, například Java, EJB, .NET, C++. Třídy v Caché mohou být automaticky zpřístupněny pro XML a SOAP. To znamená, že objekty v Caché jsou dostupné pro běžné technologie pracující s objekty. Také samotné vývojové prostředí podporuje práci s více programovacími jazyky.

V Caché je základním stavebním prvkem objekt a představuje instanci třídy. Z jiného pohledu je třída strukturou a kódem vytvořeným programátorem. Za-

hrnuje popis charakteru dat (jeho „typ“), způsob jejich uložení a také celý kód, ale neobsahuje samotná data. (InterSystems, 2015, s. 7)

Objektová technologie poskytuje více výhod (InterSystems, 2015, s. 8–9):

- objekty podporují bohatou datovou strukturu, která přirozeněji popisuje objekty reálného světa,
- programování je jednodušší – poskytuje snadnější sledování toho, co děláme a s čím pracujeme,
- uživatelsky přizpůsobená verze třídy může jednoduše nahradit standardní, což umožňuje uživatelsky přizpůsobit aplikace,
- tzv. přístup „černé krabičky“ k zapouzdření znamená, že programátoři mohou změnit interní práci s objekty bez toho, aniž by ovlivnili zbytek aplikace,
- objekty poskytují snadnou cestu ke spojování různých technologií a rozličných aplikací,
- objektová technologie je přirozeně spojená s grafickým uživatelským rozhraním,
- mnoho nových nástrojů předpokládá využití objektové technologie,
- objekty poskytují vhodné rozdělení uživatelského rozhraní a zbytku aplikace – tudíž pokud je nezbytné využít jinou technologii pro uživatelské rozhraní, je možné využít aktuální zdrojový kód.

V naší realizaci projektu INTERPI jsme využili především jedinečnou vlastnost Caché, a to vysokou flexibilitu při způsobu uložení dat. Pro řešení jsme využili tzv. Database files (neboli „globals“), což jsou vícerozměrná pole. Tento typ úložiště nevyžaduje deklaraci a definici entit, tyto jednoduše začnou existovat tak, jak jsou využívány, a promění se na potřebné údaje o tom, co je ukládáno a využíváno. Pole není potřeba specifikovat z hlediska velikosti, dimenze, typu dat atd.

Z hlediska přístupu k datům podporuje Caché tradiční indexy stejně jako bit-mapové nebo tzv. bit-slice indexy, které se využívají pro práci s daty v reálném čase. Z možností nabízených Caché jsme při realizaci využili „Transactional Bit-map Indexing“ – tj. procesní bit-mapové indexování, které zohledňuje víceúrovňovou datovou strukturu. Vytváření indexů je rychlejší a využitě sofistikované metody pro kompresi výrazně snižují nároky na uložení.

Posledním a neméně důležitým hlediskem při výběru Caché jako platformy pro realizaci projektu je fakt, že Caché není jenom databázová technologie, ale zahrnuje také aplikační server a umožňuje tak integrovaný vývoj webových aplikací – v projektu byla tato možnost využita při řešení webového rozhraní pro vyhledávání a prezentaci dat.

Caché tvoří jeden prvek z celé platformy společnosti InterSystems – například je základem integrační platformy Ensemble, která může do budoucna poskytnout prostředí pro integraci s jinými systémy na vyšší úrovni formou orchestrace. Dalším nástrojem, jehož potenciál lze v budoucnu využít, je DeepSee – tj. nástroj typu Business Intelligence. Tento nástroj by mohl umožnit odhalování a odvozování nových informací na základě dat znalostní báze INTERPI – otevírá se tak prostor pro další vývoj a rozvoj i potenciál zhodnocení a využití výsledků INTERPI.

4.2.2.2 Webové uživatelské rozhraní pro zpracování entit

Rozhraní pro zpracování entit je řešeno jako webové rozhraní technologiemi ExtJS. Komunikace probíhá výlučně prostřednictvím zabezpečeného protokolu https a na přístup do rozhraní je potřeba využívat přihlašovací jméno a heslo.

Hlavní části rozhraní tvoří:

- vyhledávání entit,
- editační formulář,
- seznam otevřených záznamů.

Vyhledávání entit je řešeno vyhledávacím oknem, které umožňuje vyhledat již zpracované záznamy pomocí základních vyhledávacích kritérií (např. označení entity, označení podle jednotlivých tříd entit, hlavní část označení atd.). Vyhledávací kritéria jsou doplněna nabídkou kritérií pro zpřesnění vyhledávání, především pro vyhledání rozpracovaných záznamů nebo záznamů čekajících na supervizi. Vyhledávací okno se využívá v úvodu zpracování, především pro ověření, zda konkrétní entita již v databázi neexistuje. Druhé využití vyhledávacího okna je v případě, kdy je potřebné vyhledat související entitu a vytvořit propojení.

Editační formuláře jsou vytvořeny pro všechny třídy entit, pro třídu entit dílo/výtvar jsou vytvořeny formuláře tři, protože je možné vymezit specifické vlastnosti především pro označení jistých skupin děl/výtvarů. Editací formuláře jsou rozděleny na skupiny údajů, logicky na sebe navazující, nebo spolu související.

třída entit/ formulář	skupiny vlastností v editačním formuláři		
osoba/bytost	formy označení jiná identita stručná charakteristika životopisné údaje zařazení	rodinné/partnerské vztahy aktivity ocenění další vztahy poznámky	obrázky prameny, autoři jiné ID administrativní údaje
korporace	formy označení historie sídlo popis a funkce normy	struktura členství vlastnické vztahy zařazení další vztahy	poznámky obrázky prameny, autoři jiné ID administrativní údaje
geografický objekt	formy označení popis historie zařazení souřadnice/kódované údaje	hierarchická struktura vlastnické vztahy další vztahy poznámky	obrázky prameny, autoři jiné ID administrativní údaje
rod/rodina	formy označení historie a jiné stručná charakteristika zařazení	rodinné vztahy další vztahy poznámky obrázky	prameny, autoři jiné ID administrativní údaje

událost	formy označení místo a organizace historie stručná charakteristika	zařazení další vztahy poznámky obrázky	prameny, autoři jiné ID administrativní údaje
autorská a umělecká díla	formy označení popis historie umístění, lokalita	vlastnické vztahy zařazení další vztahy poznámky	obrázky prameny, autoři jiné ID administrativní údaje
stavby			
ostatní díla			
obecný pojem	formy označení vymezení pojmu pokyny k použití historie	zařazení kódované údaje další vztahy poznámky	obrázky prameny, autoři jiné ID administrativní údaje

Vybrané záznamy jsou otevřeny na záložkách webového rozhraní, je tak možné editovat více záznamů najednou. Pro lepší orientaci slouží seznam otevřených záznamů, ve kterém je možné záznamy hromadně zavřít.

Výhodou řešení rozhraní pro zpracování jako webového rozhraní je dostupnost bez potřeby instalace softwaru na pracovní stanici uživatele a nezávislost na využívané platformě (operačním systému) pracovní stanice. Za slabou stránku řešení lze považovat potřebu stabilního připojení k internetu, které by však bylo stejně potřebné i pro desktopovou aplikaci, protože je využíváno centrální datové úložiště.

Z technologického hlediska je rozhraní pro zpracování entit řešeno jako webové rozhraní, přístupné z libovolného prohlížeče s funkcí minimálně na úrovni Internet Explorer 8. Pro realizaci jsme vybrali technologii Sencha Ext JS – jde o framework na základě JavaScriptu a umožňuje vytvořit webové aplikace s bohatou funkcí využitelné napříč platformami (včetně chytrých telefonů a tabletů). Ext JS využívá HTML5, a taktéž obsahuje prostředky pro aplikaci technologie ARIA, která je důležitým prostředkem pro zlepšení přístupnosti.

4.2.2.3 Webové uživatelské rozhraní pro prezentaci informací o entitách

Prostředí pro vyhledávání a prezentaci informací o entitách poskytuje přístup dvěma způsoby: vyhledáváním pomocí formuláře pro jednoduché a rozšířené vyhledávání s výběrem různých selekčních kritérií, nebo procházením jednotlivých tříd a jejich podtříd.

Pro realizaci byly využity CSP – Caché server pages, které jsou součástí implementovaného databázového systému. Důležité je oddělení dat, funkcí a vzhledu webového rozhraní. Stránky jsou tvořeny ve značkovacím jazyce HTML, pro úpravu vzhledu stránek je samozřejmostí aplikace CSS (kaskádových stylů), se kterými souvisí další technologie, již je LESS – Style sheet language neboli CSS preprocesor, kterým ze zdrojového kódu zapsaného

ve vlastní syntaxi generujeme CSS pro prohlížeč. LESS zavádí do CSS některé vlastnosti, které známe např. z programovacích jazyků, jako jsou proměnné, výrazy nebo makra. Zefektivňuje zápis a tvorbu kaskádových stylů. K tomu, aby stránky pro vyhledávání a zpřístupňování mohly být designově zajímavé a funkčně bohaté, použili jsme framework Bootstrap. Pomáhá nám to nejen urychlit návrh těchto stránek, ale především zajišťuje, aby byly zobrazitelné napříč platformami. Především jde o tzv. responzivitu, která umožňuje vytvářet pružné rozhraní, kdy se jedna a tatáž stránka adaptuje jak pro malou šířku displejů mobilních zařízení, tak i pro širokoúhlé monitory. Front-end framework Bootstrap používáme na úrovni preprocesoru LESS. Programovacím jazykem na straně prohlížečů webových stránek je JavaScript. CSS odděluje „zobrazovací“ charakteristiky od struktury HTML; na druhé straně jQuery, jako framework pro JavaScript, který klade důraz na interakci mezi JavaScriptem a HTML, odděluje „chování“ od struktury HTML. Knihovna jQuery si sama řeší nekompatibilitu mezi prohlížeči a ulehčuje manipulaci s obsahem webu. Je nutno uvést také RequireJS, což je javaskriptová knihovna pro optimalizované (modulové) načítání JavaScriptů. Umožňuje linkovat do hlavičky stránky pouze jeden skript. Synchronně s DOMem se načítá pouze knihovna RequireJS a konfigurační JavaScript. Všechny ostatní skripty se načítají asynchronně a až v okamžiku, kdy jsou potřebné.

Z hlediska přístupnosti vytvořených stránek pro uživatele se specifickými potřebami je aplikována technologie WAI-ARIA – Web Accessibility Initiative – Accessible Rich Internet Applications). Tento nástroj umožňuje zlepšit sémantiku webu, a tím poskytuje asistenčním technologiím i tyto informace. Umožňuje následující:

- popsat jednotlivé typy widgetů, jako jsou „menu“, „treeitem“ či „slider“,
- popsat, v jakém stavu se jednotlivé widgety nacházejí,
- popsat strukturu webové stránky, její oblasti (tzv. landmarků), jako je navigace, hlavní obsah stránky, zápatí stránky atd.,
- ošetřit přístupnost z klávesnice pro jednotlivé objekty na webové stránce.

Pro zvýšení přístupnosti stránek pro vyhledávací nástroje i pro lepší strojovou zpracovatelnost jsou aplikována Microdata, která umožňují označovat obsah stránek. Díky tomu např. Google může přidávat k výsledkům vyhledávání doplňující informace v uživatelsky přívětivější formě.

4.2.2.4 Webové administrátorské rozhraní pro správu uživatelských přístupů

Rozhraní pro správu uživatelských přístupů je určeno úzké skupině uživatelů – technologicky je řešeno stejně jako rozhraní pro zpracování dat.

V současné době není v projektu INTERPI řešena možnost sdílení uživatelů a jejich práv z jiných institucí a systémů; na úrovni resortu zatím nedošlo ke sjednocení v přístupu uživatelů tak, aby byl zabezpečen přístup k různým aplikacím, které jsou pro ně určené.

4.2.2.5 Technologie pro komunikaci s jinými systémy – webové služby, Z39.50 server (s funkcí „database update“)

Z hlediska interoperability sehrávají významnou roli v realizaci INTERPI nástroje pro komunikaci. V prostředí knihoven jím je především již déle užívaný protokol Z39.50 neboli norma ISO23950. Jde o protokol na principu komunikace klient–server, který definuje průběh a způsob komunikace při vyhledávání v databázi a při získání výsledků (odpovědi).

Komunikaci zahajuje vždy klient. Pomocí IP adresy, portu, názvu databáze, popřípadě uživatelského jména a hesla iniciuje spojení se serverem. Po jeho úspěšném navázání může proběhnout samotné vyhledávání a získání výsledků. Při vyhledávání se využívá množina atributů známá pod označením BIB1 atribut set vymezující zjednodušeně, jakým způsobem se klient dotazuje (jaké selekční kritérium je použito, jaký typ rozšíření je použit apod.). Množinu atributů typu „use“ jsme rozšířili o specifická selekční kritéria, která reflektují rozsah a strukturu dat v záznamu INTERPI. Dotaz je odevzdáván v jazyku PQF (Prefix Query Format), který se prakticky stal standardem pro aplikaci standardu Z39.50.

V projektu INTERPI byla ze standardu Z39.50 aplikována nejenom část pro vyhledávání informací, ale také část pro vkládání a modifikaci dat, protože to vyžaduje současná praxe v oblasti knihoven.

Ostatní paměťové instituce upřednostňují komunikaci pomocí webových služeb, které implementují do využívaných systémů. Webové služby představují rozhraní pro servisně orientovanou architekturu (SOA), ve které (především) webové aplikace mohou dynamicky spolupracovat s jinými s využitím otevřených standardů zahrnujících XML nad HTTP, UDDI a SOAP. Webové služby tudíž umožňují komunikaci na bázi protokolu HTTP, který je na rozdíl od Z39.50 bezstavový – server po odeslání odpovědi ukončí spojení s klientem. Existují dva způsoby pro výměnu zpráv mezi klientem a serverem – SOAP (Simple Object Access Protocol) nebo REST (Representational State Transfer).

Prostřednictvím webových služeb mohou jiné systémy nejenom vyhledat informace o entitách, ale také vytvářet a modifikovat záznamy ve znalostní databázi INTERPI. Rozhraní jednotlivých webových služeb je popsáno prostřednictvím jazyka WSDL – Web Service Description Language. Ten je založen na jazyku XML a popisuje syntaxi volání webových služeb. Tím se klientský program může připojit k dané webové službě a vyčíst informace o tom, jaké funkce daná služba poskytuje a jak je provolat. Pro formulaci dotazů prostřednictvím webových služeb se také využívá PQF.

Obr. 13: Schéma použití technologií pro komunikaci s jinými systémy

Důležité je zmínit formát prezentace dat, který je využíván pro komunikaci s externími systémy. V případě protokolu Z39.50 je formátem pro získání dat MARC (primárně MARC21 – formát pro autority). Zde je nezbytné počítat s určitou mírou ztráty dat, neboť struktura informací o entitě převyšuje strukturu formátu MARC. Pro prezentaci prostřednictvím webových služeb může být využita jak interpretace MARC do XML (tj. MARC/XML) – se stejnou mírou ztráty dat, tak především proprietární XML využitě pro projekt INTERPI.

XML – eXtensible Markup Language – neboli rozšiřitelný značkovací jazyk lze považovat za formát dokumentů, který používá značky pro vyjádření obsahu. Značky nejsou předem definovány a lze je libovolně přidávat.

Jazyk XML lze využít v kombinaci s RDF – Resource Description Framework, který používá jednoduchý datový model založený na zdrojích a tvrzeních o nich. Tato tvrzení představují jednoduché holé věty ve tvaru podmět, přísudek a předmět označované jako triplety. Důležité však je, aby zdroje, kterých se tvrzení týká, byly popsány způsobem, který má široké použití. RDF využívá pro identifikaci zdrojů (subjektů) URI – Uniform Resource Identifier. Problémem při aplikaci RDF nebo principů sémantického webu bývá právě jednoznačná identifikace entit a řešení homonymie, synonymie apod. V této oblasti může být přínosem projekt INTERPI, který umožní jednoznačnou identifikaci entit v doméně kulturního dědictví.

Realizace INTERPI počítá s prezentací dat v různých formátech i v případě, že je lze využít jenom pro vymezenou skupinu entit (jednotlivé třídy nebo více tříd), a to především pokud se tím podpoří prezentace v prostředí sémantického webu.

Aplikace RDF vhodná pro tezaury a klasifikační systémy je SKOS – Simple Knowledge Organization System. Umožňuje vyjádřit strukturu a obsah konceptuálních schémat – tezaurů, klasifikačních schémat, seznamů předmětových záhlaví, taxonomií, folksonomií a jiných typů kontrolovaných slovníků. SKOS je možné využít jako alternativu pro prezentaci entit především ze třídy obecný pojem. Jiné využití RDF je prezentováno ve FOAF – ontologii pro popis osob, jejich aktivit a vztahů.

Závěr

Projekt INTERPI poskytuje prostor pro tvorbu a ochranu dat o entitách používaných v paměťových institucích v Česku. Představuje uživatelsky vřidný nástroj pro přístup a sdílení obsahu kulturního dědictví napříč paměťovými institucemi, zajišťující vzájemnou spolupráci na konceptuální úrovni. Cílem projektu je vytvořit konceptuální model a ontologii pro zpřístupnění obsahu českého národního kulturního dědictví na webu. Projekt navazuje na dřívější výzkumné záměry a projekty, např. Soubory národních autorit a Muzejní autority, ale kromě toho usiluje o komplexní výstavbu infrastruktury pro stavbu znalostního modelu obsahu kulturního dědictví a pro umožnění jeho využití v podobě pilotního pracovního provozu. Projekt je komplementární k projektům, jako je Národní digitální knihovna, Národní digitální archiv.

Význam spolupráce mezi paměťovými institucemi

Velkým přínosem projektu je, že výrazným způsobem přispěl k otevření diskuse mezi různými komunitami z paměťových institucí. Odborníci měli příležitost se setkávat a vyjádřit k tomu, co je zapotřebí pro identifikaci a popis objektů z jejich sbírek. Předpokládáme, že tato diskuse v rámci projektu INTERPI vyústí v efektivní spolupráci mezi odborníky a bude mít praktický dopad na jejich každodenní praxi při popisu informačních zdrojů s využitím INTERPI entit. Pro realizaci tohoto cíle je k dispozici sada webových služeb INTERPI pro použití v místním informačním systému.

Vliv uživatelského přístupu k informacím

Použití INTERPI entit v popisu sbírek paměťových institucí zlepší kvalitu přístupu uživatelů k informacím o obsahu národního dědictví zveřejněným na World Wide Web; zároveň bude projekt INTERPI demonstrovat způsob, jak prezentovat informace o entitách s použitím technologií sémantického webu.

Seznam bibliografických odkazů

American Library Association [et al.] (1978) *Anglo-American Cataloguing Rules*. 2nd Edition. Edited by Michael Gorman and Paul W. Winkler. Chicago: American Library Association, 1978.

ANDREJČÍKOVÁ, Nadežda [et al.] (2011). How to offer more to users. *Pro-Inflow : Časopis pro informační vědy*. 2011, (2): 82–97. Available from: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/833/965>.

Archivní teorie, metodika a praxe 6 (1990). Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 1990. 106 s.

Asociace muzeí a galerií v České republice (2011). *AMG se představuje* [online]. AMG, 2011. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z WWW: <http://www.cz-museum.ms.cz/>.

BERNERS-LEE, T., J. HENDLER, O. LASSILA (2001). The Semantic Web : A new form of Web content that is meaningful to computers will unleash a revolution of new possibilities. In: *Scientific American* [online]. New York: Verlagsgruppe Georg von Holtzbrinck, May 2001 [cit. 2007-08-27]. Dostupné z WWW: <http://www.sci-am.com/article.cfm?articleID=00048144-10D2-1C70-84A9809EC588EF21>.

BERNERS-LEE, Tim (2006). *Linked Data* [online]. 2006-07-27 [last modified 2009-06-18, cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://www.w3.org/DesignIssues/LinkedData.html>.

Bibliofilie (2015). *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. [poslední změna 2015-06-14, cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bibliofilie>.

BOUNTOURI, L., C. PAPATHEODOROU, M. GERGATSOULIS (2010). Modelling the public sector information through CIDOC conceptual reference model. In: *On the Move to Meaningful Internet Systems: OTM 2010 Workshops*. Berlin, Springer : January 2010, s. 404–413.

BUNN, Jenny (2007). *Cataloging Guidelines. Part C – Authority Terms*. London: The national archives, 2007.

Cataloging Cultural Objects [online] (2006). Part one : General Guidelines. 2006 [cit. 2015-10-17]. 41 p. Available from: http://cco.vrafoundation.org/downloads/PartOne_GeneralGuidelines.pdf.

CITeM [online]. 2005–2015 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z WWW: <http://www.citem.cz>.

COYLE, Karen (2009). Metadata mix and match. *Information Standards Quarterly*. 2009, 21 (1): 9–11.

COYLE, Karen (2011). MARC21 as Data : a Start. *Code{4}lib journal* [online]. 2011-07-25, (14). Dostupné z WWW: <http://journal.code4lib.org/articles/5468>.

COYLE, Karen (2012). *MARC elements* [online]. [Last modified 2012, cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://futurelib.pbworks.com/w/page/29114548/MARC%20elements>.

COYLE, Karen (2015). FRBR, Twenty Years On. *Cataloging and Classification Quarterly*. 2015, 53 (3/4): 1–22.

COYLE, Karen, Diane HILLMANN (2007). Resource Description and Access (RDA). *D-Lib Magazine* [online]. January/February 2007, 13 (1/2). Dostupné z WWW: <http://www.dlib.org/dlib/january07/coyle/01coyle.html>.

ČABRUNOVÁ, Anna (1998). Informačný proces. In: KATUŠČÁK, Dušan, Marta MATTHAEIDESOVÁ, Marta NOVÁKOVÁ. *Informačná výchova : terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998, s. 143–149.

DOERR, M., A. KRITSOTAKI (2006). *Documenting Events in Metadata* [online]. 2006 [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://www.cidoc-crm.org/docs/fin-paper.pdf>.

DOUŠA, Pavel (2011). Ústřední muzeologický kabinet 1955–1989. *Muzeum*, 2011, 49 (1): 3–14.

DVOŘÁK, Max (2004). *Katechismus památkové péče*. Praha : Národní památkový ústav, 2004.

ELINGS, Mary W., Günter WAIBEL (2007). Metadata for All : Descriptive Standards and Metadata Sharing across Libraries, Archives and Museums. *First*. 5 March 2007, 12 (3). Dostupné z WWW: <http://firstmonday.org/article/view/1628/1543>.

FASSATI, Tomáš (1997). *Manuál pro počítačovou dokumentaci sbírek : obecné schéma muzejní dokumentace, struktura a terminologie informací o výtvarném umění s přihlédnutím k doporučení ICOM/CIDOC a systému Demus*. Praha : AMG, 1997. 131 s.

GERGATSOULIS, M. [et al.] (2010). Mapping cultural metadata schemas to CIDOC conceptual reference model. In: *Artificial Intelligence : Theories, Models and Applications* Berlin : Springer, 2010, s. 321–326.

Getty (2015). Categories for the Description of Works of Art [online]. [Last modified cit. 2015-10-06, cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: http://getty.edu/research/publications/electronic_publications/cdwa/introduction.html.

GILL, Tony (2004). Building semantic bridges between museums, libraries and archives : the CIDOC Conceptual Reference Model. *First*. 3 May 2004, 9 (5). Dostupné z WWW: <http://journals.uic.edu/ojs/index.php/fm/article/view/1145/1065>.

GUEGUEN, Gretchen [et al.] (2013). Toward an International Conceptual Model for Archival Description: A Preliminary Report from the International Council on Archives' Experts Group on Archival Description. *The American Archivist*.

Fall/Winter 2013, 76(2): 566–582. Dostupné z WWW: <http://www.ica.org/download.php?id=3384>.

GUENTHER, R. (1997). *The Application/MARC Content-type* [online]. October 1997 [cit. 2015-10-14]. Dostupné z WWW: <http://whois.smartweb.cz/rfc/rfc2220/>.

HARPER, C. A. (2006). Encoding library of congress subject headings in SKOS: authority control for the semantic web. In: *Proceedings of the 2006 DCMI International Conference on Dublin Core and Metadata Applications* [online]. Dostupné z WWW: <http://dcpapers.dublincore.org/pubs/article/view/842>.

ICOM (1990). *ICOM Code of Professional Ethics*.

ICOM (2014). *The CIDOC Conceptual Reference Model* [online]. [Last modified 2014-12-05, cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://www.cidoc-crm.org/>.

ICOM Czech (2010) [online]. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z WWW: <http://network.icom.museum/icom-czech/>.

IFLA (2001). *Guidelines for Authority Records and References* [online]. 2nd ed. München : K. G. Saur, 2001 [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: <http://archive.ifla.org/VII/s13/garr/garr.pdf>.

IFLA (2009). Functional requirements for bibliographic records : final report [online]. February 2009 [cit. 2015-10-17]. 137 p. Dostupné z WWW: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf.

IFLA (2010). *Functional Requirements for Subject Authority Data (FRSAD) : a Conceptual Model* [online]. June 2010 [cit. 2015-10-17]. 75 p. Dostupné z WWW: <http://www.ifla.org/files/assets/classification-and-indexing/functional-requirements-for-subject-authority-data/frsad-final-report.pdf>.

International Core data Standards for Ethnology / Ethnograph (1996). ICOM-CIDOC Ethno Working Group, 1996.

International Council on Archives (2007). *Internationaler Standard für archivistische Normdaten (Körperschaften, Personen, Familien) ISAAR (CPF)* [online]. Dresden/Hamburg/Vaduz, 2007 [cit. 2015-10-18]. 73 s. Dostupné z WWW: <http://www.ica.org/10203/standards/isaar-cpf-international-standard-archival-authority-record-for-corporate-bodies-persons-and-families-2nd-edition.html>.

International Council on Archives (2009). *Mezinárodní standard pro archivní autoritní záznamy korporací, osob a rodů ISAAR (CPF)* [online]. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2009 [cit. 2015-10-18]. 40 s. Dostupné z WWW: <http://www.ica.org/10203/standards/isaar-cpf-international-standard-archival-authority-record-for-corporate-bodies-persons-and-families-2nd-edition.html>.

International Council on Archives (2009a). *Všeobecný mezinárodní standard pro archivní popis ISAD (G)* [online]. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2009 [cit. 2015-10-18]. 34 s. Dostupné z WWW: <http://www.ica.org/10207/standards/isadg-general-international-standard-archival-description-second-edition.html>.

International Guidelines for Museum Object Information : The CIDOC Information Categorise. International Committee for Documentation of the International Council of Museums (CIDOC), 1995.

InterSystems (2015). *Caché Technology Guide* [online]. [cit. 2015-10-17]. 52 p. Dostupné z WWW: <http://www.intersystems.com/assets/CacheTechnology-Guide.pdf>.

Introduction to the Semantic Web (2015). *Cambridge Semantic*. [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://www.cambridgesemantics.com/semantic-university/introduction-semantic-web>.

IS VaVal (2014). *Definice druhů výsledků* [online]. [cit. 2015-10-17]. 9 p. Dostupné z WWW: <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=29415>.

JIN, Qiang (2012). *Demystifying FRAD : Functional Requirements for Authority Data*. Santa Barbara : Libraries Unlimited, 2012.

Joint Steering Committee for Development of RDA (2009). *RDA: Resource Description and Access : prospectus* [online]. 1 July 2009 [cit. 2015-10-17]. 19 p. Dostupné z WWW: <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/5rda-prospectusrev7.pdf>.

Joint Steering Committee for Development of RDA (2010). *RDA: Resource Description and Access*. Chicago: American Library Association, 2010.

KATUŠČÁK, Dušan, Marta MATTHAEIDESOVÁ, Marta NOVÁKOVÁ (1998). *Informačná výchova : terminologický a výkladový slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998.

KITJONGTHAWONKUL, Somkiat, Rajiv KHOSLA (1999). Modeling information systems using objects, agents, and task-based problem solving adapters. In *Proc. 10th Australasian conference on information systems* [online]. 1999 [cit. 2011-02-02], s. 474–481. Dostupné z WWW: <http://ebookbrowse.com/ts-6-modeling-information-systems-using-objects-agents-task-based-problem-solving-adapters-pdf-d40286619>.

KNOLL, Adolf (2000). Achvivy, knihovny a muzea v digitálním věku. In: *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2000* [online]. Dostupné z WWW: http://www.nkp.cz/o_knihovnách/konsorcia/skip/AKMKnoll.ppt.

KUČEROVÁ, Helena (2015). Automatizovaný knihovní systém. In: *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003– [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/cze/ktid>.

LE BOEUF, Patrick (2012). A Strange Model Named FRBRoo. *Cataloging and Classification Quarterly*. 2012, 50 (5/7).

LE BOEUF, Patrick (2015). *A Basic Introduction to FRBRoo and PRESSoo* [online]. Paper presented at: IFLA WLIC 2015 – Cape Town, South Africa in Session 207 – Cataloguing. [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://library.ifla.org/id/eprint/1150>.

LENHART, Zdeněk (2011). *CIDOC CRM : konečně řád do muzejní dokumentace?* [online]. SKIP, 2011. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z WWW: http://skip.nkp.cz/KeStazeni/Archivy05/Lenhardt_CRM.pps.

Library of Congress (2012). *Bibliographic Framework as a Web of Data : Linked Data Model and Supporting Services* [online]. Washington : Library of Congress, 2012 [cit. 2015-10-17]. 42 p. Dostupné z WWW: <http://www.loc.gov/bibframe/pdf/marclid-report-11-21-2012.pdf>.

LOURDI, Irene, Christos PAPATHEODOROU, Martin DOERR (2009). Semantic integration of collection description. *D-Lib Magazine*. 2009, 15 (7/8): 1082–9873.

LYNCH, Clifford A. (1997). The Z39.50 Information Retrieval Standard : Part1: A Strategic View of Its Past, Present and Future. *D-Lib Magazine* [online]. April 1997 [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://www.dlib.org/dlib/april97/04lynch.html>.

MACEK, Oskar, Michal WANNER, Miroslav KUNT (2008). Archivace digitálních dokumentů a zpřístupňování archiválií v archivech Austrálie a Singapuru. *Archivní časopis*. 2008, 58 (3): 185–229.

MADAN, Alok (2004). Object-oriented paradigm in programming for computer-aided analysis of structures. *Journal of computing in civil engineering*. July 2004, vol. 18, issue 3, s. 226–236.

MATUŠÍK, Zdeněk (2015). Kniha. In: *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003– [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/cze/kttd>.

Metodické návody a instrukce pro zpracování archivního materiálu (1960). *Sborník archivních prací*. 1960, 10 (2), s. 213–309.

Metodický návod č. 1/2014 odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra, kterým se vydává standard apeEAD pro vytváření a zasílání archivních pomůcek v digitální podobě podle schématu XML apeEAD [online]. [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: <http://www.mvcr.cz/clanek/archivni-standardy.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>.

MITCHELL, E. T. (2013). Chapter 1: Metadata Developments in Libraries and Other Cultural Heritage Institutions. *Library Technology Reports*, 49 (5): 5–10.

Muzea, kulturní dědictví a digitální revoluce : sborník z konference pořádané Národní galerií v Praze a CMS/LORD Culture Consulting ve spolupráci s Ministerstvem kultury ČR. Praha : Národní galerie v Praze, 2000.

Národní knihovna České republiky (2002). *Výroční zpráva 2002* [online]. Národní knihovna ČR, 2002 [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: http://www.old.nkp.cz/vyrocní_zpravy/2002/vz2002.htm.

National Archives of Australia (1999). CRS manual : registration & description procedures for the CRS system. December 1999 [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: <http://naa12.naa.gov.au/Manual/Index.htm>.

PARK, Hyunjungjoo, Margaret E. I. KIPP (2014). Evaluation of Mappings from MARC to Linked Data. *Advances in Classification Research Online*. 2014 [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://journals.lib.washington.edu/index.php/acro/article/view/14908/12495>.

REITZ, Joan M. (2004). *ODLIS : Online dictionary for library and information science* [online]. 2004–2014 [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_A.aspx.

RIVA, Pat, Martin DOERR, Maja ŽUMER (2008). *FRBRoo: enabling a common view of information from memory institutions* [online]. Paper presented at: IFLA WLIC 2008 – Québec, Canada in Session 156 – Cataloguing. [cit. 2015-10-17]. Available: http://archive.ifla.org/IV/ifla74/papers/156-Riva_Doerr_Zumer-en.pdf.

ROBERTS, Davis (2002). *Tabularium : series system control for archives : user manual*. Version 1.1.

ROSE, Trish (2006). *Cataloging in VRA Core 4.0 & CCO* [online]. 2006 [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: http://core.vraweb.org/pdfs/OLACpowerpt5_07.pdf.

Sencha (2015). *Sencha Ext JS : overview* [online]. [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <https://www.sencha.com/products/extjs/#overview>.

SCHILLING, Virginia (2015). *Introduction and Review of Linked Data for the Library Community, 2003–2011* [online]. [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://www.ala.org/alcts/resources/org/cat/research/linked-data>.

SKINNER, J. (2014). Metadata in Archival and Cultural Heritage Settings: A Review of the Literature. *Journal of Library Metadata*. 2014, 14 (1): 52–68.

SKLENÁK, Vilém (2003). Sémantický web. In: *INFORUM 2003* [online]. [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: http://www.inforum.cz/inforum2003/prispevky/Sklenak_Vilem.pdf.

SKLENÁK, Vilém (2003). Vyhledávací nástroje v prostředí Internetu – co bude dál? In: *Automatizace knihovnických procesů 2003* [online]. [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: http://platan.vc.cvut.cz/akp2003/sbornik/03_sklenak.pdf.

SKŘIVÁNEK, Milan (1984). Tezaurus pro popis fondů okresních archivů. Úvodní studie. In: *Zpravodaj pobočky ČSVTS 26*. Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 1984, s. 44–114.

SQL (2015). *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. [last modified 2015-10-15, cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <https://en.wikipedia.org/wiki/SQL>.

STEVENS, P., R. POOLEY (2000). Using UML : software engineering with objects and components. Harlow : Addison-Wesley, 2000, s. 10. Zdroj: PAETAU, Patrik. *On the benefits and problems of the object-oriented paradigm including a finnish study* [online]. Helsingfors, 2005 [cit. 2011-02-02]. ISBN 951-555-894-8, s. 24. Dostupné z WWW: <http://dhanken.shh.fi/dspace/bitstream/10227/123/2/151-951-555-894-8.pdf>.

STOKLASOVÁ, Bohdana (1999). Vývoj katalogizačních pravidel v České republice ve 20. století aneb marné vzdorování zahraničním vlivům. *Národní knihovna : knihovnická revue* [online]. 1999, (2): 55–62. Dostupné z WWW: <http://full.nkp.cz/nkkr/Nkkr9902/9902055.html>.

STOKLASOVÁ, Bohdana (2009). NDK : Národní digitální knihovna. In: *Archivy knihovny, muzea v digitálním světě 2009* [online]. [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: <http://skip.nkp.cz/KeStazeni/Archivy09/Stoklasova.ppt>.

SVÁTEK, Vojtěch (2002). Ontologie a WWW. In: *Datakon 2002* [online]. Dostupné z WWW: <http://nb.vse.cz/~svatek/onto-www.pdf>.

SVENSSON, Lars G (2013). Are Current Bibliographic Models Suitable for Integration with the Web. *Information Standards Quarterly*. 2013, (25): 7–12.

The MARC 21 Formats : Background and Principles [online] (1996). Revised November 1996 [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://www.loc.gov/marc/96principl.html>.

THORNES, Robin (1997). *Protecting Cultural Objects in the Global Information Society: The Making of Object ID*. The Getty Information Institute, 1997.

TILLET, Barbara (2004). FRBR and Cataloging for the Future. *Cataloging and Classification Quarterly*. 2004, 39 (3/4).

Ústav pro jazyk český (2011). *Slovník spisovného jazyka českého* [online]. 2011 [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>.

Visual Resource Association (2015). *10 Key Concepts of CCO* [online]. [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://cco.vrafoundation.org/index.php/tenkey>.

VODIČKOVÁ, Hana (2003). Autorita. In: *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003 [cit. 2015-10-19]. Dostupné z WWW: <http://sigma.nkp.cz/cze/ktd>.

VODIČKOVÁ, Hana (2015). Soubor autorit. In: *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003– [cit. 2015-09-03]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/cze/ktd>.

VODIČKOVÁ, Hana, Gabriela KRČMAŘOVÁ (2015). Sdílená katalogizace. In: *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online databáze]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003– [cit. 2015-10-18]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/cze/ktd>.

Vyhláška č. 645/2004 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů.

W3C (2009). *SKOS Simple Knowledge Organization System : reference*. 2009-08-18 [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://www.w3.org/TR/skos-reference/>.

W3C (2012). *Semantic Web : Specification & Documentation* [online]. [Last modified 2012-01-01, cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: <http://www.w3.org/2004/02/skos/specs>.

What are Web Services? (2015). *TutorialsPoint* [online]. [cit. 2015-10-17]. Dostupné z WWW: http://www.tutorialspoint.com/webservices/what_are_web_services.htm.

Základní pravidla pro zpracování archiválií (2015). 2. vyd. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby MV, 2015.

Základní pravidla pro zpracování archivního materiálu (1958). Praha : Archivní správa Ministerstva vnitra, 1958. 34 s.

Zákon č. 167/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a o změně některých dalších zákonů (zákon o elektronickém podpisu), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

ZUMER, Maja, Marcia Lei ZENG, Athena SALABA (2012). *FRSAD : Conceptual Modeling of Aboutness*. Santa Barbara : Libraries unlimited, 2012.

ŽALMAN, Jiří. *Příručka muzejníková*. 2., upr. vyd. Praha : Asociace muzeí a galerií České republiky, 2010. 75 s. 978-80-86611-41-9.

Seznam obrázků

- Obr. 1: Ukázka bohaté struktury záznamu tematické autority
Obr. 2: Ukázka přístupového rejstříku MDT
Obr. 3: Ukázka tematického rozcestníku JIB a navazujících oborových bran
Obr. 4: Ukázka tematické mapy fondů
Obr. 5: Ukázka tematického vyhledávání
Obr. 6: Ukázka rejstříku geografických autorit a rozšířeného záznamu
Obr. 7: Ukázka popisu a zpřístupnění v muzeích
Obr. 8: Ukázka popisu a zpřístupnění v archivech
Obr. 9: Vazby mezi entitami v programu pro popis archiválií „Tabularium“ používaném v Austrálii (stát New South Wels)
Obr. 10: Ukázka popisu původce na portálu chorvatských archivů ARHiNET
Obr. 11: Evidence původců v programu PEvA
Obr. 12: Schéma architektury systému
Obr. 13: Schéma použití technologií pro komunikaci s jinými systémy

Seznam tabulek

- Tab. 1: Přehled využití autorit podle pravidel Národního archivu v Londýně (Bunn, 2007, s. 6)
Tab. 2: Vazba mezi prvky popisu ISAAR (CPF) a prvky standardu EAC-CPF
Tab. 3: Údaje o původci
Tab. 4: Prvky popisu vyžadované podle Základních pravidel
Tab. 5: Mapování typů entit INTERPI a druhů rejstříků
Tab. 6: Pojetí fondů a předmětů péče v paměťových institucích

Interoperabilita v paměťových institucích INTERPI

Marie Balíková, Miroslav Kunt, Jana Šubová, Nadežda Andrejčíková,
Jarmila Podolníková, Vladka Mazačová

Grafický návrh: Richard Užák
Sazba a předtisková příprava: Vojtěch Křesala
Jazyková redakce: Bohuslava Králová

Vydala Národní knihovna České republiky
1. vydání
Praha 2015